

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

ÇİN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selin YILMAZ

BURSA – 2017

**T.C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
İKTİSAT ANABİLİM DALI
İKTİSAT BİLİM DALI**

ÇİN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM

YÜKSEK LİSANS TEZİ

Selin YILMAZ

Danışman:

Prof. Dr. Nalân ÖLMEZOĞULLARI

BURSA - 2017

T. C.
ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜ'NE

İktisat Anabilim Dalı, İktisat Bilim Dalı'nda 701511022 numaralı Selin YILMAZ' ın hazırladığı "Çin Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yapısal Dönüşüm" konulu Yüksek Lisans ile ilgili tez savunma sınavı, 18.08./2017 günü 11.00 - 13.00 saatleri arasında yapılmış, sorulan sorulara alınan cevaplar sonunda adayın tezinin/çalışmasınınBASARILI..... (başarılı/başarısız) olduğunaOY BİRLİĞİ..... (oybirliği/oy çokluğu) ile karar verilmiştir.

Üye (Tez Danışmanı ve Sınav
Komisyonu Başkanı)

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Nalan ÖMEROĞULLARI
Uludağ Üni. İ.İ.B.F.

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı
Üniversitesi

Prof. Dr. Bedriye Tunçsiper
İzmir Demokrasi Üni.

Üye

Akademik Unvanı, Adı Soyadı

Üniversitesi

Doç. Dr. Özer ARABACI
Uludağ Üni. İ.İ.B.F.

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
YÜKSEK LİSANS/DOKTORA İNTİHAL YAZILIM RAPORU

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
..... İKTİSAT ANABİLİM DALI BAŞKANLIĞI'NA

Tarih: .../.../.....

Tez Başlığı / Konusu: ÇİN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE
..... YATIRIMLARI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM

Yukarıda başlığı gösterilen tez çalışmamın a) Kapak sayfası, b) Giriş, c) Ana bölümler ve d) Sonuç kısımlarından oluşan toplam ~~87+iv~~ sayfalık kısmına ilişkin, 22./08/2017 tarihinde şahsım tarafından Turnitin adlı intihal tespit programından (Turnitin)* aşağıda belirtilen filtrelemeler uygulanarak alınmış olan özgünlük raporuna göre tezimin benzerlik oranı %11'tür.

Uygulanan filtrelemeler:

- 1- Kaynakça hariç
- 2- Alıntılar hariç/dahil
- 3- 5 kelimedenden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç

Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tez Çalışması Özgünlük Raporu Alınması ve Kullanılması Uygulama Esasları'nı inceledim ve bu Uygulama Esasları'nda belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal içermediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimi ve yukarıda vermiş olduğum bilgilerin doğru olduğunu beyan ederim.

Gereğini saygılarımla arz ederim.

Tarih ve İmza

22.08.2017

Adı Soyadı: Selin YILMAZ
Öğrenci No: 701511022
Anabilim Dalı: İktisat
Programı: İktisat
Statüsü: Y.Lisans Doktora

Danışman
(Adı, Soyad, Tarih)

* Turnitin programına Uludağ Üniversitesi Kütüphane web sayfasından ulaşılabilir.

YEMİN METNİ

Yüksek lisans tezi olarak sunduğum “Çin Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yapısal Dönüşüm” başlıklı çalışmanın bilimsel araştırma, yazma ve etik kurallarına uygun olarak tarafımdan yazıldığına ve tezde yapılan bütün alıntıların kaynaklarının usulüne uygun olarak gösterildiğine, tezimde intihal ürünü cümle veya paragraflar bulunmadığına şerefim üzerine yemin ederim.

Tarih ve İmza

22.08.2017

Adı Soyadı: Selin YILMAZ
Öğrenci No: 701511022
Anabilim Dalı: İktisat
Programı: İktisat
Statüsü: Y.Lisans Doktora

ÖZET

Yazar Adı ve Soyadı	: Selin YILMAZ
Üniversite	: Uludağ Üniversitesi
Enstitü	: Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	: İktisat
Bilim Dalı	: İktisat
Tezin Niteliği	: Yüksek Lisans Tezi
Sayfa Sayısı	: xiv+140
Mezuniyet Tarihi	:
Tez Danışmanı	: Prof. Dr. Nalân ÖLMEZOĞULLARI

ÇİN EKONOMİSİNDE DOĞRUDAN YABANCI SERMAYE YATIRIMLARI VE YAPISAL DÖNÜŞÜM

Tarihsel olarak dünyanın en kalabalık ve en büyük ülkelerinden birisi olan Çin, 19. yüzyılda uzun bir gerileme dönemine girmiş ve 20. yüzyılın başındaki ve ortasındaki iki devrim hareketine rağmen bu gerileme durdurulamamıştır. Bu uzun gerileme döneminin sonunda dünya ekonomisindeki etkinliği dip seviyelere ulaşan Çin, 1978’de başlatılan reformlardan sonra çok hızlı bir büyüme dönemine girmiş ve günümüzde birçok makro ekonomik gösterge bakımından dünyanın en büyük ekonomilerinden birisi olmuştur.

Çin’in yaklaşık 40 yıldır kesintisiz bir şekilde süren bu büyüme sürecinin itici gücünün reformların yol açtığı yapısal dönüşüm ve yabancı sermaye girişleri olduğu kabul edilmektedir. Reformlardan sonra ülkeye yabancı sermaye girişinde gözle görülür bir artma olmuş ve Çin’in ekonomik büyüme performansında önemli bir artış olmuştur. Yabancı sermayenin Çin’in üretim yapısını kapsamlı bir şekilde değiştirirken üretim kapasitesini de belirgin bir şekilde artırdığı görülürken Çin, dünyanın en büyük ihracatçı ekonomilerinden birisi haline gelmiştir.

Bu araştırmada reformların ve yabancı sermaye girişinin Çin’in ekonomik yapısında yarattığı değişim ve bu değişimin sosyo demografik yapıya etkisi tartışılmıştır. Ekonomik dönüşümü anlamlı bir şekilde yorumlamak için makro

ekonomik gösterge olarak ekonomik büyüme, kişi başı milli gelir, ihracat bileşimindeki değişim ele alınırken sosyo ekonomik değişimin öncü göstergeleri olarak ise nüfus bileşimi, yoksulluk, gelir dağılımı, eğitim gibi değişkenlerdeki değişim ele alınmıştır.

Çin'in makro ekonomik ve sosyo demografik değişkenleri ile ilgili olarak ulaşılabilen verilerdeki 1978-2016 dönemine ait değişimler, hem makro ekonomik yapıda hem sosyo demografik yapıda kapsamlı bir dönüşüm ve gelişme olduğunu göstermektedir. Ancak Çin ekonomisindeki teknoloji bileşiminin güçlenmesine bağlı olarak teknolojik üretim yeteneğinin artmasına karşın ihracatın dış piyasaların alım gücüne bağımlı olması, Çin kültürünün de etkisiyle iç tasarruf oranlarının yüksekliği ve yüksek iç tasarruflar nedeniyle iç tüketimin zayıf olması gibi faktörler Çin ekonomisinin gerçekleştirdiği büyümenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Ayrıca Çin'in makro ekonomik ve sosyo demografik dönüşüm konusunda önemli ilerlemeler kaydetmesine karşın demokratik dönüşümünü gerçekleştirememiş olması, insani gelişmişlik bakımından gelişmekte olan ülkeler kategorisindeki ülkelerin ortalamasının üzerinde bir performans gösterememesi, uluslar arası eğitim endekslerine göre alt sıralardan kurtulamaması, gelir eşitsizliğinin bir işareti olarak Gini katsayısının 0,40'larda seyretmesi ve son yıllarda eşitsizliğin daha da artması gibi önemli problemlerinin olduğu da görülmektedir.

Toplumsal tasarruf oranlarının yüksekliği dolayısı ile Çin'in büyük bir tasarruf birikiminin olduğu ancak bu kaynakların toplumun sosyo demografik gelişimini sağlayacak yatırımlardan ziyade yeni yatırımlarla ekonomiye tekrar kazandırılmaya çalışıldığı görülmektedir. Sayısal göstergeler Çin'de yoksulluğun önemli ölçüde azaldığını gösterse de ekonomik büyüme döneminde kırsal-kentsel nüfus dağılımının çok hızlı bir şekilde değiştiği, sanayinin kümelendiği eyaletlerde büyük bir nüfus yığılmasının olduğu, artan kentleşmenin yeni sorunlar yumakları oluşturduğu görülmektedir.

Sonuç olarak ekonomik anlamda küresel bir güce dönüşen ve bunu pazara ulaşma sorununu çözmede önemli bir girişim olarak kabul edilen Modern İpek Yolu gibi projelerle sürdürülebilir kılmaya çalışan Çin'in önemli problemleri de vardır. Makro ekonomik büyüme rakamlarının değişik toplumsal kesimlere yansıtılması,

demografik baskının yarattığı sağlık, sosyal guvenlik, refahın korunması ve artırılması gibi problemler bunların önde gelenleridir. Kentleşmeye dayalı birçok sorun ve kırsal kesimle kentsel nüfus arasındaki gelir eşitsizliği ile sosyal refahın bir kıta büyüklüğündeki ülkenin doğusunda kümelenirken Batı ve iç kesimlerinde düşük değerlerde kalması ise ayrı bir sorun olarak karşımıza çıkmaktadır. Bunlar ve benzer nedenlerle Çin'in reformlarla başlayan büyümesinin birçoğu dünya ortalamasının üzerinde seyreden göstergelerin yanında çözümlenmesi zor sorunlara işaret eden farklı göstergeler açısından da ele alınması gerekmektedir.

Bu araştırmada Çin'in büyüme dinamiklerinin arkasındaki ana faktör olarak doğrudan yabancı sermaye girişlerinin hem makro ekonomik değişkenler hem büyüme, sanayileşme, ihracat yapısı gibi temel değişkenlerin dönüşümü üzerindeki etkisi ele alınmıştır. Sonuç olarak yabancı sermaye girişinin incelenen değişkenler üzerinde pozitif ve dönüştürücü bir etkisinin olduğu görülmüştür. Ayrıca sosyo demografik dönüşüm de araştırmanın kısıtlarına uygun olarak incelenmiş ve söz konusu dönemde makro ekonomik dönüşümün yanında sosyo demografik bir dönüşümün de gerçekleştiği görülmüştür. Ancak bütün bu iyi gelişmelere karşın başta ekonomik büyüme ve gelişmenin sürdürülebilirliği, dış piyasalara bağımlılık, büyümenin ihracata bağımlılığı ve sosyo demografik sorunlar olmak üzere çeşitli yapısal problemlerin de varlığını sürdürdüğu görülmüştür.

Anahtar Kelimeler:

Çin Ekonomisi, Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları, Çin'in Ekonomik Reformu, Yapısal Dönüşüm

ABSTRACT

Name and Surname : Selin YILMAZ
University : Uludag Universtiy
Institution : Social Science Institution
Field : Economy
Branch : Economy
Degree Awarded : Master
Page Number : xiv+140
Degree Date :
Supervisor : Prof. Dr. Nalân ÖLMEZOĞULLARI

FOREIGN DIRECT INVESTMENT AND STRUCTURAL TRANSFORMATION IN THE ECONOMY OF CHINA

Historically, China, one of the world's most populous and largest countries, entered a period of long decline in the 19th century, and despite the two revolutionary movements in the beginning and the middle of the 20th century, this decline could not be stopped. China, which reached the bottom of the world economy at the end of this long recession, entered a period of rapid growth after the reforms launched in 1978 and is now one of the world's largest economies in terms of many macroeconomic indicators.

It is considered that the driving force of this growth process, which has been uninterrupted for nearly 40 years, is the structural transformation and foreign direct investments caused by the reforms. After the reforms, there was a marked increase in the foreign direct investment to the country and there was a significant increase in China's economic growth performance. China has become one of the world's largest exporting economies, while the foreign capital has significantly increased the production capacity of China and has developed its production structure in a comprehensive way. In this research, the effects of reforms and foreign capital inflows on China's economic structure and the effect of this change on the socio-demographic structure are discussed. In order to interpret the economic transformation in a meaningful way, economic growth, per capita national income, changes in the composition of exports are considered as macroeconomic indicators and changes in

variables such as population composition, poverty, income distribution and education are taken as pioneer indicators of socioeconomic change. The changes in the data for the period of 1978-2016, which can be reached regarding the macroeconomic and socio-demographic variables of China, show that there is a comprehensive transformation and development in both macroeconomic structure and socio-demographic structure. However, factors such as the dependence of exports on the purchasing power of exports, the high level of domestic saving rates due to the influence of Chinese culture, and the weak domestic consumption due to high domestic savings threaten the sustainability of the growth achieved by the Chinese economy, despite the increase in technological production ability due to the strengthening of the technology composition in the Chinese economy. Moreover, the fact that China has made significant progress in macroeconomic and socio-demographic transformations, but has not been able to make a democratic transformation, has not been able to perform above the average of the countries in the category of developing countries in terms of human development, the inability to get rid of the lower order according to international education indices, It is also seen that there are important problems such as watching in 0.40 and increasing inequality in recent years.

It is seen that China has a great savings accumulation because of the high social saving rates but it is seen that these resources are trying to get back to the economy with new investments from the investments that will provide the socio-demographic development of the society. Numerical indicators show that poverty is declining significantly in China, but it is observed that the urban-urban population has changed very rapidly during the period of economic growth, a large population has accumulated in the provinces where the industry has been clustered, and the increasing urbanization has created new problems.

In this research, the main factor behind China's growth dynamics is the effect of direct foreign capital inflows on the transformation of macroeconomic variables as well as key variables such as growth, industrialization and export structure. As a result, it is seen that foreign capital inflow has a positive and transformative effect on the analyzed variables. In addition, socio-demographic transformation has been examined in accordance with the limitations of the research and it has been seen that there is a socio-

demographic transformation in addition to the macroeconomic transformation in the mentioned period. However, in spite of all these good developments, it has been observed that economic growth and sustainability of development, dependence on external markets, growth of dependency on exports and socio-demographic problems also have various structural problems.

Keywords:

Economy of China, Foreign Direct Investment, China's Economic Reform, Structural Transformation

İÇİNDEKİLER

ÖZET	iii
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER	ix
TABLOLAR LİSTESİ	xi
ŞEKİLLER LİSTESİ	xii
KISALTMALAR LİSTESİ.....	xiii
GİRİŞ	1
1. ÇİN HAKKINDA GENEL BİLGİLER.....	14
1.1. Çin Tarihi Hakkında Genel Bilgiler.....	14
1.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Nüfus ve Dil Yapısı	21
1.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Nüfus Yapısı	21
1.2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dil Yapısı	25
1.3. Çin Halk Cumhuriyeti Hakkında Genel Bilgiler.....	26
1.3.1. Ülkenin Adının Kökeni ve Anlamı	26
1.3.2. Çin'in Coğrafi Özellikleri	26
1.3.3. Çin'in Yönetimi ve Siyasi Yapısı.....	28
1.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Doğal Kaynakları.....	30
2. ÇİN'İN SERBEST PAZAR SOSYALİZMİNE GEÇİŞİ VE YÜKSELİŞİ.....	32
2.1. Burjuva Devrimi'nden Çin Halk Cumhuriyeti'ne Giden Yol (1911-1949).....	32
2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması (1949-1976): İdeoloji Dönemi	35
2.3. Çin'de Deng Şiaoping Dönemi (1978-1997): Reform Dönemi	38
2.3.1. İlk Aşama: 1979–1985	42
2.3.2. Sürekli Gelişim Aşaması (1986-1991).....	48

2.3.3. Yüksek Büyüme Dönemi(1992-1997 Dönemi)	50
2.4. 1997'den Günümüze Çin Ekonomisinin Dönüşümü	52
2.5. Çin'de Ekonomik Reformların Sonuçları	60
2.6. Günümüzde Çin Ekonomisinin Yapısı ve Büyüklüğü	64
3. ÇİN'İN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE YABANCI SERMAYENİN ROLÜ	70
3.1. Yabancı Sermaye ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki.....	70
3.1.1. Yabancı Sermaye Kavramı.....	70
3.1.2. Yabancı Sermayenin Önemi.....	72
3.1.3 Yabancı Sermaye Girişini Etkileyen Faktörler	77
3.2. Dünya Genelinde Yabancı Sermaye Hareketleri	79
3.3. Çin'de Yabancı Sermaye Hareketleri.....	84
3.4. Yabancı Sermaye Girişlerinin Çin'in Büyümesi Üzerindeki Etkileri.....	89
3.4.1. DYS Girişlerinin Çin Milli Hasılasına Etkisi.....	91
3.4.2. DYS Girişlerinin Çin'in Üretim Yapısına Etkisi	95
3.4.3. DYS Girişlerinin Çin'in Dış Ticaretine Etkisi	98
3.4.4. DYS Girişlerinin Çin Sosyo Demografik Yapısına Etkisi	106
3.5. Bulgulara İlişkin Değerlendirmeler.....	109
SONUÇLAR	116
KAYNAKLAR	127

TABLULAR LİSTESİ

Tablo 1. Çin Nüfusu, Kentsel-Kırsal Dağılım (Milyon Kişi)	21
Tablo 2. Dönemlere Göre Uygulamaların Ekonomik Sonuçları.....	63
Tablo 3. Giriş Yapan DYS Stoklarının Yıllara Göre Değişimi (Milyon \$).....	83
Tablo 4. Yatırım Stoklarının GSYİH'ye Oranı (%).....	84
Tablo 5. Çin'in Yabancı Sermaye Hareketleri İçindeki Payı (%).....	86
Tablo 6. Çin'in GSYİH Bileşiminin Değişimi.....	96
Tablo 7. Çin'in Mal İhracatı Bileşiminin Değişimi (1980-2015)	100
Tablo 8. Çin'in İmalat Sanayi İhracatının Gelişimi (Milyon \$).....	102
Tablo 9. Çin'in İmalat Sanayi İhracatının Bileşimi (%)	104
Tablo 10. Çin'in Yapısal Dönüşümüne İlişkin Bazı Değerlerin Değişimi	113
Tablo 11. Çin'in İnsani Gelişmişlik İndeksi Puanları (1990-2015).....	115

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil 1. Çin'in Yıllara Göre Nüfusu	22
Şekil 2. Çin Nüfus Yoğunluğu Haritası	24
Şekil 3. Sanayi Üretiminin GSYİH Payı (%).....	44
Şekil 4. Hizmetler Sektörünün GSYİH Payı (%).....	44
Şekil 5. Reformlar Döneminde Çin'e Yabancı Sermaye Girişi (Milyon \$).....	55
Şekil 6. Reformlar Döneminde Çin'in Yabancı Sermaye Stoku (Milyon \$).....	56
Şekil 7. Reformlar Sonrası Dönemde Çin GSYİH Büyümesi	57
Şekil 8. DYS Stokunun GSYİH'ye Oranındaki Değişim (%).....	58
Şekil 9. Dış Yatırımların Çin GSYİH'ye Oranı (%).....	58
Şekil 10. Çin GSYİH/Dünya GSYİH Toplamı (%).....	59
Şekil 14. İpek Yolu Kara Ulaşım Güzergahları	69
Şekil 15. 1970-1990 Dönemi DYS Hareketleri (Milyon \$).....	81
Şekil 16. 1990 Sonrası Dönemde DYS Hareketleri (Milyon \$).....	82
Şekil 17. Çin'de Dış Yatırımlar (Milyon \$).....	87
Şekil 18. Çin'e Giriş Yapan Yabancı Sermayenin Milli Gelire Oranı.....	88
Şekil 19. Çin'in Milli Gelirindeki Değişim (1978-2015)	92
Şekil 23. Çin'in Mal İhracatı İçerisinde Alt Sektörlerin Payının Değişimi (%).....	101

KISALTMALAR LİSTESİ

AB	: Avrupa Birliği
ABD	: Amerika Birleşik Devletleri
BRICS	: Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin, Güney Afrika
BM	: Birleşmiş Milletler
BTI	: Bertelsmann Stiftung's Transformation Index
CIA	: Central Intelligence Agency
ÇHC	: Çin Halk Cumhuriyeti
ÇKM	: Çin Kültür Merkezi
ÇKP	: Çin Komünist Partisi
DTÖ	: Dünya Ticaret Örgütü
DYS	: Doğrudan Yabancı Sermaye
FDI	: Foreign Direct Investment
GATT	: General Agreement on Tariffs and Trade
GSMH	: Gayrı Safi Milli Hasıla
GSYİH	: Gayrı Safi Yurtiçi Hasıla
İTKİB	: İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği
KİT	: Kamu İktisadi Teşebbüsleri
KKİ	: Köy ve Kasaba İşletmeleri
MÖ	: Milattan Önce
MS	: Milattan Sonra
OECD	: The Organisation for Economic Co-operation and Development
RPC	: People's Republic of China
SEB	: Serbest Ekonomik Bölge

TASAM : Türk Avrasya Stratejik Araştırmalar Merkezi
TİM : Türkiye İhracatçılar Meclisi
UN : United Nations
UNDP : United Nations Development Programme
UNCTAD : United Nations Conference On Trade and Development
WTO : World Trade Organizations

GİRİŞ

Asya'nın hiç batmayan güneşi olarak da tanımlanan Çin, 19. yüzyılın ortalarındaki Afyon Savaşları ve aynı yüzyılın sonlarındaki Japon savaşları ile önemli bir toprak ve prestij kaybına uğrarken sömürgeciliğin hedefindeki ülkelerden birisi haline gelmiştir. Bu güç kaybıyla birlikte Asya'nın yüzyıllardır merkezi olan Çin, iki yüzyıllık bir sükûnet dönemine girmiş, 20. Yüzyılın son çeyreğinde uygulamaya koyduğu reform politikaları ile adeta derin uykusundan uyanarak dünya siyaset ve ekonomi sahnesine güçlü bir şekilde yeniden dönmüştür. Uyguladığı başarılı ekonomi politikaları ile hızlı bir gelişme gösteren Çin, günümüz dünyasının liderliğini yapmakta olan ABD'yi birçok bakımdan zorlayacak bir güce ulaşmıştır (Deniz, 2014: 65).

Konu

1990'larda Sovyetler Birliği'nin yıkılması, kapitalizmin mutlak bir zaferi olarak algılanmış ve reel sosyalizmin kapitalist sistem karşısında başarılı olamayarak tarihi bir yenilgi aldığı ileri sürülmüştür (Aydın, 2003: 2; Bayramoğlu, 2002: 94). Ancak komünist dünyanın büyük askeri gücü Sovyetlerin yıkılma dönemine denk gelen bir zamanda, Çin Halk Cumhuriyeti (ÇHC)'nin hızlı bir şekilde ekonomik büyüme göstermesi dikkat çekicidir¹. Sovyetlerin ani çöküşünü kaynakların aşırı bir şekilde merkezileştirilmesi ve refahın tabana yayılamamasına bağlayan Fukuyama (2012: 58-59), Çin'in bu çöküşün yanında Asya Kaplanları olarak adlandırılan ülkelerdeki dönüşümden ve demokratikleşme yolunda ilerlemeler kaydeden Brezilya, Meksika gibi ülkelerdeki değişimlerden doğru dersler çıkardığını dile getirmektedir. Planlı sosyalist ekonominin halkı yoksullaştırdığını ve ekonomik büyümeyi yavaşlattığını gören Çin, liberal temelde gerçekleştirilen reformlarla hızlı bir büyüme ivmesi kazanmıştır. (Fukuyama, 2012: 74-75).

¹ Kısaca Çin olarak adlandırılan ülkenin tam adı Çin Halk Cumhuriyeti olup mutad olduğu üzere bu araştırma boyunca da ülkenin adı kısa adlandırma olan Çin olarak zikredilecektir.

1980'lerde Batı ekonomilerinin öncülüğünde başlayan liberalleşme, dünyanın doğusunda, 1 milyarı aşan nüfusuyla dünyanın en kalabalık ülkesi olan Çin'de de farklı bir şekilde gerçekleşmiş ve Çin ekonomisi bu değişime bağlı olarak dünyanın en büyük ekonomilerinden birisi olma yönünde hızla ilerlemiştir. Gerçekleştirilen sosyal ve ekonomik reformlarla Çin, dünyanın en önemli üretim merkezlerinden birisi olurken kısa sürede dünyanın en önemli ihracatçı ülkelerinden birisi olmuş ve hemen her ülkede Çin menşeli ürünler, tezgâhlardaki yerini almıştır. Çin'in özellikle düşük maliyetlere dayalı olarak üretim yapması, Çin mallarına her ülkede önemli bir rekabet avantajı kazandırmıştır. Ucuz ürün olmasına bağlı olarak birçok ülke gibi Türkiye'de de Çin mallarına olan talep artmış ve toplumun az para ile çok alışveriş yapma potansiyel duygusunun tatmin edilmesinde önemli bir rol oynamıştır. Tekstilden oyuncığa kadar birçok sektörde pazarlanan Çin malları, ucuz ve artık çok kolay ulaşılır olması nedeniyle toplumda bolluk duygusunun oluşmasında da psikolojik olarak önemli bir rol oynamaktadır. Çin çıkışlı bu malların Bir Milyoncular olarak bilinen alışveriş yerlerinin yanında lüks mağazalarda da çeşitli şekillerde topluma sunulduğu, kaliteli markaların da Çin versiyonları ile lüks mağazalarda toplumun tüketimine sunulduğu görülmektedir. Dolayısı ile günümüzde Çin çıkışlı her kalitede ürün farklı tüketici kitlelerine hitap edecek şekilde raflarda yerini almış olup kitlesel tüketimin en önemli bileşenlerinden birisini oluşturmakta ve insanların birçok ürüne geçmişe göre daha ekonomik koşullarda ulaşmasına imkân sağlamaktadır (Nacaroğlu, 2008: 160-161).

Son yıllarda dünya ekonomisinde 2008 Ekonomik Krizi'nin etkisi ile bir durağanlaşma görülse de Çin'in ihracatının hız kesmediği, Türkiye'nin Çin'den ithalatının artış hızını koruyarak arttığı görülmektedir. Mevcut veriler itibarıyla Türkiye'nin en fazla ithalat yaptığı ülkeler içerisinde 2. sıraya yükselmiş olan Çin'den Türkiye'nin 2014 yılında 24,9 milyar \$ ithalat yaptığı görülmektedir (Türkiye İhracatçılar Meclisi [TİM], 2015: 102-103).Çin çıkışlı malların toplumların tüketimindeki aldığı payın hızla artması sadece Türkiye için söz konusu olmayıp dünyanın birçok ülkesinde durum benzer şekildedir. 1980'li yıllarda yurt dışı piyasalara ihracatı sadece 18 milyar dolar olan Çin'in geçirdiği ekonomik dönüşümün ardından dünya piyasalarına ihracatı hızla artmış ve birçok ülkedeki tüketim mallarının önemli bir kısmını Çin malları oluşturur olmuştur. Çin'in bu ekonomik büyüme performansına

bağlı olarak 2000’li yıllarda dünyada satılan bisikletlerin % 60’ı, ayakkabıların % 50’den fazlasının üzerinde Made in China etiketi yer alır olmuştur (Kıbrıs, 2003: 2).

World Trade Organization / Dünya Ticaret Örgütü (WTO/DTÖ)’nün 2015 yılı dünya ticareti verilerine Çin, 2,27 trilyon \$ ihracat ile dünya birincisi konumundadır ve dünya genelindeki ihracatın toplamda % 14’ünü tek başına gerçekleştirmektedir. Çin’i 1,5 trilyon \$ ihracat ile Amerika Birleşik Devletleri (ABD) izlerken Avrupa’nın en güçlü ekonomisi olan Almanya 1,33 trilyon \$ ihracat ile 3. sırayı almakta Japonya ise 624 milyar \$ ihracat ile sıralamada 4. sırayı almaktadır (WTO, 2016: 44). Çin’in söz konusu ihracat rakamları, dünya genelinde tüketilmekte olan her 100 ithal malın 14’ünün Çin’de üretildiği anlamına gelmektedir. Dolayısı ile Çin günümüzde dünya pazarlarına en fazla mal ve mamul süren ülke konumundadır.

Dünya ticaretinin en büyük aktörlerinden birisi olan Çin’in dünya ticaretindeki payının son 30 yıllık süreçte önemli ölçüde büyüdüğü görülmektedir. 1980’lere kadar dünya ihracatı içerisindeki payı oldukça düşük seviyelerde olan Çin’in 1983 yılında dünyadaki toplam mal ihracatı içerisinde sadece % 1,2 pay aldığı ancak sonraki yıllarda bu payın hızla artışa geçtiği görülmektedir. Toplam mal ticaretindeki payı 1950-1980 arasında % 1 civarında seyreden Çin’in ekonomisindeki büyüme ve gelişmeyle birlikte dünya mal ihracatındaki payı 1993 yılında % 2,5’a, 2003 yılında % 5,9’a ve 2015 yılında da % 14,2’ye yükselmiştir. Ekonomisindeki büyümeye bağlı olarak mal ithalatı da önemli ölçüde artan Çin’in dünya toplam mal ithalatı içindeki payı 1993’te % 2,7 iken 2015 yılında % 10,3’e yükselmiştir (WTO, 2016: 92-93). Çin’in dünya ihracatı ve ithalatı içerisindeki payının değişimini gösteren bu rakamlar Çin’in son 30 yıllık dönemde çok hızlı bir ekonomik büyüme gerçekleştirdiğini ve dünyadaki en büyük ticari partner konumuna yükseldiğini ortaya koymaktadır.

Çin, dünya ekonomisi içerisindeki bu etkileyici konumunu 1980’li yıllardan itibaren gerçekleştirdiği kesintisiz büyümeye borçludur. Çin’in ekonomik dönüşümü başlattığı yıllarda toplam milli gelirinin oldukça düşük seviyelerde olduğu, günümüzde ise ulaştığı toplam büyüklük ile dünya ekonomisi içerisindeki en büyük ekonomilerden birisi haline geldiği görülmektedir. 1980 yılında Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYİH)’sı sadece 295 milyar \$ olan Çin’in yapısal reformların etkisini göstermesinin sonucunda

10 yılın sonunda 1990'da milli gelirini 1 trilyon 118 milyar \$'a yükselttiği görülmektedir. Büyümesini kesintisiz bir şekilde sürdüren Çin'in milli gelir rakamları 2000 yılında 3,69 trilyon \$, 2010 yılında 12,83 trilyon \$, 2015 yılında ise 19,77 trilyon\$'a ulaşmıştır. Çin, ulaştığı bu üretim hacmi ile yurt içi üretimi 18,57 trilyon \$ olan olan ABD'nin önünde dünyanın en büyük ekonomisi konumundadır (OECD, Erişim: 01.05.2017).

Ekonomik reformların başladığı yıllarda kişi başı milli gelirin 300 \$ civarında olduğu bu rakamın reformların başarısına bağlı olarak 1990'da 978 \$'a ulaştığı görülmektedir. Uzun yıllar çift haneli büyüme rakamlarına ulaşan Çin'de kişi başı milli gelirin 2000'de 2.919 \$, 2010'da 9.310 \$ ve 2015 yılında ise 14.388 \$'a yükseldiği görülmektedir (OECD,Erişim: 01.05.2017).

Çin'in bu büyüme performansı, kişi başı milli gelirin hızla artmasını sağlarken toplumun da genel olarak zenginleşmesini sağlamakta, geçmişte oldukça yaygın bir sorun olan yoksulluk da hızla azalmaktadır. Reformların başladığı 1980'li yıllarda % 90'dan fazla olan kırsal kesim yoksulluğunun oranının 2015 yılında % 10'un altına düşmüş olması bu konuda önemli bir göstergedir. Reformların yarattığı büyüme performansı; kırsal kesim yoksulluğunu azaltırken ekonomideki mal-hizmet üretim dengesini de etkilemekte ve gelişmişliğin bir göstergesi olarak kabul edilen hizmetler sektörünün ekonomideki payı önemli ölçüde artış göstermektedir. Çin'deki yapısal dönüşümün de etkisi ile geçmişte endüstriyel üretimin altında seyreden hizmetler sektörü üretiminin 2012 yılında sanayi üretimini geçtiği ve şu an itibarıyla da hizmetler sektörünün ekonomideki payının sanayi sektörünün payından yüksek olduğu görülmektedir (OECD, 2017: 7-8).

Bugünkü Çin Halk Cumhuriyeti'nin kurucusu Mao Tse Tung (Zedong)²'un çeşitli dönemlerde uyguladığı politikalara rağmen Çin, 1980'lere kadar bir büyüme ve gelişme gösterememiştir. Kurucu lider Mao'nun ölümünden sonra Çin Komünist Partisi (ÇKP)'nin Aralık 1978'teki 11. Merkez Parti Kongresi'nde partinin reformcu

² Türkçe'de genellikle Zedung, Zedong gibi kısaltmaların daha yaygın olarak kullanıldığı görülmektedir.

kanadından Deng Xiaoping'in yönetime gelmesi ile hükümet politikalarında köklü bir değişim olmuş ve Çin'in hızlı yükselişi başlamıştır. Kamu yönetimi ve ekonomik yapıda başlatılan reformlar hızla olumlu sonuçlar vermeye başlamıştır. Kırsal, kentsel, ekonomik yapı ve dış politika ile ilgili olmak üzere dört ana ekseninde yürütülen reformların sonucunda sosyal yapı ile birlikte ekonomik yapı da dönüşüme uğramıştır (OECD, Erişim: 01.05.2017).

Çin'in başlattığı reformların en önemli ayaklarından birisini açık kapı politikası olarak adlandırılan dışa açılma politikası oluşturmaktadır. Temelde kapalı bir ekonomi ve toplum yapısından dünya ile etkileşim içerisinde olan yapıya geçmeyi hedefleyen bu politika sayesinde Çin, yabancı sermaye yatırımlarının en gözde ülkelerinden birisi olurken ihracata yönelik olarak yeniden yapılandırılan sektörlerin gösterdiği başarıya bağlı olarak dünyanın en önemli ihracatçı ülkelerinden birisi olmuştur (Kıbrıs, 2003: 6-7).

Çin'in 1979'da başlatılan reformlardan sonra kademeli olarak planlı ekonomiden serbest piyasa ekonomisine geçmeye yönelik adımları, etkileyici bir büyüme performansının da ortaya çıkmasını sağlamıştır. Reformlardan bu yana gerçekleşen büyüme performansı ortalama % 10'un üzerindedir. Bu büyüme performansı sayesinde Çin, 2015 yılı için tayin ettiği Binyıl Kalkınma Hedefleri'nin hepsine ulaşmış durumdadır. Çin'in büyüme performansında 2012 yılından itibaren düşüşler görülmesine karşın hala gerçekleşen rakamlar dünya standartlarına göre göz alıcı bir büyüklüğe sahiptir. Çin'in bu etkileyici büyümesi sayesinde 800 milyondan fazla insanın yoksulluk standartlarının üstünde bir yaşama sahip olduğu görülmektedir (The World Bank, <http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>).

Amaç

Bu çalışmada Çin ekonomisinin reform süreçleri, sosyalist piyasa ekonomisine geçişi, doğrudan yabancı sermaye (DYS) yatırımlarına verilen önem ve küresel ekonomiye eklemlenme süreci üzerinde durulacaktır. Araştırmanın temel amacı, Çin ekonomisinde DYSyatırımlarının yapısal dönüşüme etkisini incelemektir.

Önem

Ülkelerin sermaye yetersizliği nedeniyle karşı karşıya olduğu yavaş büyüme sorununun çözümünde yabancı tasarrufların etkili olduğu ileri sürülmektedir. Başka ülkelerde kâr amacıyla girişimlerde bulunan yabancı tasarruflar, yabancı sermaye olarak adlandırılmaktadır. Ülkelerin uzun vadeli büyüme eğilimini sürdürebilmesi için ihtiyaç duyulan yabancı sermaye, yabancı ülke vatandaşı ve kurumların yaptığı fiziksel yatırımlar olarak tanımlanmaktadır (Armutçuoğlu ve Şanlısoy, 2016: 67). Portföy yatırımlarından farklı bir sermaye hareketliliğini ifade eden doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ev sahibi ülkede uzun vadeli çıkarlar için bulunan ve sermayenin bağlandığı işletmenin en az % 10'unun sahipliğinin edinildiği yatırımlardır. Dolayısı ile DYS, kısa dönemli kâr amacı güden portföy yatırımlarından farklı bir sermaye olup yabancı ülkelere kalıcı yatırımlar yapan sermaye türüdür (Jansen and Stokman, 2004: 8-9).

Ekonomik büyüme, ülkedeki tasarruf imkânlarının yatırımlara dönüşmesiyle ortaya çıkan üretim kapasitesindeki artış olarak tanımlanmaktadır. Dolayısıyla ekonomideki tasarruf düzeyi ekonomik büyümenin ana belirleyicilerinden birisidir. Düşük gelirli ülkelerde toplumun gelirlerinin tüketimi karşılamaması nedeniyle önemli bir tasarruf açığı çıkmakta ve tasarrufların yetersizliğine bağlı olarak da ekonomik kapasiteyi artırıcı yatırımlar yapılamamaktadır. Doğrudan yabancı sermaye yatırımları, ekonomideki bu açığı kapatan bir rol üstlenerek ekonominin büyümesinin sürdürülebilirliğini sağlamaktadır (Simionescu, 2016: 189).

DYS yatırımları her ülke için birebir aynı sonuçları vermese de yapılan araştırmalardan elde edilen ampirik bulgular, DYS girişinin ekonomik büyümeyi artırdığını ortaya koymaktadır (Fontagne, 1999: 5; Fortainer, 2007: 62). Özellikle gelişmekte olan ülkelerdeki tasarruf açığını kapatması nedeniyle önemli bulunan DYS'nin bir diğer önemli rolü ise ekonomilerde yapısal değişimleri hızlandıran teknolojik bilgi transferi, beceri transferi, uzmanlaşma gibi doğrudan ölçülmesi zor ancak etkileri görülebilen katkılarıdır (United Nations Conference On Trade and Development [UNCTAD], 2011: 23). Bunlara ek olarak yabancı sermayeli şirketlerin kaynakları daha verimli kullandığı, ekonominin geneli ve işletmeler için dışsallıklar sağladığı, lisanslar, yerli firmalarla kurulan iş birlikleri yoluyla bilgi ve deneyim

transferi gibi büyümeyi hızlandırıcı etkiler yarattığı görülmektedir (Alfaro vd., 2010: 242).

Yabancı sermayenin ülkelerin yapısal dönüşüm üzerindeki etkisi ile ilgili olarak çok sayıda araştırma yapılmıştır. Bu araştırmaların önemli bir kısmında yabancı sermaye girişinin ekonomik büyümeyi ve diğer makro ekonomik değişkenleri etkilediği görülmektedir. Çeşitli Afrika ülkeleri (Esso, 2010: 173), geçiş ekonomileri (Ağayev, 2010: 178-179), Macaristan, Çekya, Polonya gibi komünizmin yıkılmasından sonra Avrupa Birliği (AB) üyesi ülkeler (Simionescu, 2016: 200), Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Hindistan'dan oluşan BRICS ülkeleri (2009: 200), Bangladeş (Hussain and Haque, 2016: 6), Vietnam (Lan, 2006: 28), Türkiye (Ayaydın, 2010: 142; Doğan, 2013: 249) hakkında yapılan araştırmalar yabancı sermaye girişlerinin ekonomik büyümenin yanında beşeri sermaye, dış ticaret gibi temel değişkenlerle anlamlı bir ilişki içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır.

Birbirinden farklı sosyo ekonomik karakteristiğe sahip ülkelerle ilgili olarak yapılan ampirik araştırmaların ortak bulgusu, yabancı sermaye girişlerinin başta ekonomik büyüme olmak üzere birçok alanda olumlu etkiler yaratıyor olmasıdır. Yabancı sermayenin ekonomik büyüme ve diğer makro ekonomik değişkenler üzerindeki etkisi ile ilgili çalışmaların Çin odaklı olarak da yapıldığı görülmektedir. 1980'li yıllardan itibaren gösterdiği ekonomik büyüme performansı mucizevi olarak değerlendirilen Çin'in bu performansının yabancı sermaye ile ne düzeyde ilişkisi olduğu araştırmaların ana konusunu oluşturmaktadır. Bu araştırmaların önemli bir kısmında büyümenin arkasındaki itici faktörün dışa açılmayla birlikte ülkeye giren yabancı sermaye olduğuna yönelik bulgular elde edilmiştir.

Yabancı sermaye girişleri ve Çin'de ikamet eden yabancı sermayeli şirketlerin Çin'in ekonomik büyümesinin yanında ihracatını da olumlu etkilediği (Whalley and Xin, 2006: 19-20) görülmektedir. Bunun yanında Çin'in ekonomik büyümesinin yanında ihracatın yarısından fazlasının yabancı sermayeye dayalı üretimden kaynaklandığı (Xing and Pradhananga, 2013: 13-16), yabancı sermayenin verimliliği artırarak büyümeyi olumlu etkilediği (Lo, 2004: 23), yabancı sermayenin Çin ekonomik büyümesine etkisinin tek kanaldan değil birçok farklı kanaldan olduğu da

görülmektedir. Çünkü yabancı sermaye girişleri birçok değişkene etki ederken bölgelere göre farklı etkiler de göstermektedir (Stohldreier, 2009: 44-48).

Görüldüğü gibi literatürde yabancı sermayenin ekonomi üzerindeki etkileri birçok değişken açısından ele alınmaktadır. Göz alıcı bir büyüme performansı sergileyen Çin'in büyümesi de yabancı sermaye girişleri ile ilişkisi bakımından incelenmiştir.

Yabancı sermayeyi ülkeye çekme politikası birçok ülkenin öncelikli olarak uyguladığı politikalarındandır. Türkiye'yi örnek vermek gerekirse; 1950'li yıllardan bu yana yabancı sermaye konusunda birçok hukuki düzenleme yapılmasına karşın beklenen yabancı sermaye girişinin gerçekleşmediği görülmektedir. Fakat birçok alanda reformların gündeme geldiği 2000'li yıllardan itibaren yabancı sermaye girişinin hızla arttığı görülmektedir. Ülkenin siyasi ve ekonomik anlamda değişim geçirdiği bu dönemde sermaye girişlerinin artması, yapısal dönüşümlerin yabancı sermaye girişlerini olumlu etkilediğine işaret etmektedir. Türkiye, yabancı sermayeyi ülkeye davet etmenin tek başına yeterli olmadığını göstermesi bakımından önemli bir örnektir. ÇHC, dünyada komünizmin hüküm sürdüğü sınırlı sayıdaki ülkeden birisidir ve hala birçok bakımdan dış dünyaya kapalı bir yapıya sahiptir. Ancak Çin'de ekonomik yapıyı kökünden değiştiren reformların yabancı sermayeye sağladığı garantiler ve reformların sağladığı alt yapı, günümüzde Çin'in dünyada en fazla yabancı sermaye çeken ülkelerden birisi haline getirmiştir.

Çin'in serbest piyasa ekonomisinin dışında yer alması ve kendine özgü özellikleri olan serbest piyasa sosyalizmi politikaları ile dünyanın en çok yabancı sermaye çeken ülkelerden birisi olması, üzerinde düşünülmesi gereken bir husustur. 1980'lerde dünyanın en yoksul insanların yaşadığı ülkelerden biri olmasına karşın günümüzde kişi başı gelir bakımından gelişmiş ülkelerle rekabet edebilir konuma gelen Çin'in ekonomik büyümesi üzerindeki yabancı sermaye etkisinin farklı değişkenler açısından incelenmesi önem taşımaktadır. Bu araştırmada ortaya konacak bilgi ve bulguların Çin'in büyüme parametrelerinin daha iyi anlaşılmasında literatüre katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Bunun yanında aynı hedeflere yönelmesine karşın

istikrarlı bir başarı elde edemeyen Türkiye'nin politika yapıcıları için yol gösterici sonuçlara ulaşılacağı düşünülmektedir.

Araştırma Soruları ve Hipotezler

Bu araştırmada 1978'de başlatılan reformların temel bileşenleri, bu bileşenler içerisinde DYS'nin temel makro ekonomik değişkenlerle sosyo demografik yapı üzerindeki dönüştürücü etkisi ele alınmıştır.

Çin ekonomisinin yapısal dönüşümünün temelinde geleneksel üretim tarzının yerini kapitalist üretim modelinin alması vardır. Çin'in bu ekonomik büyümenin sonucunda (milli hasıla rakamları açısından) günümüzde dünyanın en büyük ekonomisi olması söz konusudur. Ancak Yang (2013: 1-2)'ün de ifade ettiği gibi yaklaşık 200 yıl önce ekonomik büyüklüğü dünya toplam hâsılasının üçte birini oluşturan bir Çin'in yeniden sahneye çıkması durumu vardır. Tarihçilerin içe kapanma ve Çin'in medeniyet olarak durağanlaşması şeklinde ele aldığı husus ayrı bir tartışmanın konusudur. Fakat şu an sosyalist bir ekonomide kapitalizme özgü düzenlemelerin geçmişin büyük ekonomisine doğru bir gidiş yarattığı da açıktır. Her ne kadar kapitalizme özgü düzenlemeler söz konusu olsa da Çin'in siyasi rejiminde bir değişikliğin olmadığı da unutulmamalıdır. Siyasal sistem ve rejim sabit bir şekilde yerinde dururken farklılaşma, ekonominin işleyiş mekanizmalarında olmaktadır. Bu işleyiş mekanizmalarındaki değişime bağlı olarak ortaya çıkan yapısal dönüşüm; ekonominin finansmanı, kaynakların dağıtımını, sektörlerin üretimdeki payları, piyasalaşma, sanayi ve dış ticaretin dönüşümü, emek yoğun çıktıdan sermaye ve teknoloji yoğun çıktı üretimine geçiş, teknolojik bilgi birikiminin artması, demografik yapının değişmesi gibi birçok değişkeni içermektedir.

Bir ülkenin ekonomisindeki yapısal dönüşüm, kurumların yapılarındaki dönüşümler üzerinden incelenebileceği gibi çıktılar üzerinden de incelenebilir. Bu araştırmada çıktı niteliğindeki makro ekonomik bazı değişkenler üzerinden yapısal dönüşüm incelenmeye çalışılmıştır. Bu nedenle araştırma sorularını bu çıktılar üzerinden aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür;

- ✓ Doğrudan yabancı sermaye girişinin Çin'in milli gelir büyümesine etkisi olmuş mudur?
- ✓ Çin'in büyüme trendi geleneksel büyüme eğilimine göre bir farklılık göstermekte midir?
- ✓ DYS girişi ile birlikte Çin'in sektörel büyüme oranlarında bir değişme olmuş mudur? Tarım, sanayi ve hizmetler sektöründeki büyüme eğilimleri ne şekilde değişmiştir? Sektörlerin ekonomideki aldığı pay ne yönde değişmiştir?
- ✓ DYS girişi ile birlikte Çin'in dış ticaret dengesi ne şekilde değişmiştir?
- ✓ Çin'in uyguladığı reformlar ekonomik büyümenin yanında sosyo demografik yapıda bir değişime yol açmış mıdır?

Son 30 yılda gösterdiği büyüme performansı ile kendinden sıkça söz ettiren bir ülkeye yönelik araştırmalarda bu soruları çeşitlendirmek mümkündür. Ancak araştırmanın odağını DYS girişi ile Çin ekonomisindeki yapısal değişim arasındaki ilişki oluşturduğu için soruları makro ekonomik yapının belli başlı göstergeleri ile sınırlandırmak gerekmektedir. Büyüme temelinde yapılacak bir inceleme ile DYS'nin büyüme etkisinin yanında yapısal dönüşüm üzerindeki etkisini gözlemlemek de mümkündür.

Araştırmanın amaçlarına özgü olarak belirlenmiş hipotezler oluşturulmuş ancak çalışmaya uygun ekonometrik analiz için 1979-2015 yılları arasında sonuçların yanlı çıkmasına engel olacak şekilde çeyreklik verilere ulaşamadığı için yeterli sayıda veri seti elde edilememiş ve sayısal veriler literatür taramasıyla birleştirilip çeşitli grafik ve tablolar üzerinden yorumlanarak bu hipotezlerin geçerliliği araştırılmıştır. Araştırmanın ana hipotezi “**H1: DYS girişi ile Çin'in yapısal dönüşümü arasında anlamlı bir ilişki vardır**” şeklinde belirlenmiştir. Bu ana hipoteze bağlı olarak ekonominin diğer yapısal unsurlarını da hesaba katarak aşağıdaki hipotezler oluşturulmuştur;

- ✓ H2: DYS girişi ile tarım sektörünün büyümesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- ✓ H3: DYS girişi ile sanayi sektörü büyümesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.

- ✓ H4: DYS girişi ile hizmetler sektöru büyümesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- ✓ H5: DYS girişi ile sektörlerin milli gelir içerisindeki payları arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- ✓ H6: DYS girişi ile dış ticaret dengesi arasında anlamlı bir ilişki vardır.
- ✓ H7: DYS girişi ile sosyo-demografik dönüşüm arasında anlamlı bir ilişki vardır.

Sınırlılıklar ve Açıklamalar

Araştırma, son yıllarda popüler olan iki değişken arasındaki ilişkiyi incelemektedir. Yabancı sermaye, doğrudan yabancı sermaye, yabancı doğrudan sermaye gibi farklı şekillerde adlandırılan başka ülke vatandaşı sermaye kaynakları araştırmanın birinci değişkenini oluşturmaktadır. İkinci değişken ise daha karmaşık ve yabancı sermayeye göre çok daha fazla alt bileşeni içeren Çin'in ekonomik büyüme olgusudur. Çin'in ekonomik büyüme sürecinin 1978'de başlatılan reformlarla ortaya çıkması söz konusu sürecin reformlarla birlikte ele alınmasını gerektirmektedir. Öte yandan reformların görünürde bir takım yazılı düzenlemelere dayanmasının yanında fiiliyatta çok sayıda uygulamayı içermesi, Çin'deki reformları çeşitli özelliklere göre sınıflandırmayı zorlaştırmakta ve reformların çıktılarını sayısal olarak ölçmeyi zorlaştırmaktadır.

Araştırmanın konusu, reformlarla hareketlenen iki değişken arasındaki ilişkiyi ele almaktadır. Bunlardan birincisi reformlarla dışa açılan Çin'e yönelen ve kalıcı yatırımlar yapan doğrudan yabancı sermaye değişkeni diğer ise Çin'in yapısal dönüşümünün de bileşenlerini oluşturan makro ekonomik değişkenlerden büyüme, dış ticaret, sektörel büyüklükler ile sosyo demografik yapıya ilişkin bazı temel göstergelerdir. Araştırmada kullanılan veriler UNCTAD, OECD, IMF gibi uluslar arası kurumlarla Çin'in resmi istatistik ofisinin internet sitesinden alınmıştır.

Araştırma boyunca verilerle ilgili yapılan derleme çalışmalarında kurumların yer yer farklı yöntemler kullanması nedeniyle verilerde farklılaşmalar olduğu görölmektedir. Çin'in milli gelirinin cari fiyatlarla ya da 2005 yılı sabit fiyatları ile

yapılmış hesaplamaları arasındaki farkı buna örnek olarak göstermek mümkündür³. Bir de her kurumun istatistik oluştururken bazı hesaplamalarda bazı alt değişkenleri hesaplamanın dışında tutması dolayısıyla aynı değişkene ilişkin farklı kurumlarda farklı verilerle karşılaşmak mümkündür. Verilere ilişkin bu durum araştırma içerisindeki tablolardan da gözlemlenebilmektedir. Araştırmanın istatistiksel hesaplamalarında bu farklılaşmanın yaratacağı sapmalar göz önüne alınarak her bir veri serisi mümkün olduğunca tek bir kurumun bilgilerine dayandırılarak oluşturulmuştur.

Araştırmanın dahil olduğumuz Latin alfabesinin dışında bir alfabeyle sahip farklı bir dil ve kültüre sahip bir ülke ile ilgili olması, isimlendirmeler konusunda sorunlar yaşanmasına yol açmaktadır. Araştırmanın ampirik sonuçlarına etki etmese de verilen bilgilerin doğruluk düzeyini etkilemesi nedeniyle bu konuya açıklık kazandırılması gerekmektedir. Çin alfabesinin farklılığı nedeniyle Çince kişi ve şehir adları gibi adların diğer dillerdeki telaffuzları farklılaşmaktadır. Çin'in kurucu lideri Mao'nun adının Mao Zedung, Mao Zedong, Mao Tse Tung gibi farklı söylenişlerini buna örnek vermek mümkündür. Çan Kay Şek, Çan Kai Chek, Kuomintang, Guomintang gibi yazılış farklılıkları da en sık karşılaşılan problemlerdendir. Bu çalışmada bu tür özel isimlendirmeler yazılırken mümkün olduğunca en yaygın kullanımlara yer verilmiştir. Ancak söz konusu yazım şekillerinin en doğru yazım şekli olmadığı gibi tek yazım şekli olmadığı, farklı yazım şekillerinin de olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Araştırmanın içeriği ve kapsamı ile ilgili bir diğer açıklanması gereken durum ise Hong Kong, Makao Adası ve Tayvan'ın durumlarıdır. Araştırmanın zaman aralığının (1978-2015) ilk dönemlerini oluşturan 1979-1997 arasında bu iki yönetim bölgesi Çin'e değil İngiltere ve Portekiz'e bağlıdır. Dolayısı ile bugün Çin'e bağlanmış olan bu iki özel yönetim bölgesi, aradan geçen 20 yıl boyunca Çin'in uygulamalarının dışında olduğu için araştırmanın dışında tutulmuştur. Tayvan ise Çin'in üzerinde hak

³ Dünya Bankası (DB)'nin verilerini kullanarak bir örnekle açıklamak gerekirse; Çin'in 2010 yılı sabit fiyatlarına göre hesaplamalarla elde edilen 1978 yılındaki milli geliri, 294.275.257.178,01 \$ iken cari fiyatlarla hesaplanan milli geliri ise 149.540.650.407 \$'dır. Bunun yanında milli gelir hesaplamasında çıktı yöntemi, harcama yöntemi gibi yöntemlerin de sayısal verilerde farklılaşmaya yol açtığı bilinmektedir.

iddia etmesine karşın 1949'dan günümüze kadar Çin'den ayrı bir yönetimdir. Dolayısı ile Çin'de uygulanan politikaların Tayvan'a da doğrudan bir etkisi söz konusu değildir. Araştırmanın coğrafi evreni, Çin'in "Mainland" olarak da adlandırılan ana gövdesinden oluşmaktadır. Bu konudaki son husus ise resmi adı Zhonghua Renmin Gongheguo olmasına karşın literatürdeki adı Çin Halk Cumhuriyeti/People's Republic of China (ÇHC)/ (PRC) olan ülkeden Çin olarak bahsedilecek olmasıdır. Özel bir durumun varlığı halinde ilgili yerde ayrıca açıklama yapılacaktır.

1. ÇİN HAKKINDA GENEL BİLGİLER

1.1. Çin Tarihi Hakkında Genel Bilgiler

Çin, geçmişten günümüze kadar uzanan tarihsel süreçte varlığını devam ettiren tek antik imparatorluktur. Her ne kadar sosyalizm ile yönetilmesine karşın modernleşme yönünde çabalar sarf etse de Çin, Büyük Qing İmparatorluğu'nun dönüşüm geçirmiş devamı niteliğinde bir ülke olarak kabul edilmektedir. Çin coğrafyası, sürekli büyük imparatorlukların ve uygarlıkların merkezi olmuş, bu özelliği nedeniyle de günümüzde antik ve modern kültürün bir arada yaşandığı bir ülke özelliğine sahip olmuştur. Çin, büyük bir tarihsel mirasa sahip bir ülke olmasına bağlı olarak çok sayıda kültürü ve birçok farklı etnik yapıyı da içinde barındırmaktadır (Smits, 2014: 6).

Dünyada bilinen en eski büyük uygarlıklardan birisi olan Çin'in en az 4000 yıllık kayıtlı tarihi vardır. Antropolojik kayıtlar ise 1,7 milyon yıl öncesine ait Iyuanmou Adamı ve 400-500 bin yıllık Pekin Adamı'nın varlığına işaret ederken bölgedeki yaşamın kayıtlı tarihin çok daha öncesine uzandığına işaret etmektedir. Çin'de ilkel toplum yaşamından köle toplumuna geçişle birlikte bir devlet egemenliğinde sürdürülen döneme geçilmiştir. Milattan Önce (M.Ö.) 21. yüzyılda Çin'in bilinen ilk hanedanı olan Xia'mn Hanedanı kurulmuştur. Daha sonra kurulan Shang (M.Ö. 16'ncı yüzyıl - 11'inci yüzyıl) ve Batı Zhou (M.Ö. 11'inci yüzyıl - 770) döneminde köle toplumu daha da gelişmiştir. Bu hanedanların ardından M.Ö. 770-721 yılları arasında, köle toplumundan derebeylik toplumuna geçişe yol açan İlkbahar ve Sonbahar Savaşları ile Savaşan Devletler Dönemi yaşanmıştır.

Çin'in köklü tarihinden bahsederken Çin tarihi hakkında otorite kabul edilen yazarların alternatif görüşlerinden en az birine de değinmek yerinde olacaktır. Ünlü Çin Dilbilimcisi (Sinolog) Prof. Dr. Wolfram Eberhard, Türk ve Çin tarihleri üzerine çok sayıda çalışma yapmış bir isim olarak Çin'in kültür tarihi ile ilgili olarak; Çin'de yazı ve medeniyetin başlangıcının Sümer'deki kadar eski olmadığına işaret etmektedir. Eberhard'a göre yaklaşık 4 bin yıl önceye kadar tarihlenen siyasi ve kültürel olaylar ve gelişmelerin çok önemli bir kısmı Çin tarihi ve kültürüne ait değildir. Çünkü Çin coğrafyasına ilişkin bütün tarihi olgu ve kayıtların ortak bir Çin tarih ve kültürüne mal

edilmesi yanlışları vardır ve bundan dolayı da bu coğrafyanın bütün tarihi, Çinlilerin tarihi gibi anlaşılmalı ve algılanmaktadır. Ünlü tarihçiye göre Çin tarihinin bileşenlerini oluşturan edebi gelişmeler ve diğer bazı faaliyetler ilk olarak M.Ö. 1400-1050 arasında hüküm süren Shang Devri ile başlamaktadır. 20. yüzyılda geliştirilen çeşitli teknikler, daha eski tarihlere ilişkin verilen bilgi ve kayıtların yanlış olduğunu göstermektedir ve bunların önemli bir kısmı hayal ürünü ya da efsanelerden oluşmaktadır. Çin kültürü olarak adlandırılabilir kültürel miladı M.Ö. 1050'li yıllarda başlatmak mümkündür. Ondan önceki tarih ise bir proto-Çin tarihidir ve söz konusu tarihlerde bugün Çin olarak bilinen topraklarda Çinliler henüz yoktur. Hatta M.Ö. 3. yüzyılda bile Çin olarak adlandırılan bölgede ne bir siyasi ne de kültürel bir birlik vardır ve bu coğrafyada birbirinden farklı 20'den fazla ulus ve kültür yaşamaktadır. Türkler, Moğollar, Tibetliler bölgede hüküm süren ve yer yer Çin'in tamamına nüfuz edebilen uluslardan bazılarıdır. Hatta Eberhard, Doğu Asya'da kurulan ilk devlet olan Shangların kurulmasında esas rolün Türklere ait olduğunu söylerken M.Ö. 1500'lü tarihlere kadar söz konusu coğrafyadaki toplumlar arasında bugünkü Çinlilerin henüz var olmadığını ileri sürmektedir. Bunu 1500 yıl önce Fransa'da Fransızların olmaması gibi örneklerle açıklayan tarihçi, Çin'in çeşitli yerlerinde ortaya çıkan ilk devletlerin Türk ve Tibetlilerce kurulduğu tezini işlemektedir (Eberhard, 1943: 20-25).

Eberhard'ın bu görüşlerinden hareketle Çin coğrafyasının genel tarihi ile bir değerlendirme ve tarihlendirme yaparken genellemeye gidilmesinin sakıncalar doğurabileceğini söylemek mümkündür. Yine de modern dünya tarihi öncesinden günümüze kadar kalan tek büyük medeniyet olarak Çin'in hem Asya hem dünya tarihinde özel bir yerinin olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü modern Avrupa'nın inşası döneminde etkili olan pusula, barut, matbaa gibi birçok buluşun Çin menşeli olması, Çin'de tarihin ne zaman başladığına bakmaksızın Çin'in medeniyet mirasının dünya medeniyetinin gelişiminde önemli bir rolünün olduğuna işaret etmektedir⁴.

⁴ Paul Kennedy, Çin'in Ortaçağ'daki yapısını ve gücünü aktarırken verdiği bilgilere göre pusula, barut, ateşli toplar gibi üstün teknolojiler herkesten önce Çin'de kullanılmış ve diğer toplumlara da Çinlilerden geçmiştir. Bunun yanında Çin'in erken dönemlerde tarım ve sanayide ileri düzeyde gelişme kaydettikleri

Savaşan Devletler dönemi olarak bilinen ve 500 yıl süren bir kargaşa döneminin ardından Qin Hanedanı Dönemi başlamıştır. Qin Hanedanı'nın ilk imparatoru olan Qin Shi Huang, M.Ö. 221'de savaşlar ile ortaya çıkan prenslikler arasındaki düşmanlığa son vererek Çin tarihinin ilk merkezi, birleşik ve çok etnikli feodal devleti olan Qin Hanedanı'nı kurmuştur. Qin'in kurduğu bu feodal yapı, sonraki hanedanlar döneminde de sürdürülmüş ve 1840'taki Afyon Savaşları'na kadar varlığını sürdürmüştür (ÇKM, Erişim: 01.05.2017).

Dünyadaki ilk ekonomik ve kültürel faaliyetlerin ortaya çıktığı yerlerden birisi olan Çin'de M.Ö. 2.500'lerden bu yana yazının kullanıldığı, bundan 5-6 bin yıl kadar önce özellikle Sarı Nehir kıyılarında başta tarım olmak üzere birçok ekonomik faaliyetin gerçekleştirildiği görülmektedir. Bunun yanında Shang Hanedanı döneminde (3000 yıl kadar önce) insanların bronzu eritmeyi ve demirden aletler yapmayı başardığı, çömlek yapımını öğrendiği, ipek işlemeyi başardığı görülmektedir. Ayrıca Savaşan Devletler Dönemi'nde Li Bang ve oğlunun baraj yapımını idare ettiği bilinmektedir. Suyu kontrol etmeye yönelik bu girişimin ardından bölgedeki ticaretin hızla geliştiği, bu ticaretin ise zaman içerisinde meşhur İpek Yolu'nun doğuşuna öncülük ettiği görülmektedir. İpek Yolu'nun yarattığı zenginliğin Tang Hanedanı Dönemi'nde arttığı, Çin'de refah içinde süren bir dönemin başladığı görülmektedir. Tarımda, el sanatlarında ve ticarete elde edilen başarılarla bağlı olarak Japonya, Kore, Hindistan, İran, Arabistan gibi bölgelerle ticaretin arttığı görülmektedir. Bu refah döneminde Çin halkının en önemli buluşlarından olan kâğıt yapımı, matbaacılık, pusula ve barutun keşfedildiği görülmektedir. Ming Hanedanı (M.S. 1368-1644) döneminde ise derebeyliğin zayıfladığı ancak ekonominin güçlenmeye devam ettiği görülmektedir. Çin'in ürettiği zenginliğin dış dünyaya pazarlanmasını sağlamak üzere 15. Yüzyılda çok güçlü bir denizcilik filosunun kurulduğu, ünlü Çinli denizci Zeng He'nin filosu ile 1405-1422

görülmektedir. Öyle ki Çin'in daha M.S. 11. Yüzyıldaki demir üretimi (125.000 ton) İngiltere'nin sanayileşmenin ilk dönemlerindeki (18 yüzyıl) üretiminden bile çok fazladır. Çin'in ulaştığı gelişmişlik sadece tarım ve sanayide olmayıp bilim alanında da söz konusudur. Aynı yüzyıllarda hareketli harflerin kullanılarak kitapların basıldığı, birçok kütüphanenin kurulduğu görülmektedir. Daha detaylı bilgi için Kennedy, 2010: 30-35.

yılları arasında Afrika'nın doğu kıyıları ve Kızıldeniz limanlarına 7 farklı seyahat gerçekleştirdiği görülmektedir (ÇKM, Erişim: 01.05.2017).

Çin'in ulaştığı zenginliğin deniz ticareti ile ilişkisini de gösteren bu ünlü deniz seferleri hakkında Kennedy (2010: 30-35), dikkat çekici bir yorum yapmaktadır. Yazara göre 15. yüzyılda Avrupa yaklaşık olarak 50-55 milyonluk bir nüfusa sahipken Çin, 130 milyonluk bir nüfusa sahiptir ve birçok alanda çarpıcı bir gelişme söz konusudur. Başta su kanalları ve demir madenlerinin işletilmesi olmak üzere birçok alanda emsallerine göre çok daha ileri seviyeye ulaşan Çin'de 11. yüzyıldan itibaren önemli bir zenginleşme ortaya çıkmıştır. Ming Hanedanlığı'nın 1368'de kurulması ile ise ülkedeki otorite zafiyetleri giderilerek güçlü bir imparatorluk kurulmuş, ülkedeki Moğollar atılırken ülkenin kaynakları güçlü bir merkezi devlet tarafından başarılı bir şekilde kullanılarak zenginleşme hız kazanmıştır. Bu zenginleşme ile birlikte kâğıt para kullanımı yaygınlaşmış, Çin mallarının ticareti için deniz ticaretinin ve su yollarının önemi artmıştır. Artan deniz ticareti dolayısıyla Batıdaki emsallerine göre çok daha büyük boyutlarda gemilerin olduğu çok büyük bir deniz ticaret filosu inşa edilerek önce yakın kıyılara daha sonra ise Seylan ve Kızıldeniz ve Zenzibar'a kadar uzun deniz seferlerine girişilmiştir. Askeri teçhizata da sahip olan bu donanma, ziyaret ettiği kıyılardaki kabile ve toplumları (bunlar içerisinde çeşitli prenslik ve krallıklar da vardır), Çin imparatoruna biat etmeye zorlamış hatta biat etmeyi kabul etmeyen birçok kabile liderinin kellesini Çin hükümdarına hediye olarak getirmiştir. Bu seferlerin en ünlüsü olan Amiral Chang Ho'nun 1405-1433 yıllarında gerçekleştirdiği 7 uzak deniz seferleridir⁵. Ancak bu seferlerin saray bürokrasisinin zenginleşen yeni burjuva sınıfını ciddi bir tehlike olarak görmeye başlamasıyla yasaklandığı, Chang Ho'nun büyük donanmasının ise kızığa çekilerek çürümeye terk edildiği görülmektedir. Ming Çin'indeki bu içe kapanma denizcilikle sınırlı kalmamış zamanla kâğıt para kullanımına

⁵ Bir üstteki paragrafta söz konusu amiralin ismi Zeng He olarak geçerken seferlerin tarihi için ise 1405-1422 yılları verilmektedir. Ancak Kennedy (2010: 31)'nin aktardığı bilgilere göre 1433'deki sefer, bu seferler dizisinin sonuncusu olmuştur. Zaten bundan üç yıl sonra ise deniz aşırı seferler tamamen yasaklanmıştır. Bir diğer dikkat çekici husus ise bazen on binlerce askerin katıldığı seferlerde ziyaret edilen yerlerdeki hükümdarların Çin hükümdarına itaati istenmesine karşın, bu talebin Batılıların sömürge işgallerinden çok farklı olduğu da görülmektedir.

son verilirken, kanal yapımı, maden işletmeciliği gibi birçok faaliyet önemini kaybetmiştir. Minglerden sonra yönetime gelen Mançu Hanedanı (1644-1911) döneminde de bu gidişat fazla değişmemiş, 18. yüzyıla gelindiğinde Çin sanayisi ve askeri gücünün bel kemiğini oluşturan birçok maden ocağının artık kapatıldığı görülmektedir.

Çin, tarihin kesintisiz bir şekilde varlığını sürdüren en eski kültür ve medeniyet alanlarından birisini oluşturmaktadır. Binlerce yıllık tarihinde Çin'de birçok devlet kurulmuş, çok sayıda hanedan gelip geçmiş ve geriye çok güçlü bir kültür birikimi kalmıştır. Bunun yanında ilk defa Çin'de icat edilen ya da geliştirilen pek çok buluş, Çin dışındaki dünyanın da gelişmesinde oldukça etkili olmuştur. Çin tarihi, önemli ölçüde bu geniş coğrafyanın kontrol edilmesine yönelik olarak yapılan savaşların tarihidir. Bu nedenle Çin tarihinde savaşlar ve barışlara dayalı bir politik anlayışın öne çıktığı görülmektedir. Çinliler tarih boyunca ya akrabalık yoluyla komşularıyla barış sağlamaya çalışmış ya da savaşlar yoluyla komşularını ve çevresini haraca bağlamaya çalışmıştır. Batı dünyası ile karşılaşmak Çin için uzun bir çöküş dönemini getirmiş ve Çin'in yeniden yükselişe geçmesi için 1980'li yıllara kadar beklemek gerekmiştir (Fidan, 2012).

Çin'in modern dönemini oluşturan 1840'tan sonraki dönem, Çin'in düşüşe geçtiği bir dönemdir. Bunun başlıca nedeni Avrupa ülkelerindeki kapitalistleşmenin yarattığı pazar ihtiyacının bir sonucu olarak başta İngiltere olmak üzere birçok Avrupalı ülkenin Çin'i kontrol altına almak istemesidir. Çin'e yakın bölgelerde çok sayıda sömürge elde etmiş olan İngiltere, yaptığı afyon ticaretini önlemek isteyen Qing hükümetine⁶ 1840'da savaş açmış ve Afyon Savaşları olarak bilinen bu savaşın sonunda İngiltere galip gelerek Nanking Anlaşması ile Çin'i yarı sömürge bir ülkeye dönüştürmüştür (ÇKM, Erişim: 10.05.2017).

⁶ Çin'de 1644-1911 döneminde Mançu Hanedanı yönetimdedir ve Qing, hanedanın tarihi kayıtlardaki resmi adıdır. Hanedanın kurucusu kuzeyli bir Mançu klanından olduğu için Mançu hanedanı adı da kullanılmaktadır.

Qing İmparatorluğu (Mançu), 19. yüzyılda içerideki çöküşün yanında dışarıdan gelen tehditlerle de mücadele etmek zorunda kalmış ancak başta Afyon Savaşları olmak üzere Batılılarla ve Japonlarla girdiği mücadelelerde önemli kayıplar vermiştir. İngilizlere karşı verilen Afyon Savaşları ile Hong Kong'u kaybederken limanlarını da Batılı ticaret gemilerine açmak zorunda kalmıştır. Arkasından gelen 1894-1895 Çin-Japon Savaşı ile Tayvan, Kore ve Mançurya üzerindeki gücü önemli ölçüde zayıflamıştır. Yaklaşık 10 yıl sonra gerçekleşen Rus-Japon Savaşı da Çin'i olumsuz etkilerken ülkede milliyetçi duygu ve hareketler yükselişe geçmeye başlamıştır (Office of the Historian, Erişim: 11.05.2017).

Afyon Savaşları'nı kaybeden Çin, kısa sürede Batılı ülkeler tarafından sömürgeleştirilirken Çin'in ekonomik, sosyal ve kültürel gelişmesi durmuş, halk hızla yoksullaşmıştır. Sömürgeci ülkelerin baskılarına karşı 1851'den itibaren çeşitli direnişlerin olduğu görülmektedir. Hong Xiuquan önderliğindeki Taiping Cennet Krallığı Devrimi (1851) Çin tarihinde görülen en büyük köylü ayaklanması olarak kayıtlara geçmiştir. Ayaklanmalar sonraki yıllarda da devam etmiştir. Qing Hanedanı (Mançu Hanedanı)'na 1911'deki bir devrimle son veren Dr. Sun Yat Sen önderliğindeki burjuva demokratik devrimi, bunlardan en önemlisidir. Bu devrimle Çin'de 2000 yıldan fazla hüküm süren monarşi sona ermiş olmasına karşın devrimin başarıları uzun soluklu olmamış ve ülke dışa bağımlılığını sürdürmüştür (ÇKM, Erişim: 15.05.2017).

Çin'de 1911 Devrimi, Afyon Savaşları sonrası gelişmelerle Çin'de yaşanan gerilemenin bir sonucu olarak ortaya çıkmıştır. Özellikle Japonlarla yapılan savaşın (1894-1895 Savaşı) ardından Qing yönetimi bazı yeni düzenlemelerle reform yapmaya çalışmış olmasına karşın 20. yüzyılın başlarında ortaya çıkan anayasal sistem taleplerini bastıramamıştır. Bu tarihlerde Kang Youwei, Liang Qichao gibi önderler anayasal bir monarşi kurulmasını talep etmişler daha sonra ise Sun Yat Sen'in bu güçleri tek çatı altında birleştirmesiyle yönetimin tamamen değiştirilmesini savunan ve sosyalist eğilimleri de olan milliyetçi bir blok ortaya çıkmıştır. Çin dışında çok sayıda reformcunun da katılması ile birlikte iyice güçlenen Sun Yat Sen güçleri, imparatorluk güçlerine karşı çok sayıda isyan gerçekleştirmişler, 1911'de başarıya ulaşmışlardır. Hanedanın son imparatoru ise Şubat 1912'de tahttan çekilerek Çin'de çok başlılığa kendi eliyle son vermiştir (Office of the Historian, Erişim: 15.05.2017)

1917'de Rusya'da gerçekleşen Bolşevik Devrimi, kısa sürede Çin'in kaderini de etkisi altına almıştır. Yoksul bir toplum olan Rusların Marksist bir devrimi gerçekleştirmiş olması, Çin'deki bağımsızlık arayışının yeni bir fikri temelde şekillenmesine yol açmıştır. Sovyetlerde gerçekleşen Ekim Devrimi'nin etkisi ile Çin'de 1919 yılında 4 Mayıs Hareketi başlamış ve eski demokratik devrim yeni bir fikri zeminde yön değiştirmiştir. Ülkede Marksist fikirlerin temellenmeye başlamasıyla 1921'de ülkede bütün komünist grupları temsil eden Birinci Ulusal Kongre toplanmış ve Mao Zedong, Dong Biwu, Chen Tanqui, He Shuheng, Wang Jinmei, Deng Enming ve Li Da tarafından Çin Komünist Partisi (ÇKP) kurulmuştur. Bu tarihten itibaren Çin'deki devrimin liderliğini Mao'nun öncülüğünde ÇKP yürütmüş ve dört aşamada ele alınan mücadelelerin ardında nihayet 1949 yılında Çin tamamen bağımsız bir ülke olarak yeni bir kimlikle doğmuştur. Mao Zedong, 1 Eylül 1949'da düzenlenen büyük kuruluş töreninde ÇHC'nin kurulduğunu bütün dünyaya ilan etmiştir (ÇKM, Erişim: 10.05.2017).

ÇKP, başlangıçta Kuomintang milliyetçileriyle işbirliği içerisinde faaliyet göstermiştir. Hatta 1924-1927 yılında milliyetçilerin Kuzey Seferi'nde savaş ağalarına karşı açtığı savaşta milliyetçi orduya katılarak önemli bir destek sağlamışlardır. Fakat 1927 yılında komünistlere karşı bir tasfiye hareketine dönüşen Beyaz Terör ile iki grubun yolları ayrılmıştır. Devam eden yıllarda ise Çin'de Japonya, milliyetçiler ve komünistlerin birbirleri ile savaştığı kaos dolu bir süreç yaşanmıştır. Maocu güçler 1949 yılında milliyetçileri yenilgiye uğratarak ülkenin önemli bir kısmını kontrol altına alarak yeni bir devletin kurulduğunu ilan etmişlerdir. Çin'in yeni devletin kuruluşunu ilan etmesini sağlayan zaferi, ülkede 1911'den bu yana sürmekte olan çalkantılı dönemin de sona ermesini sağlamıştır. Ancak Çin'in komünist bir ülkeye dönüşmesi, İkinci Dünya Savaşı sonrası dönemde dünyanın hegemon gücü haline gelen ABD'yi rahatsız etmiş ve ABD, Çin ile diplomatik ilişkilerini askıya almıştır (Office of the Historian, 15.05.2017).

1840'ta başlayan Afyon Savaşları ile modern tarihin sahnesine yeniden çıkan Çin'de komünizme giden yolda Mao'nun önderliğindeki mücadele dört ana döneme ayrılmaktadır. Bunlardan birincisi 1924-1927 yılları arasında kuzeydeki mahalli diktatörlere karşı sürdürülen savaştır. İkinci ve Mao'nun yükselişini de sağlayan dönem

ise 1927-1937 yıllarında gerçekleşen köylü çiftçi isyanlarıdır. Çin'in bağımsızlığa giden yolda verdiği mücadelelerden birisi de Japon işgaline karşı verilen savaştır. Japonların 1931'de Mançurya'yı işgal ederek ardından Çin'in tamamını işgale yönelmesi, hem milliyetçi Kuomintang'ın hem ÇKP güçlerini kendi aralarındaki mücadelenin yanında Japonlara karşı da bir savaşın yürütülmesine neden olmuştur. ABD'nin sağladığı desteklerin de söz konusu olduğu bu dönemde Kuomintang'ın ülkedeki otoritesini iyice kaybettiğini ve halk nezdinde itibarı iyice artan Mao ve güçlerinin ülkedeki otoritesinin gittikçe güçlendiği görülmektedir. Üçüncü dönem ise Mao ve güçlerinin Çan Kay Şek'e son darbenin vurulduğu ve Çin'in tamamen ÇKP'nin denetimine girdiği 1945-1949 yıllarını kapsayan Kurtuluş Savaşı dönemidir (Oskay, 1967: 295-347; Bekcan, 2017: 375-381).

1.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Nüfus ve Dil Yapısı

1.2.1. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Nüfus Yapısı

Çin, tarihsel olarak kırsal kesimin daha yoğun olduğu bir ülke olmasına karşın 20. yüzyıldaki demografik değişimlere bağlı olarak kentleşme oranının arttığı görülmektedir. 1980'lerde yürürlüğe giren tek çocuk politikası ile ülke nüfusu kontrol alınmaya çalışılırken aynı dönemde başlayan hızlı sanayileşme ile birlikte özellikle sanayi kentlerine yoğun bir göç yaşanmış ve ilk defa 2011 yılında kentlerde yaşayanların nüfusu kırsal kesimlerde yaşayanların nüfusunu geçmiştir. Tek çocuk politikasının genç nüfus artışını tehdit eder bir hale gelince son yıllarda bu politikanın uygulanması konusunda bir gevşemenin olduğu ve nüfus artış hızının tekrar yükselme eğilimine girdiği görülmektedir (İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği [İTKİB], 2015: 5).

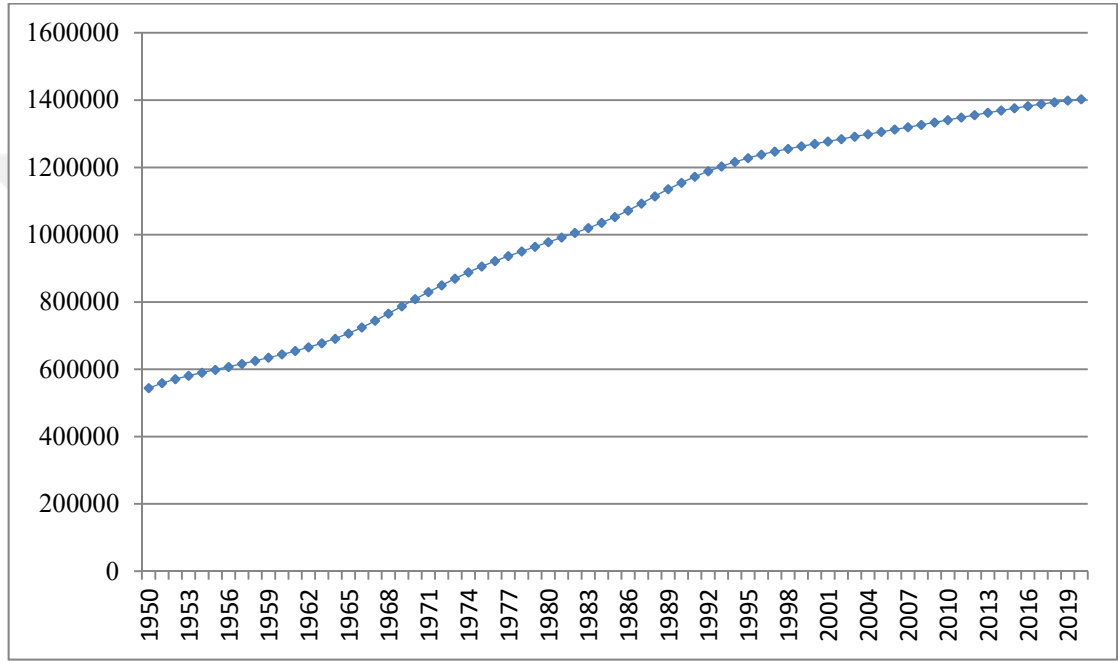
Tablo 1. Çin Nüfusu, Kentsel-Kırsal Dağılım (Milyon Kişi)

Yıllar	Toplam Nüfus (Milyon)	Kentsel Nüfus	Kırsal Nüfus
1949	541,6	10,64	89,36
1978	962,6	17,92	82,08
1985	1.058,5	23,71	76,29
1990	1.143,3	26,41	73,59
1995	1.211,2	29,04	70,96

2000	1.267,4	36,22	63,78
2005	1.307,5	42,99	57,01
2010	1.340,9	49,95	50,05
2015	1.374,6	56,10	43,90
Toplam Artış (1949-2015, %)	153,80	427,26	-50,87

Kaynak: National Bureau of Statistic of China, Erişim: 10.05.2017

Şekil 1. Çin'in Yıllara Göre Nüfusu

Kaynak: UNCTAD, total and urban population, annual, 1950-2050, Erişim: 15.05.2017.

Tablo 1'deki istatistiklerden de açıkça görüldüğü üzere Çin, Maoist Devrim'in gerçekleştirildiği 1949 yılında nüfusun neredeyse tamamı kırsal kesimde yaşayan bir ülkedir. Devrimin gerçekleştirildiği 1949 yılında ülkenin toplam nüfusu 541 milyon kişi civarındadır. Ülkedeki kırsal-kentsel nüfus dağılımı reformların başlangıç dönemini oluşturan 1978 yılına kadar önemli bir değişim göstermemiş, 1949'da % 10,64 olan kentsel nüfus aradan geçen zaman boyunca ancak % 17,92 seviyesine ulaşmıştır. Ancak reformlarla birlikte değişen ekonomik yapının getirdiği nüfus hareketliliği, bu yapının son 40 yıllık dönemde çok hızlı bir şekilde değişmesine yol açmıştır. Kentlerdeki sanayileşmenin tetiklediği bu dönüşümün sonucunda 2015 yılı itibarıyla Çin'deki 1

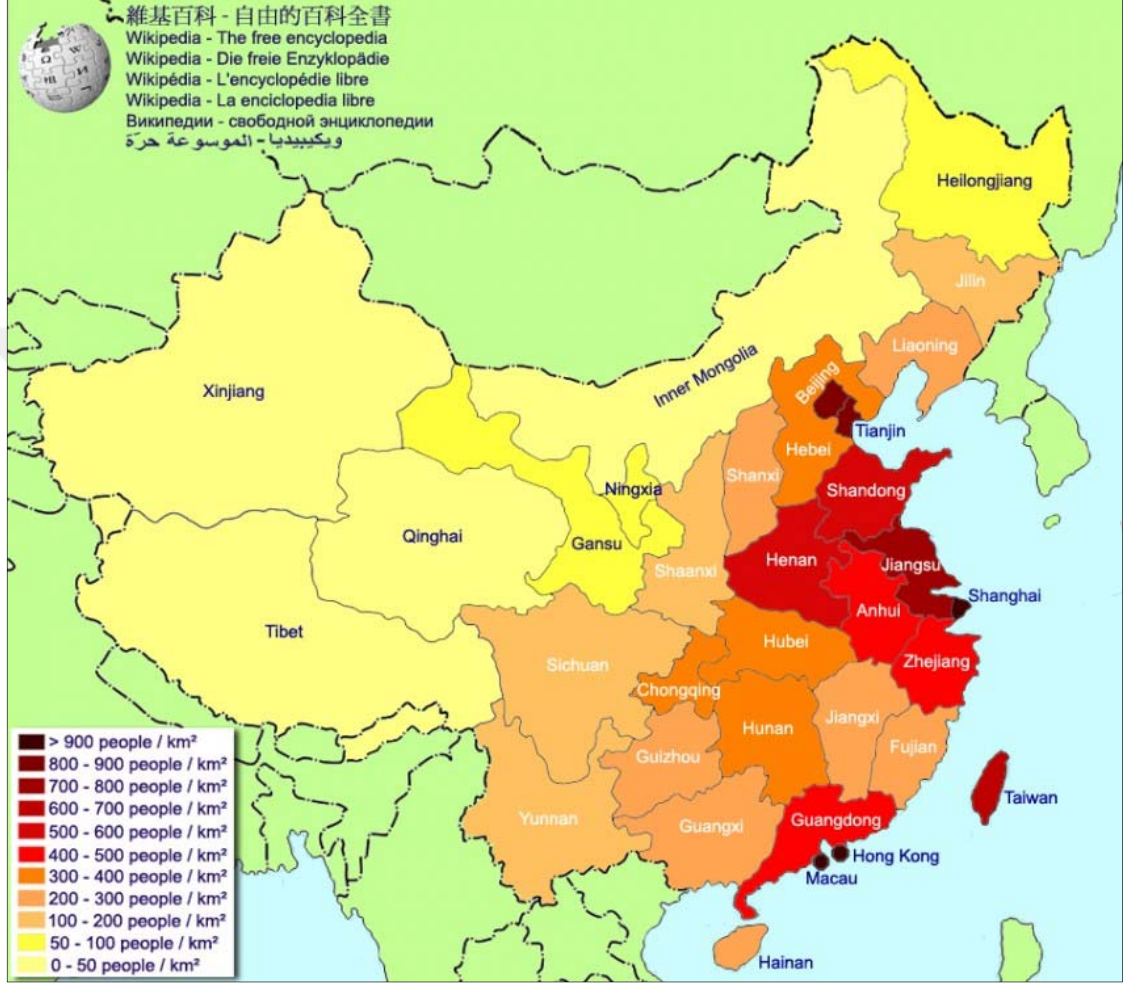
milyar 374 milyon kişilik nüfusun % 56,10'u kentlerde yaşarken kırsal nüfusun toplam nüfusa oranı ise 1949'daki seviyesinin yaklaşık olarak yarısı seviyesine inmiştir.

Çin, dünyanın en kalabalık ülkesi olarak birçok farklı etnik yapıyı ve buna bağlı olarak da çok sayıda dili bünyesinde barındırmaktadır. Komünist Devrim'in hemen ardından gelen 1950 yılında nüfusu 544.112.923 olan Çin'in nüfusu 1982 yılında 1 milyar sınırını aşarken 2016 yılında 1.376.048.943'e ulaşmıştır. Uzun zamandır tek çocuk politikası uygulanan Çin'de son yıllarda bu politikanın gevşetilmesi ile birlikte nüfus artış hızında bir artmanın olduğu ve 2020 yılında toplam nüfusun 1.402.847.838'a ulaşması beklenmektedir (UNCTAD, Erişim: 15.05.2017).

Çin'in en büyük şehirleri Şanghay (16,5 milyon), Pekin (12,2 milyon), Changqing (9,4 milyon), Shenzhen (9 milyon), Guangzhou (8,8 milyon)'dur. Çin'de nüfusun % 91,5'i Han Çinlisi olarak adlandırılan ana etnik gruptan oluşmaktadır. Nüfusun geri kalanı ise Zhuang, Manchu, Hui, Miao, Uygur, Tujia, Yi, Moğol, Tibetli, Buyi, Dong, Yao, Koreli gibi çok sayıda etnik birimden oluşmaktadır (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2013).

Çin'de 1920'lerden itibaren başta Pekin ve Şanghay olmak üzere şehirlerin yeniden yapılandırıldığı ve bu şehirlerde önemli bir nüfus artışının olduğu görülmektedir. Bunun yanında 1980'lerden itibaren sanayileşmenin belirli bölgelerde kümelenmesinin bazı eyaletlerin nüfusunda büyük bir artışa yol açtığı görülmektedir. Eski bir balıkçı köyü olan Şanghay, 1927 yılında yeniden yapılandırılmış ve yaşanan göçlerle günümüzde dünyanın en büyük şehirlerinden birisi haline gelmiştir (16,5 milyon). Eyaletler bazında ise en büyük değişim ve nüfus artışı ülkenin güney bölgesinde yer alan Guangdong eyaletinde olmuştur. Günümüzde Çin'deki hafif sanayinin en önemli merkezlerinden birisi olan Guangdong Eyaleti, ülke ihracatının üçte birini gerçekleştirirken 86 milyonu aşan eyalet nüfusu ile de Çin'in en önemli eyaletlerinden birisidir (İTKİB, 2015: 7-8).

Şekil 2. Çin Nüfus Yoğunluğu Haritası

Kaynak: Çin Kültür Merkezi. Çin Nüfus Yoğunluğu Haritası, Erişim: 10.05.2017.

Şekil 2.'de de görüldüğü üzere Çin nüfusunun önemli bir kısmı kıyı kesimindedir. Başta Şanghay olmak üzere kıyı şeridinde yer alan eyaletler, nüfus yoğunluğunun en fazla olduğu eyaletler olarak dikkat çekmektedir. Kıyılardan iç kesimlere doğru gidildikçe nüfus yoğunluğu azalmakta, Tibet, Uygur Özerk Bölgesi, İç Moğolistan gibi bölgelerde nüfus yoğunluğu en aza inmektedir.

1.2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Dil Yapısı

Çince, dünyada bir milyardan fazla insan tarafından konuşulan bir dil olmasına karşın homojen bir dilin değil bir diller grubunun adıdır. Çünkü Çince olarak adlandırılan dil, her biri farklı diller olarak kabul edilebilecek birçok alt dillerin toplamından oluşmaktadır. Bu nedenle Çince başlı başına bir dilden ziyade bir dil ailesi olarak kabul edilmektedir. Günümüzde şiveler şeklinde ele alınan Çincenin en yaygın olan alt kolları Mandarin, Kantonca (Guangdong), Fujian (Hokkien) ve Hakka'dır. Mandarin lehçesi Çin'de en yaygın olan dil iken Kantonca ise daha çok göçmen toplulukları tarafından konuşulmaktadır. Mandarin, ülkenin hemen her yerinde konuşulurken Kantonca daha çok göçmenlerin yoğun olduğu güney bölgelerde konuşulmaktadır (ÇKM, Erişim: 10.05.2017)Dünyada en fazla insanı konuştuğu dillerin başında gelen Mandarin dili, esasında ülkenin kuzeyine özgü bir dil olup Han Çinlileri'nin de ana dilidir. Putonghua diye de adlandırılan Mandarin dili, günümüzde Çin'in resmi dili olup Pekin (Beijing) telaffuzu ile okullarda öğretilmektedir (İTKİB, 2015: 3).

Ülkede böyle bir dil çeşitliliği olmasına karşın yazı dilini oluşturan karakterler büyük ölçüde ortaktır. Hanzi olarak adlandırılan karakterler, M.Ö. 3. Yüzyılda ortaya çıkmış ve gelişerek günümüze kadar gelmiştir. Bu karakterler, 20. Yüzyılda Mandarin dili esas alınarak yeniden yapılandırılmıştır. Çince yazı karakterleri diğer dillerin çoğunda olduğu gibi bir sesi belirtmek için kullanılmaz. Çünkü Çince yazı karakterleri, sesleri değil bir tür resim yazısı olması dolayısıyla ile anlamı ifade etmektedir. Alfabedeki işaretlerin anlamı ifade etmesi, tarih boyunca diğer dillerde konuşan insanların da kolaylıkla bu yazı dilini kullanmasını sağlamıştır. Çin yazı karakterlerinin ses değil de anlam içermesi ona aynı zamanda Uzakdoğu kültürleri arasında güçlü bir kültürel alışveriş gücü kazandırmıştır. Çok sayıda karakter içermesi nedeniyle 20. Yüzyılda bazı düzenlemeler yapılmış ve 1956 yılından itibaren sadeleştirilmiş karakterler kullanılmaya başlanmıştır (ÇKM, Erişim: 10.05.2017)

1.3. Çin Halk Cumhuriyeti Hakkında Genel Bilgiler

1.3.1. Ülkenin Adının Kökeni ve Anlamı

Çin adı, İngilizlerin ülkeye ilk imparatorluk hanedanlarından birisi olan Qin Hanedanı'na ithafen verdiği Qin (Chin) isminden gelmektedir. Çinliler kendi ülkelerine Orta Krallık anlamına gelen Zhong GOÜ demektedir (CIA, Erişim: 11.05.2017). Zhong Guo, geleneksel Çince karakterlerde orta krallık anlamına gelmektedir (One World Nations Online, Erişim: 10.05.2017). Çinlilerin ülkelerini dünyanın merkezinde görme eğilimi dolayısı ile ülkelerini her yerin merkezi anlama gelecek şekilde Orta Krallık olarak adlandırdıklarına dair çeşitli rivayetler vardır.

Günümüzde kısaca Çin olarak adlandırılan ve 1949'dan bu yana Çin Halk Cumhuriyeti olarak adlandırılan ülkenin resmi adı Zhonghua Renmin Gongheguo'dur (One World Nations Online, Erişim: 20.05.2017). Akademik çalışmalarda ve yazı dilinde Çin Halk Cumhuriyeti ya da People's Republic of China isimlendirmeleri ile bunların kısaltmaları olan ÇHC ve PRC tercih edilmektedir. Bu çalışmada ülkeden genel olarak Çin adı ile bahsedilecektir.

ÇHC, tarihsel olarak ayrı bir devlet olmasına karşın Tayvan üzerinde hak iddia etmektedir. Ancak her iki devletin tarihsel geçmişi birbirinden farklıdır. Çin'in iddiasının temelinde Japonların 1945'teki yenilgisi sırasında işgal altında tuttuğu Tayvan'ın yönetiminin dönemin Çin yönetimine bırakılması vardır. Fakat bu tarihlerde Çin'de iç savaş söz konusudur ve 1949'da komünistlerin zafer kazanarak ülkeye hâkim olmasıyla Kuomintang yanlıları Tayvan'a kaçmış ve orada yeni bir yönetim kurmuşlardır. Yeni Çin hükümeti ise adanın kendilerine ait olduğunu ileri sürmüştür (Diffen, Erişim: 20.05.2017). Bu konu hala çözüme kavuşmuş bir konu olmadığı için Tayvan, araştırmaya dahil edilmemiştir.

1.3.2. Çin'in Coğrafi Özellikleri

Çin, 9.596.961 km² genişliğe sahip bir ülkedir. Ülkenin komşu ülkeleri ile olan sınırlarının uzunluğu 22.117 km iken denizlere olan kıyı uzunluğu ise 14.500 km'dir (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2013). Ülkenin doğusunda büyük düzlükler ve deltalar

varken Batısında ise yüksek platolar ve çöller vardır. Ülkede çok sayıda nehir vardır ve bundan dolayı ülkenin topraklarının % 64'ten fazlası su havzalarının içerisinde. Havza yüzölçümleri 1.000 kilometrekareyi aşan nehirlerin sayısı 1.500'ü bulmaktadır. Dolayısıyla ile ülkenin önemli bir kısmında sulama imkânlarının mevcut olduğu görülmektedir (İTKİB, 2015: 3).

Rusya, Kanada ve ABD'nin ardından coğrafi alan bakımından dünyanın dördüncü büyük ülkesi olan Çin, Asya kıtasının doğu tarafında ve 35 00 N, 105 00 E koordinatları arasında yer almaktadır. Oldukça geniş bir coğrafi alana sahip olan ülkede iklim yapısı kuzey ile güney arasında büyük farklılıklar göstermektedir. Güneyde tropik iklimin etkisi görülürken kuzeyde ve Asya'nın iç kısımlarında alanlarda arktik ve karasal iklimin etkileri hâkimdir. Kuzeye doğru gidildikçe arktik soğukların etkisi artmaktadır (CIA, Erişim: 10.05.2017; İTKİB, 2015: 3).

Çin'in arazi yapısı oldukça dağlıktır. Dağlar, platolar ve tepeler Çin arazisinin toplamda % 65'ini oluşturmaktadır. Dünya genelindeki 8 bin metreyi aşan 19 dağın 7 tanesi Çin'de yer almaktadır. Ülkenin Batısında çok sayıda dağ ve çöl yer alırken doğu kısmında ise ovalar, deltalar ve tepelikler yer almaktadır. Ülke arazisinin % 33'ü dağlık alanlardan oluşurken tarıma uygun toprakların oranı % 10, otlakların oranı ise % 43'tür. Bunun yanında ülke arazisinin % 18'i nehir deltalarından oluşmaktadır (Turkishpaper, Erişim: 01.07.2017).

Toplamda 14 ülke ve 2 özel yönetim bölgesi ile sınırları olan Çin'in komşuları ve bu komşularla olan sınır uzunlukları aşağıdaki şekildedir (CIA, Erişim: 01.07.2017);

- ✓ Ülkeler (14): Afganistan 91 km, Bhutan 477 km, Burma 2,129 km, India 2,659 km, Kazakhstan 1,765 km, North Korea 1,352 km, Kyrgyzstan 1,063 km, Laos 475 km, Mongolia 4,630 km, Nepal 1,389 km, Pakistan 438 km, Russia (northeast) 4,133 km, Russia (northwest) 46 km, Tajikistan 477 km, Vietnam 1,297 km.
- ✓ Özel Yönetim Bölgeleri(2): Hong Kong 33 km, Macau 3 km

1.3.3. Çin'in Yönetimi ve Siyasi Yapısı

Yönetim biçimi, Komünist Parti Yönetimi olan Çin (T.C. Ekonomi Bakanlığı, 2013), ana ülkenin yanında iki özel yönetim bölgesinden oluşmaktadır. Özel yönetimler Hong Kong (Çin Halk Cumhuriyeti Özel Yönetim Bölgesi) ve Makao (Çin Halk Cumhuriyeti Özel Yönetim Bölgesi) olmak üzere iki tanedir (CIA, Erişim: 01.07.2017)⁷. Hong Kong ve Makao⁸, 1840'ta başlayan Afyon Savaşları neticesinde Çin'in elinden çıkmıştır. Hong Kong'u İngiltere işgal ederken Makao Adası'nı ise Portekiz işgal etmiştir. Çin 1984 yılında İngiltere ile 1987 yılında ise Portekiz ile anlaşarak 1997 yılında Hong Kong'un 1998 yılında ise Makao'un egemenliğini devralmıştır (Tuoheti, 2014: 73-74).

Çin'de merkeze doğrudan bağlı 4 şehir, 23 eyalet, 5 özerk bölge ve 2 özel yönetim bölgesi olmak üzere toplam 34 idari birim vardır. Liao, Jin, Yuan, Ming Hanedanları ile Çin Cumhuriyeti'nin ilk dönemlerinde de başkentlik yapmış olan Pekin (Beijing) ülkenin başkentidir. Siyasi başkent olmasının yanında ülkenin en önemli kültürel varlıklarını da bünyesinde barındıran Pekin'de Çin Seddi'nin bir kısmı, Yasak Şehir, Gök Tapınağı, Ming Hanedanı'na ait 13 İmparator Mezarı, Yazlık Saray ve Xiangshan Parkı olmak üzere birçok tarihi ve kültürel yapı yer almaktadır (İTKİB, 2015: 7).

Çin'de yönetimin temel yapı taşı eyaletlerdir ülkede 23 eyalet vardır ve merkezi hükümet diplomasi, savunma, finans, para basma gibi temel yetkiler dışında birçok alanda yerel yönetimlere yetki vermiştir. Çin katı bir merkezîyetçi ülke gibi görünmesine karşın merkezin eyaletlerle birçok alanda yetkilerini paylaşması tipik üniter devlet yapısının zayıflamasına neden olmuştur. Eyaletlerde oluşturulan halk

⁷ Çin Yönetimi, 1949'daki devrim sırasında Kuomintang yanlılarının sığındığı ve milliyetçi bir yönetim kurduğu Milliyetçi Çin, Formosa Adası gibi adları da olan Tayvan'ın da ana ülkenin yasal bir parçası olduğunu ileri sürmektedir. Tayvan'da Çin'den bağımsız olarak hükümet etmekte olan bir otorite olması ve söz konusu iddia uluslararası hukuk açısından çözülebilmüş bir mesele olmadığı için çalışmaya Tayvan ile ilgili herhangi bir bilgi dahil edilmemiştir. Bunun yanında 1999'a kadar yönetimi İngiltere'de olan ve bu tarihte Çin'e devredilmiş olan Hong Kong ile Makao Adası da çalışmanın dışında tutulmuştur. Araştırma boyunca Çin'den kastedilen Asya kıtası ile bütünleşik olan ana ülkedir.

⁸ Adanın ismi literatürde Ma Kao, Macau gibi farklı şekillerde telaffuz edilebilmektedir.

hükümetleri, merkezi halk hükümetinin kararlarını ve yasaklarını uygulamakla görevlidir. Bunun yanında merkezi devletin ekonomi, eğitim gibi temel alanlardaki politika ve hizmetlerini yürütmekle görevlidir. Eyalet halk hükümetleri, devletin yasalarına dayanarak kanun çıkarma ve karar alma yetkisine sahiptir (Tuoheti, 2014: 70).

Çin'in devlet başkanlığı görevini 17 Mart 2013 yılında göreve gelmiş olan Xi Jinping yürütürken Devlet Başkan Yardımcılığını Li Yuanchao, Başbakanlığı Li Keqiang, Meclis Başkanlığı görevini Zhang Dejiang, Dışişleri Bakanlığını Wang Yi yürütmektedir. ÇHC'nin yönetimi, 1921 yılında kurulan ve ülkenin bağımsızlık mücadelesinde de önemli bir rolü olan ÇKP'nin elindedir. Parti, ülkedeki siyasi yönetimin tek hâkimidir ve parti, devletle bütünleşmiştir. Parti'nin Genel Sekreteri aynı zamanda ülkenin de Devlet Başkanı sıfatına sahiptir. Ülkede uygulanacak politikaların belirleyicisi Parti olup yine Parti organları eliyle uygulanmaktadır (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim: 13.05.2017).

Çin'in Devlet Başkanı, ülke içinde politikaların uygulayıcısı, iç ve dış işlerinde ise Çin'in temsilcisidir. Devlet Başkanlığı, devlet içerisinde bağımsız bir birim olup Devlet Başkanı ulusal halk kongresine bağlıdır. Kolektif liderlik sisteminin olduğu Çin'de Devlet Başkanı, devletin en yüksek organından doğrudan talimat almakta ve uygulamaktadır (Tuoheti, 2014: 66).

Çin'de halen yürürlükte olan anayasa 1982 yılında onaylanmış olan anayasa olup anayasaya göre devletin temel organları Ulusal Halk Kongresi (UHK), ÇHC Devlet Başkanlığı, Devlet Konseyi, Merkezi Askeri Komisyon, Yüksek Mahkeme ve Başsavcılıktır. Ulusal Halk Kongresi (Meclis), üyeleri ÇKP tarafından seçilen temsilcilerden oluşmaktadır. Ülkede genel seçim uygulaması yoktur (T.C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim: 13.05.2017) Halk Kongresi, ülkenin en yüksek otoritesi ve karar organıdır. Devlet başkanı Halk Kongresi'ne bağlıdır ve ondan talimat almaktadır (Tuoheti, 2014: 66).

Devletin yürütme ve idaresi, Devlet Konseyi'nin kontrolündedir. Konseyin diğer adı Merkezi Halk Hükümeti'dir. Merkezi Halk Kongresi'ne bağlı olarak ülkedeki

yönetim işlerini yürütmektedir ve her Merkezi Halk Kongresi toplantısında Devlet Konseyi Başkanı'nın bir rapor faaliyetlerin dökümünü sunması gerekmektedir. Konsey'in başkanı, Devlet Başkanı tarafından atanan Başbakan'dır. Konsey'de ayrıca 4 başbakan yardımcısı ve 25 bakan yer almaktadır. Konsey, idari mevzuata ilişkin yasama işlemleri ile ekonomiyi ve diplomatik ilişkileri yürütmekle görevlidir (Tuoheti, 2014: 66; T.C. Dışişleri Bakanlığı, Erişim: 13.05.2017).

Çin'de ÇKP, ülkeyi yöneten gerçek güç olmasına karşın siyasi yaşamda ÇKP'nin yanında demokratik partiler olarak tanımlanan 8 adet parti daha vardır. Bunlar sırasıyla Çin Guomintang Partisi Devrim Komitesi, Çin Demokrasi Birliği, Çin Demokratik Yapılanma Birliği, Çin Demokrasiyi Geliştirme Birliği, Çin Köylü ve İşçi Demokratik Partisi, Çin Zhigongdang Partisi, Üç Eylül Cemiyeti, Taiwan Demokratik Özerklik Birliği'dir. Bu partilerin birçoğu Japonların Çin'i işgali sırasında ortaya çıkmış demokratik nitelikli mücadele örgütleridir. Partilerin anayasada tanımlanmış olan bağımsız bir şekilde örgütlenme ve eşitlik hakkı vardır. Çin siyasi yaşamındaki mevcut partiler birer muhalefet partisi olmayıp devletin yönetimine katılan partilerdir. Partilerin her düzeydeki halk meclislerinin daimi komiteleri, halk siyasi danışma konferansı komiteleri, hükümet organları, ekonomik ve kültürel alandaki yönetim örgütlerinde yöneticileri yer almaktadır. Dolayısı ile Çin'in üst yönetim kadrolarının tamamının ÇKP kadrolarından oluştuğunu söylemek doğru değildir, siyasi yaşamda yer alan demokratik partilerin de çeşitli düzeylerde üyeleri devlet kadrolarında etkin roller üstlenebilmektedir (CRI Online, Erişim: 20.05.2017).

1.4. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Ekonomik ve Doğal Kaynakları

Çin, tarım alanları ve doğal kaynaklar bakımından dünyanın en zengin ülkelerinden birisidir. Çin'deki tarım üretimine bakıldığı zaman ülkenin pirinç, buğday, patates, mısır, tütün, yer fıstığı, çay, elma, pamuk, domuz, koyun eti, yumurta, balık, karides gibi tarımsal ürünlerin üretiminde dünyanın en önemli ülkelerinden birisi olduğu görülmektedir. Bunun yanında Çin'de çok zengin maden yataklarının olduğu görülmektedir. Başta kömür olmak üzere Çin'de alüminyum, kurşun, çinko, uranyum, demir cevheri, cıva kalay, tungsten, manganez, molibden, vanadyum, manyetit gibi toprak elementlerinin bolca bulunduğu görülmektedir. Bunun yanında dünyanın en

büyük hidro elektrik enerjisi potansiyeline sahip Çin’de çok geniş ekilebilir araziler ile petrol, doğalgaz gibi enerji kaynakları da mevcuttur (CIA, Erişim: 01.07.2017). Dolayısı ile Çin, geniş arazinin bir ülkeye sunabileceği temel sanayi girdilerinin birçoğuna önemli ölçüde sahiptir. Bu özelliği ile Çin’in sanayileşmenin başlangıç aşamasında kendine yeter düzeyde hammadde girdisine sahip olduğunu söylemek mümkündür.

2. ÇİN'İN SERBEST PAZAR SOSYALİZMİNE GEÇİŞİ VE YÜKSELİŞİ

Araştırmanın bu bölümünde Çin İmparatorluğu'nun Çin Halk Cumhuriyeti'ne dönüşmesi ve Çin'in bugünkü başarısının arkasında yatan ekonomik reformlar ele alınmıştır. Önce Mao'nun ÇHC'yi kurma süreci ele alınmış ardından da reformlar tartışılmıştır.

2.1. Burjuva Devrimi'nden Çin Halk Cumhuriyeti'ne Giden Yol (1911-1949)

Tarihsel olarak feodal bir yapıda olduğu görülen Çin'de 1911'de gerçekleştirilen yönetim değişikliği literatürde burjuva devrimi olarak adlandırılmaktadır. Ancak burjuva devrimi kavramı çok boyutlu bir kavramdır ve geleneksel toplum yapısının yanında siyasal ve ekonomik sistemin yeni ilkeler çerçevesinde tesis edilmesini içermektedir. Fakat aşağıdaki kısa tartışmada da görüleceği gibi hanedanlık dönemine son veren 1911 yönetim değişikliğinin devamında 1949'a kadar olan süreçte söz konusu değişimin gerçekleşmediği görülmektedir. Dolayısıyla başlangıçta demokratik temelde bir yapı hedeflenmiş olsa da gerek Japon saldırısı gerekse iç kargaşa nedeniyle bu adlandırmanın bir niyetten öteye geçemediğini, kavramın içeriğinin doldurulamadığını söylemek mümkündür. Feodal köylülere dayanan Maoist Devrim'in başarıya ulaşması da adlandırmaya uygun bir dönüşümün tam anlamıyla gerçekleştirilemediğinin başka bir işaretidir. Bu nedenle burjuva devrimi, burjuva demokratik devrimi gibi adlandırmalara mesafeli yaklaşmak ve açıklamaları bu çekinceler çerçevesinde değerlendirmek gerekmektedir.

Çin'de asırlar boyunca devam eden feodal yönetim 1911 Devrimi ile sona ermiştir. Afyon Savaşları ve devamında gelen Boksörler Gizli Örgütü'nün isyanları gibi birçok olayın iyice zayıflattığı Mançu Hanedanı'na karşı Sun Yat Sen'in başlattığı isyan başarılı olmuş ve 200 yıldan fazla bir zamandır ülkeyi yöneten Mançu Hanedanı sona ermiştir. Mançu Hanedanı'nı deviren bu isyan, feodal yönetimle birlikte İngiltere'ye karşı da verilen bir bağımsızlık savaşıdır. Savaşın liderliğini yapan Sun Yat Sen'in o dönemlerde ikamet ettiği ABD'nin de yardımını alarak sömürgecileri ülkesinden kovmayı amaçladığı görülmektedir (Oskay, 1967: 293).

Çin’de Maoist Devrim olarak da adlandırılan sosyalizm temelinde şekillenen dönüşümü gerçekleştiren Mao’dur. Mao, Çin’deki köylü devrimin örgütsel yapısını oluşturan Çin Komünist Partisi’nin dört kurucusundan birisidir. Çin’de 1917 Ekim Devrimi’nden sonra Marksizm’in etkisini artırdığı, iç sorunlarını çözüme kavuşturan Sovyetler Birliği’nin ideoloji ihracı çabalarına bağlı olarak Sovyetlerin etkisindeki Marksistlerin etkisini artırdığı görülmektedir. Ancak Mao’nun Rusya’nın etkisindeki komünistlerle Çin’in bağımsızlığa kavuşturulabileceği düşüncesinde olmadığı ve doğrudan Çin köylüsüne dayalı bir mücadele yöntemini benimsediği görülmektedir. Bu konuda Mao’nun görüşü, Çin’de bir devrim kentlerdeki zayıf burjuva ile mümkün değildir ve gelecekte köylülerin desteğine ihtiyaç olduğunda küstürülen köylülerden beklenen desteğin gelmeyeceği şeklindedir. Bu nedenle düşüncesini ve hareketini daha baştan Çin nüfusunun ana gövdesini oluşturan köylü kitleler merkezinde şekillendirmiştir (Oskay, 1967: 293-294).

Temiz yürekli bir lider olarak tanımlanan Dr. Sun Yat Sen, iyi niyetli bir şekilde harap olmuş ülkesini ABD’nin de yardımı ile feodalizmden kurtarmaya çalışmasına karşın istediği başarıyı elde edememiştir. Toprak ağalarından ve feodalizmden kurtarılmış modern bir Çin ümidini 1925’teki ölümüne kadar sürdüren Sun Yat Sen, 1911 Devrimi ile oldukça yıpranmış bir ülke devralmış, devletin düzenli bir ordusu olmaması nedeniyle isteyeninin yanına üç beş kişi toplayarak çeteler kurması, toprak ağaları ve feodallerle anlaşarak çeşitli bölgelerin haraca bağlanması karşısında yeterli çözümler üretememiştir (Oskay, 1967: 294).

Çin’in bağımsızlık kazanmaya çalıştığı ve iç karışıklıkların devam ettiği bu dönemde Sovyetler ile iyi ilişkilerin kurulduğu, hatta Sun Yat Sen’in Çin’in varlığını sürdürebilmesi için Sovyetlerle işbirliğinin devam ettirilmesini vasiyet ettiği görülmektedir (Oskay, 1967: 294; Bekcan, 2017: 372-373). Sovyetlerin antiemperyalist savaflara destek verme düşüncesinin de etkisi ile 1920’lerden itibaren iki ülke arasında yakınlaşmanın olduğu, 1924 yılından itibaren ise diplomatik ilişkilerin resmen kurulduğu görülmektedir. İlk dönemlerde Sovyetler, Çin’e Sovyetleştirme çabasına girilmeyeceği konusunda garantiler verdiği, Sovyetlerin desteği ile Kuomintang parti ordunun kurulması için finansal ve teknik yardım yapıldığı görülmektedir. Bu ilk dönemde, Kuomintang içerisinde komünistlerin de

olduğu ve bunun 1927 yılındaki işçi ayaklanmasına kadar devam ettiği görülmektedir. Sun Yat Sen'in ölümünden sonra partinin ve devletin başına geçen Çan Kayşek, Şubat 1927'de yarım milyon işçinin katıldığı grevin bir ayaklanmaya dönüşmesi üzerine silaha başvurmuş, ayaklanma şiddetle bastırılırken parti içerisindeki komünistler ihraç edilerek komünistlerin partisi ÇKP de yasadışı sayılmıştır (Bekcan, 2017: 373).

1927'deki grevin kentlere yayılan bir işçi ayaklanmasına dönüşmesi sırasında esasında komünistlerin Kuomintang ile arayı bozmamak için isyancılara beklenen desteği vermediği belirtilmektedir. Stalin'in de bu noktada bağlantılı olduğu komünistleri uyardığı ve Sovyetlerle Çin'in arasını bozacak eylemlerden kaçınılmasını tavsiye ettiği görülmektedir. Kuomintang içindeki komünistlerin ve ÇKP' nin kentlerdeki bu ayaklanma karşısında pasif kalmasına karşın Çan Kayşek'in asıl korkusu gerçekleşmiş ve kentlerdeki işçi ayaklanması çok geçmeden köylerdeki köylü isyanlarına yol açmıştır. Bu isyanlar ÇKP' nin dört kurucusundan birisi olan Mao'nun köylülerle ilgili düşüncesini test etmesi açısından bir tecrübe olmuştur denebilir. Çünkü köylerde başlayan isyan üzerine ÇKP, Mao'yu Hunan Eyaleti'nde incelemeler yapmaya göndermiştir. İnceleme dönüşünde hazırladığı raporda çok yakında büyük bir fırtınanın patlayacağını yazdığı görülmektedir. Köylülerin durumunu yerinde inceleyen Mao, parti yönetimine Sun Yat Sen'in devrime adanmış ömrünün ve Kuomintang'ın yapamadığını köylülerin birkaç yılda yapacağını söylemiş ancak düşünceleri dolayısıyla eleştirilmiştir. Bunun üzerine Mao, harekete geçmek için uygun olduğunu düşündüğü Hunan'a dönmüştür (Oskay, 1967: 295-297; Bekcan, 2017: 375).

Köylülere dayalı devrim düşüncesini hayata geçirmek için partinin karşı çıkmasına rağmen Hunan'a dönen Mao, 1927'de başarısız bir ayaklanma girişiminde bulunmuş olmasına karşın gözlemlerinden dersler çıkarmış bir lider olarak kuvvetlerini uygun bölgelerde yeniden örgütlemiş, köylüleri bölgeler bazında örgütleyerek planladığı devrimin alt yapısını oluşturma yönünde adımlar atmıştır⁹.

⁹ Parti yönetimi ile devrimin nasıl gerçekleştirileceği konusunda görüş ayrılığına düşen Mao'nun Çin şartlarına uygun olmayan bir Marksizmi savunan Marksistlerin hayvan gübresi kadar bile işe

Bunun yanında benzer mücadeleler içerisindeki liderlerle işbirliğine giderek hareket içerisindeki konumunu güçlendirmiş ve devam eden yıllarda merkezi hükümete karşı saldırılarını artırmıştır. Bu dönemde ÇKP güçleri içerisinde Moskova yanlısı liderlerin olduğu ve zaman içerisinde ÇKP' nin ve Çin'deki isyan liderliğinin Moskova kontrolünden çıktığı görülmektedir. Buna karşın 1931'de Japonya'nın Mançurya'yı işgal ederek Çin'e saldırması dolayısıyla ile Sovyetlerin gerek Kuomintang ile gerekse ÇKP ile ilişkilerini bozmadığı, milliyetçi bir yönetim olan Kuomintang yönetimini yıkılana kadar asker ve silah yardımları ile desteklemeye devam ettiği görülmektedir. Ancak Sovyetlerin bu süreç içerisinde gittikçe güçlenen Mao dolayısıyla ile Çin'deki komünist hareketin gittikçe bağımsızlaşan bir harekete dönüşmesine yönelik endişelerinin sürdüğü görülmektedir (Bekcan, 2017: 375).

2.2. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Kurulması (1949-1976): İdeoloji Dönemi

Mao'nun liderliğinde Çin'de yeni bir yönetimin kurulması, Çin'de 1911'den bu yana süren belirsizliğin ortadan kalkmasını sağlamıştır. Çünkü her ne kadar 1911 Devrimi ile hanedanlık devri sona ermiş ise de bir türlü istikrarlı bir yönetim kurulamamış, devrimi gerçekleştiren güçler Çin'e tam anlamıyla hâkim olamadıkları için ülkedeki siyasi karışıklıklar uzun bir süre devam etmiştir. Bu bakımdan ÇHC' nin kurulması, Çin'de güçlü ve merkezi bir yönetimin kurulması anlamına gelmektedir (Gündal, 2015: 56).

Çin'de devrimin başarılı olması ve ÇHC' nin 1949'da kurulmasından beş yıl sonra 1954'de anayasal sistemin yapısı baştan sona yeniden düzenlenmiştir. Uzun bir Kurtuluş Savaşı mücadelesinden başarıyla çıkan kadrolar 1949 sonrasında geçen beş yıllık sürede iktidarlarını iyice pekiştirmişler ve bunu 1954'te hazırladıkları anayasaya açık bir şekilde yansıtmıştır. Bu nedenle bu anayasada Çin yönetimi merkezîyetçi bir yapıda tasarlanmıştır. Yeni anayasada getirilen merkezîyetçi düzen, yüzyıllar boyunca feodal bir yapının hâkim olduğu ve merkezîyetçiliğin oldukça zayıf kaldığı Çin'de

yaramayacağını söylediği bilinmektedir. Devrimin Çin koşullarının hesaba katılmasıyla mümkün olacağını düşünen Mao, bu fikrini hayata geçirmek için parti içindeki yakın arkadaşları Chu Teh, Lin Piao ve Chu En-lai ile birlikte Çin içlerine, köylülerin arasına dönmüştür (Oskay, 1967: 297).

önemli bir yenilik olarak kabul edilmektedir (Ardant, 1969: 131-132). Çin’de siyasi yapıyı yeni anayasa ile baştan sona düzenleyen lider kadronun sonraki yıllarda farklı politikaları hayata geçirmeye çalıştığı ancak beklenen başarıya ulaşamadığı görülmektedir.

Çin’de devrimin başarılı olup ÇKP’ nin ülke yönetimine tamamen hâkim olmasından sonra siyasal sistemin yanında ekonomi ile ilgili önemli düzenlemeler yapılmıştır. Yeni yapılanmada merkeziyetçi bir yol tercih edilmiş ve ekonominin tümünden merkez tarafından kontrol edildiği bir sistem yaratılmıştır. Merkezi hükümet, attığı adımlarla ekonomiyi hem makro hem mikro düzeyde tamamen kontrol altına alırken malların alınması, pazarlanması, üretilmesi faaliyetlerinin tamamı devlet tekeline alınmıştır. Bunların yanında hammadde, sermaye ve emeğin kontrolü de devlete geçmiştir. Devlet bütün kaynakları ve faaliyetleri denetimine alırken üretilecek mallara yönelik üretim süreçleri ve miktarlarını da belirlemiş ve üretim kazançlarının devlete teslim edilmesine karar vermiştir. Alınan kararlarla merkezden yönetilen planlı bir ekonomiye geçilirken Çin’in dış dünya ile olan bağlantıları da azalmıştır. Bunun yanında ülkeye yabancıların yatırım yapması ile ilgili herhangi bir kurumsal düzenlemenin olmadığı da görülmektedir. Uygulanan sistem halkın yoksullaşmasının yanında verimsizlik ve bürokratik yolsuzlukla sonuçlanmıştır (Ho, 2004: 3-4).

Mao her ne kadar Çin sosyalizmi için çok önemli biri olmasına karşın 1945 sonrası politikaları bakımından 1927-1945 arasında yürüttüğü mücadele kadar başarılı olamamıştır. Bunu hayata geçirmeye çalıştığı politikaların sonuçları üzerinden takip etmek mümkündür. Çin’de komünist bir yönetim kurduktan sonra Sovyetlerden bağımsız bir komünist ideoloji de oluşturmaya çalışan Mao, kurtuluş mücadelesi sırasında uyguladığı aşamalı stratejilerin yerine bir anda her şeyi değiştirmeye çalışan politikalar uygulamayı tercih etmiştir. 1958 yılında bir gecede başlatmaya kalkıştığı Büyük Atılım Hareketi ve 1966 yılında hayata geçirdiği Kültür Devrimi’ni bunlara örnek olarak göstermek mümkündür. Büyük Atılım Hareketi ile yüz milyonlarca köylü ani bir kararla zorla devlete ait çiftliklere gönderilmiş, daha fazla çelik üretmek için

ülkedeki bütün hurdalar çeliğe dönüştürülmüştür. Bu girişimin sonucu ise 1959'da insanlık tarihinin gördüğü en büyük kıtlıklardan birisi ve 40 milyondan fazla insanın açlıktan ölmesi olmuştur¹⁰. Kültür Devrimi de benzer bir yıkıma yol açan girişimdir. Esasında parti içerisinde kendisine karşı olan muhalefeti bastırmak için başlattığı bu uygulamanın 1976'daki ölümüne kadar geçen sürede Çin toplumuna çok büyük zararlar verdiği dile getirilmektedir (Gündal, 2015: 56-57).

Çin'in özgürlükçü liberal siyasi düşünce ile çatışan bir felsefi temele dayanan sosyalist bir ülke olması, Çin'in özellikle Mao yönetimindeki dönemle ilgili değerlendirmelerde aşırı subjektifliğe gidilmesine yol açabilmektedir. Bu subjektiflik hem lehte hem aleyhte yazılanlarda rahatlıkla görülebilmektedir. Mao'nun 1958 yılında başlattığı Büyük Atılım Hareketi ile ilgili değerlendirmelerde bunu kolaylıkla gözlemlemek mümkündür. Bazı çalışmalar bu girişimin yarattığı kıtlık nedeniyle 15-40 milyon insanın açlıktan öldüğünü söylerken Brunner gibi bu dönemi çok büyük ekonomik başarıların elde edildiği bir dönem olarak gören yazarlar da vardır (Brunner, Erişim: 15.05.2017). Çalık (2011: 190), 1958'deki Büyük Atılım sonrası yaşanan kıtlık ve ölümler hakkında ise telaffuz edilen rakamlara bakmaksızın komünizme yönelik ümitlerdeki sönmeye dikkat çekmektedir. Yazar'a göre Mao'nun uyguladığı bu politikaların başarısızlığının sonucu olarak komünizmle ilgili heyecanda bir azalma görülürken önemli ölçüde hayal kırıklığı ortaya çıkmıştır.

Mao'nun ülkeyi dönüştürmek için başlattığı ilk reform hareketleri, ülkeyi ekonomik olarak dönüştürmeye yönelik politikalarıdır. Mao'nun Sovyet modelini esas alarak planlı ekonomik modele geçmesi beklenen başarıyı sağlayamamıştır. Çünkü planlı ekonomi uygulamasının temel sorunlarından birisi olan verimsizlik; Çin'de de söz konusu olurken kaynak israfı, kaynakların yetersizliği, teknolojik gelişmenin yavaş olması gibi sorunlar da ortaya çıkmıştır. Bunun yanında Soğuk Savaş koşullarında ABD'nin uyguladığı ambargolarla Mao'nun içe dönük politikaları ile ağır

¹⁰ Öz, 2006: 3'te bu sayı 15 milyon olarak verilmektedir. Rakamların farklılığını bir kenara bırakacak olursak, Mao'nun bir anda kalkınmayı amaçlayan bu girişiminin halkı hızlı bir şekilde yoksullaştırdığını söylemek mümkündür.

askeri harcamaları, ülkenin büyük bir refah kaybına uğramasına yol açarken Çin, dış dünyadan da soyutlanmıştır (Öz, 2006: 3).

Mao'nun uygulamaya koyduğu bir diğer ünlü politikası ise Büyük Hamle olarak da adlandırılan ve 1957-1960 arasında uygulanan politikalar. Bu politikalar ülke genelinde büyük bir kıtlık yaşanmasına yol açarken milyonlarca insan kıtlık dolayısı ile hayatını kaybetmiştir. Çin için yıkıcı sonuçlar yaratan bir diğer politika ise 1966-1976 arası dönemde uygulanan Kültür Devrimi'dir. Kültür Devrimi de büyük bir başarısızlık ile akamete uğrarken Çin iyice yoksul bir ülke haline gelmiştir. Mao'nun bu başarısız girişimlerinin izlerini silmek 1978'den itibaren hayata geçirilen politikalarla mümkün olmuştur. Birçok araştırmacının ittifak ettiği üzere ÇKP' nin 1978'deki 11. Merkez Parti Komitesi toplantısı, Mao sonrası dönemde başlatılan reformların başlangıcını oluşturmaktadır. Bu reformlar büyük ölçüde reformcu kanadın lideri konumunda olan Deng Şiaoping'e atfedilmektedir. Mao sonrası reformcu kadro, başta tarım ve ekonominin diğer alanları olmak üzere kamu yönetimini de içerecek şekilde çok sayıda reforma imza atmış ve kısa sürede ülkenin kalkınma yolunda ilerlemesini sağlarken kapalı bir ülke görünümünde olan Çin'i dış dünyaya açık bir ülke haline getirmiştir (Öz, 2006: 3).

Çin'in 1949'dan 1978'e kadar olan dönemini genel bir değerlendirmeye tabi tutmak gerekirse; komünist yönetiminin ilk kurulduğu dönemde uygulamaya konulan planlı ekonominin –ilk dönemlerde- belirgin bir başarı elde ederek ekonominin istikrar kazanmasını ve büyümesini sağladığını söylemek mümkündür. Fakat planlamanın başlangıçtaki hedeflerinden sapsmasıyla birlikte ekonomide görülen canlılık ve gelişme sona ererken kaynakların israfı da söz konusu olmuştur. Bu başarısızlığın ardından 1970'lerden itibaren reform tartışmaları gündeme gelmiş ve 1978'den itibaren önceleri kırsal kesimden olmak üzere çeşitli reformlar hayata geçirilmiştir (Saray ve Gökdemir, 2007: 663).

2.3. Çin'de Deng Şiaoping Dönemi (1978-1997): Reform Dönemi

1949'da gerçekleştirilen devrimin sosyal ve ekonomik olarak başarısız olması, 1970'lerde ÇKP içindeki etkili isimlerin yönetime eleştiriler yöneltmesine neden

olmuştur. Bu tarihlerde toplumun yaşam standartlarını yükseltmek için reformlar yapılmasının gerekliliğine vurgu yapılırken kalkınma için yabancı sermayeye olan ihtiyaç güçlü bir şekilde dile getirilmiştir (Ho, 2004: 4). Çin'de 1978'ten sonra hayata geçirilen reformlar bazen liderlerin adı ile anılsa da esasında bu reformların hepsinin arkasında ülkedeki politikaların tamamı üzerindeki denetim ve kontrol gücü dolayısı ile ÇKP vardır. Çünkü ÇKP, Çin'de tek egemen güçtür ve devletin tüm organlarına hâkimdir. ÇKP' nin temsil organları, merkezi ve yerel yönetimlerin hepsinde bulunmakta ve merkezi yönetimin politikalarının uygulanmasını denetlemektedir (Tuoheti, 2014: 66). Dolayısıyla ÇKP'nin (genel anlamıyla devletin) ülkenin yönetimindeki bu etkisi nedeniyle Çin'de uygulanan reformları, ÇKP'den bağımsız olarak ve tamamen kişilerin liderliğine özgü gelişmeler olarak değerlendirmek yanlış sonuçlara ulaşılmasına neden olabilecektir.

Deng Şiaoping yönetiminde başlatılan reform politikalarının başlıca amaçlarını aşağıdaki şekilde sıralamak mümkündür (Pomfret, 1991'den aktaran Ho, 2004: 4-5);

- ✓ Ülkedeki teknolojik bilgi ve donanım seviyesini yükseltmek,
- ✓ Mevcut ekonomik yapıyı yenileyerek ekonomik verimliliği artırmak,
- ✓ Çin'in kalkınma sorununa çözüm üretmek için ülkeye yabancı sermayeyi çekerek yabancı sermayeden yararlanmak,
- ✓ Ülkedeki üretimi dış pazarlarda pazarlayarak Çin'in döviz kazancını artırmak, bunu sağlayabilmek için ihracatı teşvik etmek,
- ✓ Yabancı şirketlerin üst düzey yönetim becerilerinden yararlanmak.

Bir başka araştırmada ise Çin'de reformların başlatılmasının nedenleri aşağıdaki şekilde izah edilmektedir (Saray ve Gökdemir, 2007: 664);

- ✓ Mao'un gerçekleştirdiği Kültür Devrimi'nin halk desteğinin zayıflaması,
- ✓ Uygulanan planlı ekonominin ekonomik sorunlara çözüm bulamaması ve yaşanan kıtlıklara çözüm üretememesi,
- ✓ Bölgede yer alan Tayvan, Hong Kong, Singapur ve Güney Kore'nin uyguladığı piyasa ekonomisinin başarılı sonuçlar vermesi ve bu ülkelerin önemli bir ekonomik büyüme göstermesi.

Çin'in gerçekleştirdiği reformlar birçok alanı kapsarken bütün uygulamalar aynı anda başlamamıştır. Hatta bazı uygulamalar seçilmiş az sayıdaki kıyı/liman şehrinde pilot uygulama olarak başlatılırken elde edilen başarıya bağlı olarak ülke genelindeki uygulamalara dönüştürülmüştür. Dolayısı ile Çin'in bu reform süreci dönemsel olarak ele alındığı gibi reformların ilgili olduğu alanlara göre de ele alınabilmektedir. Dönemsel inceleme yapan Fu (2000), Zang (1999) gibi araştırmacılar Çin'deki reformları aşağıdaki şekilde üç ana dönemde ele almışlardır (aktaran Ho, 2004: 5)¹¹;

- ✓ İlk Aşama/Dönem: 1979-1985,
- ✓ Sürekli Gelişme Aşaması: 1986-1991,
- ✓ Yüksek Büyüme Dönemi: 1992'den sonrası.

Benzer şekilde başka araştırmalarda da Çin'in izolasyondan çıkartılarak dünyaya açılma politikalarının bütünü açık kapı politikası olarak adlandırılmakta ve dışa açılımı sağlayan reformlar benzer şekilde aşağıdaki şekilde gruplandırılmaktadır (OECD, 2000: 4; Ren ve Pentacost, 2007'den aktaran Zilibotti, 2009: 13);

- ✓ İlk dönem: 1979-1983,
- ✓ İkinci dönem: 1984-1991,
- ✓ Üçüncü dönem: 1992 ve sonrası

Türkiye'de yapılan bir araştırmada ise dönemsel ayrımların 1978-1996, 1997-2002 ve 2003 ve sonrası şeklinde yapıldığı görülmektedir. Bu dönemlerin aşağıdaki şekilde adlandırıldığı görülmektedir (Saray ve Gökdemir, 2007: 663);

- ✓ Sosyalist piyasa ekonomisine geçiş dönemi: 1978-1996,
- ✓ Durgunluk dönemi: 1997-2002,
- ✓ Büyüme stratejisi dönemi: 2003 ve sonrası.

¹¹ Fu (2000) ve Zang (1999) kaynaklarına doğrudan ulaşamadığı için burada kullanılan bilgiler Ho (2004)'ün aktarımına dayanılarak verilmiş, söz konusu çalışmalara kaynakçada yer verilmemiştir.

Bu ayrımın diğer ayrımlardan temel farkı bir durgunluk dönemi içermesidir. Ancak ayrımı yapan yazarın vurguladığı gibi alt dönemlerin temel ortak özelliği ise piyasa reformları ve dışa açılma stratejisinin kesintisiz bir şekilde sürdürülmesidir.

Genelde dönemsel ayrımların birbirine yakın olduğu görülmektedir. Araştırmaların detayına bakıldığı zaman bu ayrımda iki faktörün etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bunlardan birincisi dışa açılmayı sağlayan hukuki ve idari/ekonomik düzenlemelerin yapıldığı tarihler diğeri ise Çin'e yönelen yabancı sermaye hareketlerindeki farklılığa yol açan artış ve azalışlardır. Rakamlara dikkat edildiği zaman DYS girişlerinde 1992'den sonra belirgin bir artışın olduğu görülmektedir.

Bu konuda araştırmalarda geçen bir kavrama da değinerek dönemsel incelemelere geçmek gerekmektedir. Çalışmaların verdiği bilgiler uygulanan stratejinin 1980'de iki eyaletteki dört şehirde başlatılan pilot uygulamaların sonuçlarına göre kademeli bir yapıya sahip olduğunu göstermektedir. Araştırmalarda damlama, damla damla etki gibi şekillerde Türkçeye çevrilebilecek "trickle-down" kavramından bahsedilmektedir (Zilibotti, 2009: 14, Yang, 2013: 4). Bu stratejinin esasının iktisattaki yayılma etkisi kavramıyla ilişkili olduğunu söylemek mümkündür.

Çin'de 1978'de başlatılan reformları oluşturan uygulamaların öne çıkanlarını kronolojik sıralama içerisinde aşağıdaki şekilde listelemek mümkündür (TASAM, 2011);

- ✓ 1978'de reform politikalarının uygulamaya konması,
- ✓ 1980'de 4 adet özel nitelikli ekonomik bölgenin kurulması ve ailelere toprak edinme imkânı veren yasanın çıkartılması,
- ✓ 1985'te Pasifik Okyanusu'na kıyısı olan 14 liman şehrinin dış ticarete açılması, tarım ürünlerinin alım satımında devlet tekelinin kaldırılması,
- ✓ 1990'da Şanghay Borsası'nın kurulması,
- ✓ 1992'de yabancı yatırımlar ve özelleştirme alanında yeni reformların uygulamaya konması,

- ✓ 1994'te vergi reformunun hayata geçirilmesi, dış ticaretteki birçok kontrolün kaldırılması,
- ✓ 1996'da Yuan'ın kısmen konvertibl hale getirilmesi,
- ✓ 2001'de DTÖ'ye giriş,
- ✓ 2004'te özel mülkiyet hakkının anayasal düzeyde serbestleştirilmesi,
- ✓ 2005'te Yuan'ın değerinin Amerikan Doları karşısında yeniden ayarlanması.

2.3.1. İlk Aşama: 1979–1985

Mao sonrası dönemde reformist kadronun yönetime geldiği zaman, nüfusun % 71'den fazlası tarım sektöründe çalışmasına karşın tarım üretiminde verimliliğin olmadığı ve kırsal kesimde yaşayanların büyük bir yoksulluk içerisinde olduğu görülmektedir. Bu döneme kadar uygulanan tarım politikasının temeli, tarımdan yaratılan katma değerın sanayi sektörüne aktarılması şeklindedir. Bunun yanında kırsal kesimde ikamet edenlerin göç etmesi yasaklanmış ve devlet arazilerinin dışındaki hane tarımı yasaklanmıştır. Reformlarla tarım faaliyetlerinde serbestleştirilmeye gidilerek hane tarımı serbestleştirilmiştir. Bunun yanında çiftçilerin ne ekeceği konusundaki denetimler gevşetilerek üretilen ürünlerin devlet alım fiyatlarında artış yapılmıştır (Öz, 2006: 3).

Çin'de reformlar öncelikle tarım kesimini ilgilendiren çeşitli düzenlemelerle başlatılmıştır. Tarımsal verimliliğe ve petrol gibi birincil malların ihracatına öncelik verilerek büyüme amaçlanmıştır. Sözleşmeli Aile Sorumluluk Sistemi ile aileler bir üretim birimi haline dönüştürülmüştür. Bu uygulama ile ailelerin devlete göndermek zorunda oldukları miktarın üzerindeki üretimlerini serbest piyasa koşullarında satmalarına izin verilerek refahları artırılmaya çalışılmıştır. Bir diğer önemli uygulama ise tarımsal malların fiyatı artırılarak tarım kesiminde üretim yapanların gelirleri artırılmaya çalışılmıştır (Saray ve Gökdemir, 2007: 664).

Tarım alanında yapılan reformlarla tarım ürünleri üzerindeki vergiler düşürülmüş, çiftçilerin üretmek zorunda olduğu minimum ürün miktarları da düşürülmüştür. Minimum ürün miktarlarının düşürülmesi ile birlikte çiftçinin kazanç elde etmesinin önü de açılmıştır. Çünkü çiftçiler belirlenen minimum miktarın

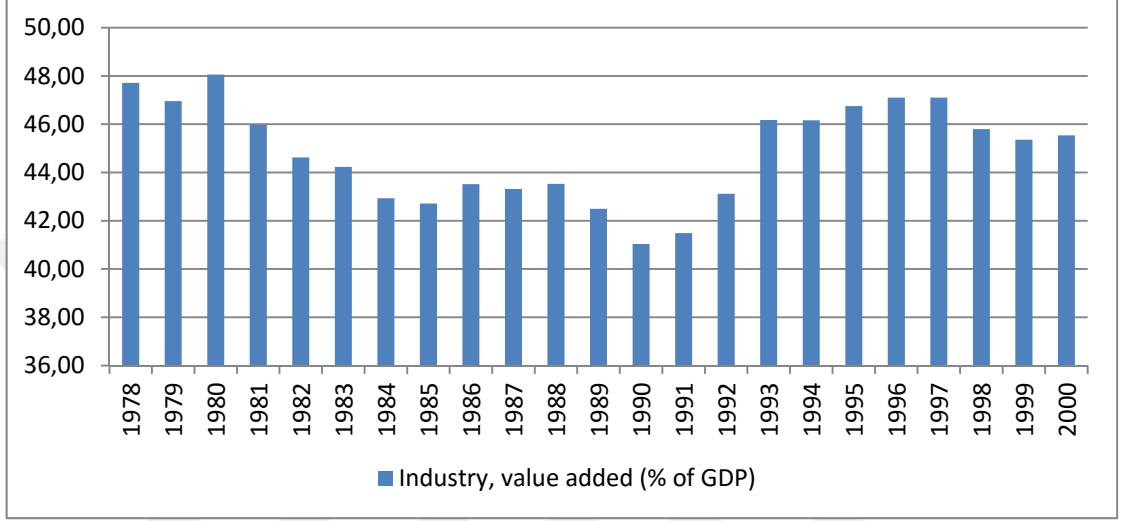
üzerindeki üretimini yerel pazarlarda ve başka sektörlerde satma imkânı ortaya çıkmıştır. Ürün kısıtlamalarının kaldırılması ile birlikte tarımsal üretimdeki verimlilik artarken balıkçılık, ormancılık gibi sektörler gelişmeye başlamıştır. Tarım reformu kapsamında yapılan bir diğer önemli düzenleme ise farklı sektörlerde faaliyet gösteren Köy ve Kasaba İşletmeleri (KKİ) 'nin kurulmasına izin verilmesidir. Başarılı bir uygulama olarak tarımsal üretimin örgütlenmesinde önemli bir rol üstlenen KKİ'nin 1980'den itibaren üretiminin her yıl ortalama % 20 arttığı görülmektedir. Kurulduktan sonraki 20 yıl içerisinde KKİ'nin toplam 130 milyon kişiye istihdam sağladığı görülmektedir. Bu birliklerin 1990'lı yıllarda toplam GSMH'nın % 30'dan fazlasını ürettiği görülmektedir. Yapılan reformların zamanla genişletilmesi ile Çin tarım sektörü, dünyanın diğer ülkelerindeki gibi fiyatların serbest piyasa koşullarında belirlendiği, fiyat ve ürün çeşitliliğinin pazar tarafından belirlendiği bir sektör haline gelmiştir (Öz, 2006: 3-4).

Çin'de 1978'de başlatılan reformların bir diğer önemli ayağını kentsel reformlar da denilen ve belirli şehirlerin endüstriyel bir yapıya kavuşturulmasını amaçlayan reformlar oluşturmaktadır. İlk olarak Sichuan Eyaleti'ndeki bazı işletmelere üretim planlama ve pazarlama konusunda verilen özerkliklerle başlayan bu reformlar, kırsal reformların başarılı olması, tüketici mallarına talebin artması gibi sebeplerle genişletilmiştir. Kamu İktisadi Teşebbüsleri (KİT)'ne 1984 yılında birbirleri ile iş yapma, ürünlerini pazarlama ve kar amaçlı girişimlerde bulunma izni verilerek bu reformlar genişletilmiştir. Daha sonra KİT reformları genişletilerek küçük ölçekli KİT'lerin özel sektöre kiralanması, bazı KİT'lerin hisselerinin çalışanlara satılması uygulamaları gelmiştir. KİT'lerin verimlilik sorununun istenildiği şekilde çözülememesi üzerine 1997 yılında küçük ölçekli binlerce KİT özelleştirilmiştir. Ancak KİT'lerin verimliliği bir sorun olmaya hala devam etmektedir. Fakat ekonomideki üretim yapısının değişmesine bağlı olarak 1980'lerde tamamen kamusal üretimin geçerli olduğu Çin'de 2000'li yıllarda sanayi üretiminin üçte ikisini özel sektör gerçekleştirir hale gelmiştir (Öz: 2006: 4).

Reformların başlamasından sonra ekonomik çıktılarının sektörel dağılımına bakıldığı zaman ilk başlarda sanayi üretiminin milli gelir içerisindeki payının azaldığı, hizmetler sektörünün payının ise arttığı görülmektedir. Hizmetler sektörünün GSMH

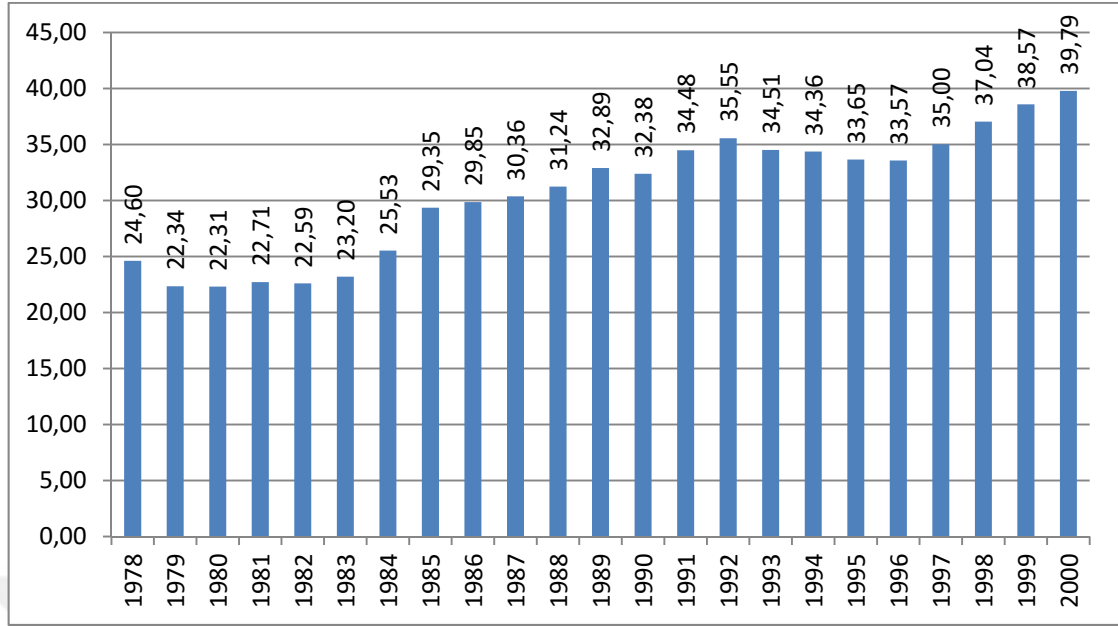
içerisindeki payı dengeli bir şekilde artarken sanayi sektörünün payında dalgalanmaların olduğu, sanayi payının 1990’da dip seviyeye ulaştığı daha sonra da düzenli bir artışa geçtiği görülmektedir. Sayısal veriler, reformlarla birlikte üretim çıktılarının payında gözle görülür bir dalgalanma yaşandığına işaret etmektedir.

Şekil 3. Sanayi Üretiminin GSYİH Payı (%)

Kaynak: World Bank, Erişim: 20.05.2017.

Şekil 4. Hizmetler Sektörünün GSYİH Payı (%)

Kaynak: World Bank, Erişim: 20.05.2017.

Çin’de gerçekleştirilen reformların bir diğer önemli bileşeni ise dış dünya ile sürdürülen ilişkilerin ekonomik temelde önemli bir değişime uğramasıdır. Bu kapsamda 1979’da çıkarılan Ortak Girişim Yasası ile Çin resmen dünya pazarına açılırken yabancıların Çin’de yapacakları ekonomik faaliyetler yasal bir çerçeveye (ve güvenceye) alınmıştır. Bu yasa ile yabancı sermayenin Çinlilerle ortak girişimler kurmasının önü açılırken yabancı yatırımcıların varlıklarının ve çıkarlarının kamulaştırılmayacağına garantisini verilmiştir. Aynı yıl Guangdong ve Fujian eyaletleri merkezi hükümetten bağımsız olarak dış ticaret ve yatırım alanda özerkliğe kavuşturulmuştur. Bu iki eyalete ekonomik özerklik kazandırılmasının ardından 1980 yılının Ağustos ayında üçü Guangdong’da birisi ise Fujian’da olmak üzere ilk defa serbest ekonomik bölgeler kurulmuştur (Ho, 2004: 5; Zilibotti, 2009: 13). SEB’lerin kurulduğu eyaletleri yerel yönetimlerine kalkınma planları yapmak, bunları uygulamak, yatırım projelerini incelemek ve karar vermek, lisans ve arazi izinleri, bankacılık, gümrük ve sınır denetimi konularında bağımsız hareket etme yetkisi verilmiştir. Çin’de bu uygulamalara deneysel uygulama gözüyle bakılmış, bu bölgelerin yabancı yatırımları çekmesi, Çin’in dış dünyaya açılan penceresi olması amaçlanmıştır (Ho, 2004: 5-6).

Zilibotti (2009: 14), 1980'de ilk dört SEB'nin kurulmasını izolasyondaki bir ülkenin dışı açılmasına yönelik en önemli adımlardan birisi olarak tanımlarken devlet planlamasının dışında pazar odaklı bir yapıya izin veren bu adımı erken reform olarak adlandırmaktadır. Birçok araştırmada da vurgulandığı gibi bu ilk dört SEB, elde edilecek sonuçların değerlendirileceği bir deneyden oluşmaktadır. Ayrıca Guangdong eyaletindeki Shenzhen, Zhuai ve Shantou ile Fujian eyaletindeki Xiamen kentleri keyfi seçilmiş kentler olmayıp başta Hong Kong olmak üzere deniz aşırı yerlerdeki yabancı sermayeyi ülkeye çekmek için özenle seçilmişlerdir. Seçilen bu şehirler, nüfusu büyük ölçüde Çinli olan Hong Kong ve Makao ile kültürel ortaklığın yanında kolay ulaşım imkânlarına da sahiptir. Bunun yanında kıt kaynaklarla ülkenin bir anda tamamının kalkındırılmasının imkânı olmadığı için en başarılı olunabilecek şehirlerden işe başlanmak istenmiştir. Bu dört SEB'e gelen yabancı sermayenin % 50'den fazlasının Hong Kong'dan gelmesi doğru bir tercih yapıldığını ortaya koymaktadır.

Deng Şiaoping, reformların başlangıç aşamasında ortaya konulan hedeflere yönelik ilk uygulamaların başarılı olmasıyla bazı genişletilmiş hedefler belirleyerek reform politikalarını buna göre uygulamaya koymuştur. Bu hedefler aşağıdaki şekildedir (Fu, 2000'den aktaran Ho: 6-7);

- ✓ Çin'e sadece yabancı sermayeyi değil sermayeyle birlikte yüksek teknolojiyi çekmek, donanım ve yazılım teknolojisinde ilerlemek,
- ✓ İhracata dayalı büyümeyi teşvik ederken ihracatı, yerel istihdamı ve döviz girişini artırmak,
- ✓ İlk uygulamaların başarılı olması halinde bu örnekleri bir test laboratuvarı olarak değerlendirerek politikaları genelleştirmek,
- ✓ Çin anakarası ile Hong Kong, Makao ve Tayvan arasındaki bağlantıları güçlendirmek.

Deng Şiaoping, faydacı bir yaklaşım benimseyerek Çin'in kalkınma sorununa çözüm üretmeye çalışmıştır. Deng Şiaoping'e göre merkezi planlamaya dayalı ekonomi sosyalizm anlamına gelmediği gibi serbest piyasaya dayalı ekonomi de kapitalizm anlamına gelmemektedir. Bu nedenle Deng Şiaoping'in sosyalizmin temel ilkelerinden vazgeçmeden ülkede serbest piyasayı işler hale getirmeye çalıştığı

görülmektedir. Deng Şiaoping'in temel felsefesini çok meşhur sözünde bulmak mümkündür. O'na göre kedinin siyah ya da beyaz olmasının önemi yoktur, önemli olan kedinin fare yakalayabilmesidir. Bu söz, reformları yaratan mantığın arkasındaki faydacılığı ortaya koyar niteliktedir. İlk etapta Japonya'dan alınan 1,5 milyar \$'lık borç ile sınırlı ve kontrollü bir şekilde serbest girişime izin verilme yoluna gidilmiş, dış ticaret ve yabancı yatırıma da izin verilerek ekonomi alanındaki tabular yıkılmıştır (Gündal, 2015: 58).

Deng Şiaoping'in reform mantığında kümelenmeye yol açıcı bir mantığın olduğunu da söylemek mümkündür. "Bazı kişiler ve bölgeler önce zenginleşsin, sonunda toplumun tümü zenginleşecektir" sözü O'na aittir ve başlattığı reformların yaratacağı öncü bir zenginleşmenin zamanla tüm toplumu zenginleştireceği düşüncesinde olduğunu göstermektedir. O'nun döneminde başlatılan reformlarla Çin hızlı bir büyüme trendine girmiş, ekonomik büyümenin yanında siyasi ve askeri anlamda da gücü artmaya başlamıştır (İTKİB, 2015: 10).

Çin'de liman kentlerindeki model uygulamaların başarıya ulaşmasına bağlı olarak devam eden yıllarda çok sayıda eyalet ve kentte benzer uygulamaların başlatıldığı ve Guangdong ve Fujian eyaletlerinde başlatılan uygulamaların genelleştirildiği görülmektedir. Hükümet 1984 yılında aldığı bir karar ile 14 kenti daha dış ticarete açarken bu kentlerin yerel yöneticilerine çeşitli özerklikler kazandırılmıştır. Bu bölgelerde olumlu sonuçlar elde edilirken 1985 yılında güneydeki üç delta bölgesi daha bu uygulamaya dahil edilerek hem idari düzenleme yapma hem üretim, ticaret ve yabancı sermaye konusunda özerklikler sağlanmıştır (Ho, 2004: 7).

Ekonomik dönüşümü ve sanayileşmeyi hızlandıran özerklik kazandırılmış bu bölgelerin sayısı devam eden yıllarda hızla artırılmıştır. Günümüzde Çin'de 5.000 civarında özel ekonomik bölge vardır. Bu bölgeler, Çin'in dış dünyaya açılan şehirlerinde oluşturulmuştur. Bu bölgelerin kurulması aynı zamanda bu bölgelere temel altyapı bileşenlerinin de kusursuzca getirilmesini içerdiği için bu bölgeler birer çekim merkezi işlevi görmektedir (İTKİB, 2015: 12). Belirli bölgelerin seçilerek bu bölgelerde alt yapının oluşturularak zenginleşmenin sağlanması çabası, Deng Şiaoping'in bazı kişi ve bölgelerin zenginleşmesinin zamanla ülkenin tamamının

zenginleşmesini sağlayacağı düşüncesi ile örtüşen bir uygulama olarak karşımıza çıkmaktadır.

2.3.2. Sürekli Gelişim Aşaması (1986-1991)

Sürekli gelişimi amaçlayan bu dönem reformlarında yabancı sermayenin önünü açan yeni düzenlemeler yapılmıştır. Yabancı sermayeli şirketlerin Çin'de bağımsız olarak yatırım yapabilmesine olanak sağlayan 1986 tarihli düzenleme, yabancı sermayenin Çin'deki yatırımlara yönelik belirsizlikleri ortadan kaldırmıştır. Yapılan yasal düzenleme ile yabancı sermayeli şirketlerin Çin'de mülkiyet edinmesi, yatırım yapması, kazançlarını geri alabilmelerini ve bir tasfiyenin söz konusu olması halinde de sahip olunacak hakları kapsamlı bir şekilde yasal çerçeveye oturtulmuştur. Ayrıca bu yasa ile yabancı şirketlere su, elektrik, ulaşım gibi temel ihtiyaçlara ayrıcalıklı bir şekilde erişim imkânı sağlanmıştır (Ho, 2004: 8). Bu dönemde iki adet SEB'nin yanında 1990'da Yüksek Teknolojili Geliştirme Bölgeleri kurulması yoluna da gidilmiştir (Zilibotti, 2009: 13). Dolayısı ile yabancı sermaye izinlerinin genişletilmesinin yanında ülkenin teknoloji envanterini geliştirecek adımların atıldığı da görülmektedir. Bu adımın yabancı sermaye ile ülkeye teknolojik bilgi ve donanımın yanında deneyimin çekilmesi politikasına uygun olduğunu söylemek mümkündür.

Yabancı sermaye ile ilgili yapılan bu yeni düzenlemenin yabancı sermayenin Çin'deki faaliyetleri konusunda önemli bir yenilik getirdiği görülmektedir. İlk dönemdeki düzenlemeye dikkat edilirse yabancı sermayeye verilen faaliyet izni Ortak Girişim (Joint Venture) iznidir. 1979 tarihli Ortak Girişim Yasası her ne kadar yabancı sermayeden yararlanmayı amaçlasa da yabancı sermayeye verilen iznin yerli firmalarla ortaklığa giderek faaliyette bulunmakla sınırlıdır. Ancak 1986 tarihli yasada ortak girişim değil yabancı sermayenin serbestçe girişimde bulunmasına izin verilmiştir. Dolayısı ile ikinci yasanın yabancı sermayeye yeni bir serbestiye kazandırdığını söylemek mümkündür. Taranan kaynaklarda bu hususa açık bir vurguya rastlanılmamış olmasına karşın bu hususun özellikle vurgulanması önem taşımaktadır. Çünkü yabancı sermayeye dayalı ekonomiyi canlandırma çabalarının dönemsel sonuçlarına bakıldığı zaman ikinci yasadan itibaren yabancı sermayeye dayalı büyümenin daha belirgin olduğu görülmektedir.

Açık Kapı Politikası olarak da adlandırılan Çin'in dışa açılma hamlesi, reform dönemindeki en önemli başarılarından birisidir. Çünkü Çin'in dışa açılması reformlarla canlanan ekonominin dış dünya ile bütünleşmesini sağlamıştır. Açık Kapı Politikasının ilk örnekleri Hong Kong ve Tayvan'a yakın eyaletlerde 4 adet serbest ekonomik bölgenin oluşturulmasıdır. Bu serbest bölgeler Çin'in yabancı sermaye konusunda gösterdiği başarının laboratuvarı niteliğindedir. Çünkü bu bölgelerde yabancı sermaye yatırımlarına izin verilirken vergi indirimleri yapılmış ve bu bölgelerdeki uygulamanın başarılı olması üzerine bu uygulama ülke geneline yayılmıştır. Pilot uygulamaların başarılı olması sonrasında hızla genişletilen serbest ekonomik bölge uygulamasına bağlı olarak 1993 yılına gelindiğinde ülke genelinde 1800'den fazla serbest ekonomik bölge oluşturulmuştur (Öz, 2006: 5).

Çin'in dışa açılma politikaları içerisinde 1988 yılında hayata geçirdiği politikaların önemli bir rolü olmuştur. Çin bu tarihte aldığı bir kararla elindeki büyük iş gücü potansiyelini teknoloji odaklı faaliyet gösteren ülke ve işletmelere açmış, özellikle imalat sanayisine yabancı yatırımları çekmek için adımlar atmıştır. Çin bu politikası ile teknolojik donanımı yüksek işletmeler sayesinde ihracat kapasitesini artırmak istemiştir. Çin bu politikasını uygularken dış dünyadan aldığı hammaddeyi ucuz işgücü ile düşük maliyetli bir şekilde işleyip rekabet imkânı yüksek fiyatlarla ihraç etmeyi planlamıştır. Çin'in bu politikası kısa sürede sonuç vermiş ve Hong Kong'da faaliyet gösteren yüksek teknolojili şirketlerin % 80'den fazlası birkaç yıl içerisinde Çin'in güneyindeki sanayi bölgelerine taşınmıştır. Çin'in ekonomideki en büyük başarılarından birisi üretim gücünü artıran bu hamlesidir. İleri teknoloji ile faaliyet gösteren şirketlerin Çin'e akın etmesiyle Çin kısa sürede otomotiv, demir çelik, petrokimya, telekomünikasyon, enerji ve beyaz eşya sektörlerinde büyük bir üretim kapasitesine erişmiştir (Öz, 2006: 5).

Çin'in 1986'da gerçekleştirdiği bu yasal düzenlemenin içerdiği izinler ve teşvikler, Çin'e yönelik sermaye girişlerinin çarpıcı bir şekilde artmasını sağlamıştır (Ho, 2004: 8). UNCTAD'ın yayınladığı istatistiklere göre Çin'e 1979-1985 döneminde toplam 5,04 milyar \$ yabancı sermaye girerken (yılda ortalama 720 milyon \$) 1986-1991 döneminde ise toplam 19 milyar \$ (yılda ortalama 3,1 milyar \$) yabancı sermaye girmiştir. Devam eden 1992 yılında ise ülkeye giren yabancı sermaye tutarı

11 milyar dolara çıkarken 1993 yılında ise 27 milyar \$'ın üzerine çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda da yabancı sermaye girişlerinin artarak ülkeye giriş yaptığı görülmektedir. Söz konusu rakamlar, 1986 tarihli yasayla başlayan yeni dönemde yabancı yatırımların gerçekten de çarpıcı bir şekilde arttığını göstermektedir.

Zang (1999'dan aktaran Ho, 2004: 8-9), hükümetin bu dönemde politikalarında yeni uygulamalarla açılım yaptığından bahsetmektedir. Atılan 3 temel adım aşağıdaki şekildedir;

- ✓ Önceleri sınırlı sayıdaki güney kıyı eyaletinde uygulanan SEB uygulaması, 1988 tarihinden itibaren Kuzey Çin'in kıyılarını da içine alacak şekilde genişletilmiştir.
- ✓ Hainan Adası, Guangdong eyaletinden ayrılmış ve Çin'in 30. ili ve 5. SEB'i yapılmıştır.
- ✓ Şanghay'da Pudong Yeni Alanı'nın uluslar arası bir ekonomik, finansal ve ulaşım merkezi olması onaylanmıştır.

2.3.3. Yüksek Büyüme Dönemi(1992-1997 Dönemi)

İlk iki alt dönemdeki uygulamalara bakıldığı zaman yabancı sermaye girişleri ve ekonominin diğer alanları ile ilgili yapılan düzenlemelerin önemli ölçüde kıyı şehir ve eyaletlerini ilgilendirdiği görülmektedir. Çin'in 14.500 kilometreyi bulan kıyı uzunluğunun nüfus yoğunlaşması, deniz ulaşımının düşük maliyetli olması, dış dünyaya ihracatın ulaşım maliyetlerini düşürmesi gibi faktörlerin bu tercih üzerinde kuşkusuz büyük bir etkisi vardır. Fakat kıyılardaki bu ekonomik hareketliliğin dünyanın en büyük 4. büyük coğrafi alanına sahip Çin'in bütününe yayılması daha kapsamlı politikaları gerektirmiştir. Zaten reformların öncüsü ve uygulayıcısı olarak modern Çin tarihine damga vurmuş olan Deng Şiaoping, ülkenin güneyine gerçekleştirdiği bir seyahatte bu durumu yerinde gözlemlemiş ve reformların ülkenin daha geniş alanları etkileyecek şekilde genişletilmesine karar verilmiştir.

Deng Xiaoping'in 1992 yılında yaptığı güney turunun ardından ülkede reformları genişletme ve daha da hızlandırma kararı alınmıştır (OECD, 2000: 4). Bunun başlıca nedenlerinden birisi kıyı bölgelere gelen yabancı sermayenin iç

bölgelerle kıyı bölgeler arasındaki gelir farklılığını artırması ve iç bölgeleri de kapsayacak reformların bir ihtiyaç olarak kendini ortaya koymasındır. Bu ihtiyaçtan hareketle Yangtze Nehri kıyısındaki ve nehre komşu şehirlerin yabancı sermayeye açılmasına karar verilmiştir. Yangtze Nehri boyunca toplam 13 şehirde 14 adet SEB kurulmuştur. Eyalet hükümetlerine yabancı sermayeye dayalı olarak yap işlet devret modeliyle projeler gerçekleştirme izni verilmiştir. Yabancı sermayeye yönelik bu uygulamalara bağlı olarak dünyanın birçok ülkesinden 1990'lı yıllar boyunca Çin'e çok güçlü bir yabancı sermaye akışı olmuştur (Ho, 2004: 10-11).

Çin güneyde yer alan Yangtze Vadisi'nde oluşturulan yeni ekonomik bölgede ekonomik faaliyetin canlanması için yeni teşvik ve indirimler hayata geçirilmiştir. Bu uygulama sayesinde bölgede sadece 1991-1995 yılları arasında yabancı ortaklı ya da tamamı yabancı sermayeli 12.000 yeni şirket kurulmuştur. Şanghai merkezli bölge devam eden yıllarda ekonomik olarak ortalama % 14 büyüme göstermiştir (Öz, 2006: 5). Bu dönem, ilk iki dönemde sağlanan deneyimlerin ülkenin geneline uygulandığı bir dönem olarak değerlendirilebilir. Bu dönemde şimdiye kadar ihmal edilmiş olan bölgeler de uygulamaya dâhil edilirken(2001 yılında gerçekleşen) DTÖ üyeliği ile de Çin'in dış dünya ile bağlantısının kurumsal alt yapısı güçlendirilmiştir (Zilibotti, 2009: 13).

İlk iki döneme göre daha dikkat çekici sonuçların alındığı üçüncü dönem, Deng Şiaoping'in seçici nitelikteki özel rejimlerin ülke geneline yayılması düşüncesini hayata geçirmesi ile başlamıştır. Bunu sağlamak için ise yabancı sermayeyi teşvik edici hukuki düzenlemeler ön plana çıkmıştır. Çin, gerçekleştirdiği düzenleme ve uygulamalarla yabancı sermayenin güvenini kazanmış ve bu dönemde önemli başarılar elde etmiştir. Ancak 1997 Asya Krizi Dönemi'nde krize bağlı olarak yabancı sermaye girişlerinde bir yavaşlamanın olduğu da görülmektedir (OECD, 2000: 4).

1997'den sonraki birkaç yıl boyunca Çin ekonomisinde önceki yıllara göre belirgin bir durgunluğun ortaya çıktığı görülmektedir. Bu yavaşlama ile fiyatlarda belirgin bir durgunluk ortaya çıkarken ekonomideki verimsizlik sorununun tam olarak giderilemediği de görülmektedir. Özellikle KİT'lerde önemli bir verim düşüşü olmuş 1996 yılında ilk defa bir bütün olarak KİT'ler zarar etmiştir. Bu başarısızlığa bağlı

olarak 1997 yılında büyük olanı tut, küçük olanı bırak politikası benimsenerek verimsiz küçük kamu işletmeleri özelleştirilirken büyükler ise devletin idaresinde bırakılmıştır. Bu dönemde görülen yavaşlamanın nedenleri arasında küresel ekonomideki gelişmeler, krizler de yer almaktadır. Bir diğer önemli sebep ise başlayan büyüme yavaşlaması ile birlikte zora düşen şirketlerin kredi bulmakta zorlanarak birçoğunun batması ve bunun şirketleri daha da zora sokmasıdır. Bu yavaşlamada teknolojik yetersizliğin de önemli bir faktör olması nedeniyle devam eden yıllarda teknoloji transferinde önemli bir faktör olacağı düşünülen yabancı sermaye girişini artırmaya yönelik girişimlere ağırlık verilmiştir (Saray ve Gökdemir, 2007: 666-667)¹².

2.4. 1997'den Günümüze Çin Ekonomisinin Dönüşümü

1978 yılında başlatılan reformlara kadar Çin ekonomik sistemi merkezi planlama ve kamu mülkiyetine dayalı bir sistemdir. Bu tarihten itibaren atılan adımlarla özel mülkiyete ve pazar ekonomisine dayalı bir ekonomik sisteme geçiş başlamıştır. Serbest piyasa ekonomisinin koşullarını yaratmak adına atılan en önemli adımların başında fiyat serbestisi gelmektedir. Üretim miktarları ve fiyatların devlet tarafından belirlendiği Çin'de reformlarla birlikte fiyatların düzenlenmesi kademeli bir şekilde piyasaya bırakılmıştır. Reformların sonucunda Çin'de üretilen ve satılan malların yaklaşık % 95'inin fiyatı piyasaya bırakılmış durumdadır. Devletin fiyat kontrolünü devam ettirdiği sektörler içme ve sulama suyu, yakıtlar, doğalgaz, elektrik, ilaç, telekomünikasyon, ulaşım gibi sınırlı sayıdaki sektörlerden oluşmaktadır. Bunun yanında bazı ürünlerde ise fiyatlar kontrol altında olmasına karşın belirli bir bant içerisinde aşağı yukarı yönlü fiyat hareketlerine izin verilmektedir (Öz, 2006: 4).

¹² Bazı kaynakların yüksek büyüme dönemi olarak ele aldığı dönemi Saray ve Gökdemir (2007), bir durgunluk dönemi olarak ele almaktadır. Fakat yukarıda verilen rakamlar; bu dönemin tam anlamıyla bir durgunluk dönemi olmadığını, bahsedilen KİT zararlarına karşın önemli gelişmelerin olduğu bir dönem olduğunu göstermektedir. Esasında açıklamaların ifade ettiği tarihlere bakıldığında zaman 1996-1997 yılları için bahsedilen nedenlere bağlı bir durgunlaşmanın olduğunu ancak genel olarak dönemin ortalama büyüme açısından bir büyüme dönemi olduğunu söylemek mümkündür.

Fiyatlarla ilgili olarak piyasa etkinliğinin bu düzeyde artmış olması, Çin ekonomisinin fiyatlar bakımından serbest pazar sistemine geçmiş olduğunun bir göstergesidir. Zaten akaryakıt, elektrik, doğalgaz gibi bazı temel ürünlerin fiyatları dünyanın birçok ülkesinde piyasanın değil devletin kontrolündedir. Türkiye’de doğalgaz fiyatlarının devletin ilgili kuruluşu tarafından belirlenmesini buna örnek göstermek mümkündür. Bu nedenle söz konusu sektörler bakımından Çin’deki durum dünyadaki genel eğilimden farklı değildir.

Makroekonomik politikalar açısından bir diğer önemli reform ise vergilerle ilgili olarak yapılan düzenlemelerdir. Vergi uygulamalarında yapılan değişikliklerle işletmelerin ödeyeceği vergi kalemleri yeniden düzenlenerek ödenmesi gereken vergiler yeniden düzenlenmiştir. Geçmişte işletmelerin bütün gelirleri tek merkezde toplanırken 1994 yılında yapılan vergi düzenlemesi ise işletmelerin vergi vermesi yoluna gidilmiş ve her işletmenin ürettiğinden elde ettiği kar üzerinde söz sahibi olması sağlanmıştır. Bunun yanında bazı vergi kalemlerinin toplanması yetkisi yerel yönetimlere devredilerek yerel yönetimlere gelir kaynağı yaratılmış ve yerel yönetimlerin alt yapı yatırımları ile hizmet üretmede yaşadığı kaynak sıkıntılarına da çözüm üretilmeye çalışılmıştır. Yerel yönetimlerin gelirlerini artırıcı bu düzenleme aynı zamanda yerel yönetimlerin kendi bölgelerindeki gelişmeyi bağımsız olarak yönlendirebilme kapasitesini de artırmıştır (Öz, 2006: 4-5).

Temelde kamu maliyesini ilgilendiren vergi reformlarının yanında ekonominin finansmanı için hayati bir role sahip olan finans sektöründe de önemli kararlar alınmış ve uygulanmaya konulmuştur. Öncelikle Çin Merkez Bankası kurulmuş daha sonra ise kamu ve özel sektör bankalarının belirli sınırlamalar dâhilinde faaliyetlerine izin verilmiştir. Yabancı bankaların Çin’de faaliyet göstermesinin de önü açılmıştır. Bankacılıkla ilgili düzenlemelerin yanında 1994 yılından itibaren tek kur uygulamasına geçilmiş ve 1996 yılında ise cari işlemler üzerindeki kur kontrolleri kaldırılmıştır (Öz, 2006: 5).

Çin’in reformlarla yeniden yapılanma sürecinde Çin’e yabancı sermaye girişini teşvik eden hızlandıran bir diğer önemli gelişme ise Çin’in DTÖ üyeliğidir. Çin,

Aralık 2001’de WTO üyesi olurken aşağıdaki hususları düzenlemeyi de taahhüt etmiştir (Ho, 2004: 11);

- ✓ Hem hukuki hem idari sistemlerde şeffaflığın artırılması,
- ✓ Fikri ve sınaî mülkiyet haklarının korunmasına yönelik iyileştirmeler,
- ✓ Gümrük tarifeleri ve vergilerin düşürülmesi,
- ✓ KİT’lerin özelleştirilmesi

Dışa açık bir ekonomi yaratarak kalkınmayı amaçlayan Çin’de açık kapı politikası sonraki yıllarda da çeşitli adımlarla genişleyerek devam etmiştir. Bunlar içerisinde belki de en önemlisi Çin’in 2001 yılında DTÖ’ ye üye olmasıdır. Daha sonra dış ticaret açısından önemli sorunlara yol açan gümrük vergilerinde birçok düzenleme yapılmıştır. Özel sektörün ekonomideki rolünü artırmak için 2004 ve 2005 yıllarında yapılan düzenlemeler de Çin ekonomisinin dışa açılması için atılmış adımlardır (Öz, 2006: 5-6).

Çin ekonomisinde 1978’de başlayan dönüşüm ile sosyalist ekonomiden serbest piyasa ekonomisine doğru bir gidiş olmuş, ülkenin ekonomik ve siyasi yapısındaki dönüşümle birlikte dış dünya ilişkileri de değişim göstermiştir. Reformların etkisini göstermesi ile hızlı bir büyüme eğilimine giren Çin, dünya ekonomisine entegre olmanın önemli bir aracı olan Dünya Ticaret Örgütü’ne üye de olmuştur. Çin, 1986 yılında o zamanki adı General Agreement on Tariffs and Trade (GATT) olan DTÖ’ye üyelik için başvurmuş, 15 yıllık müzakerelerin ardından 2001 yılında örgüte üye olmuştur. DTÖ’ ye üye olmanın da bir gereği olarak Çin, yapısal reformlarını daha da ileri taşımış, uluslar arası ticaret kurallarına uygun hareket etme konusunda düzenlemeler yapmış ve üyeliğin sağladığı katkılarla dış ticaret hacminde rekor üzerine rekor kırmıştır (Gündal, 2015: 56).

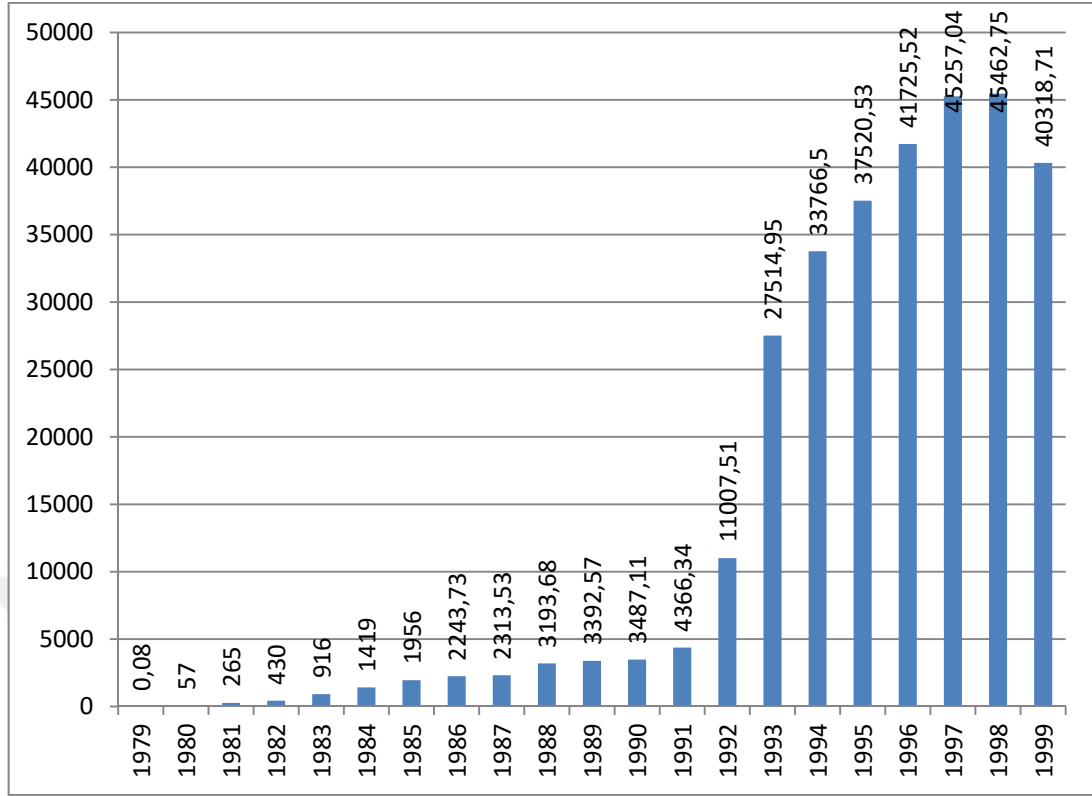
Çin’in DTÖ üyeliği ile temel amacı, büyümesinin sürekliliğini sağlayacak şekilde yabancı sermayeyi ülkeye çekmek ve dış dünya pazarlarına açılmaktır. Bu amacını gerçekleştirmede başarılı olan Çin’in dış ticaretinin % 60 kadarını ülkede faaliyet gösteren yabancı sermayeli şirketler gerçekleştirmektedir (Gündal, 2015: 69). Çin’in DTÖ’ ye üyeliği, ekonominin dışa açılmasında büyük bir önem taşımaktadır.

Aslında DTÖ' nün ilk kurulduğu dönemde, GATT adıyla faaliyet gösterdiği dönemde Çin, GATT'ın fikir babaları ve 1947'deki kurucuları arasındadır. Ancak daha sonra yaşanan siyasi çekişmeler nedeniyle Çin 1951 yılında örgütten ayrılmış ve yarım yüzyıl sonra 2001 yılında örgüte tekrar üye olmuştur (İTKİB, 2015: 4).

Çin'in dünya ekonomisine eklenmesi açısından önemli bir aşama olan DTÖ üyeliği ve Çin'in önemli maliyet avantajlarına sahip olduğu tekstil ve hazır giyim sektörleri gibi bazı sektörlerdeki kotaların 2004 yılında kaldırılması ile Çin başta AB pazarları olmak üzere birçok dış pazarda önemli kazanımlar elde etmesini sağlamıştır. Çin'in ucuz iş gücüne dayalı üretiminin çeşitli devlet teşvikleriyle desteklenmesi, ihracatta önemli avantajlara yol açarken kotaların kalkması da Çin'in dış pazarlardaki gücünü artırmasını sağlayan bir faktör olmuştur. Özellikle AB pazarlarına kotasız girme imkânının Türkiye gibi geleneksel üreticilerin piyasa paylarını da olumsuz etkilediği görülmektedir (Narin, 2007: 245). Çin'in DTÖ üyeliği, Türkiye gibi birçok ülkenin dünya pazarlarındaki konumu için olumsuz etkilere yol açmıştır. Özellikle emek yoğun ürünlerde kolay taklit edilebilen ürünlerde Çin'in önemli bir rekabet üstünlüğünün olduğu, dünya pazarlarında Çin'in hemen hemen tüm ürün gruplarında pazar payını artırdığı görülmektedir (Çakmak, 2008: 263).

Çin'de yapılan reformların yabancı sermaye girişlerini hemen hızlandırmadığı, yabancı sermaye girişlerinin gerçekleşmesi için reformların başlangıcından itibaren 10 yıl kadar beklenmesi gerekmiştir. Aşağıdaki Şekil 5'te görüldüğü üzere 1979 yılından 1991 yılına kadar esaslı bir sermaye girişi söz konusu değildir. Yabancı sermaye girişlerinin 1991 yılından itibaren artışa geçtiği ve 1993 yılında ani bir artışla yıllık 27 milyar \$ seviyesinin üzerine çıkmıştır. Daha sonraki yıllarda da yabancı sermaye girişlerinin 1998 yılına kadar artarak devam ettiği ve 1998 yılında toplam 45,4 milyar \$'a ulaştığı görülmektedir. Devam eden iki yılda DYS girişleri 40 milyar \$ civarında gerçekleşmiş daha sonra ise tekrar artışa geçmiştir.

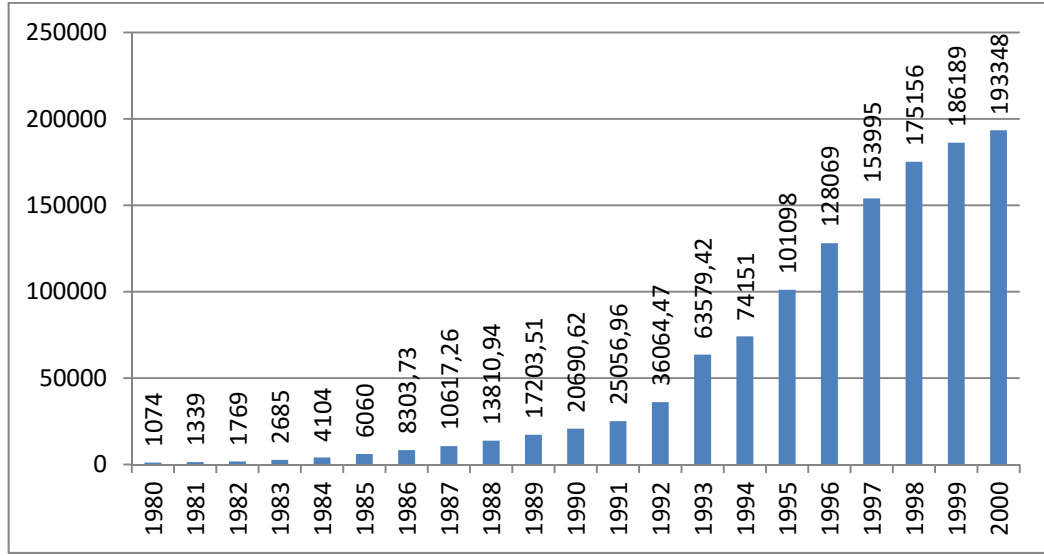
Şekil 5. Reformlar Döneminde Çin'e Yabancı Sermaye Girişi (Milyon \$)

Kaynak: UNCTAD, Erişim: 25.05.2017.

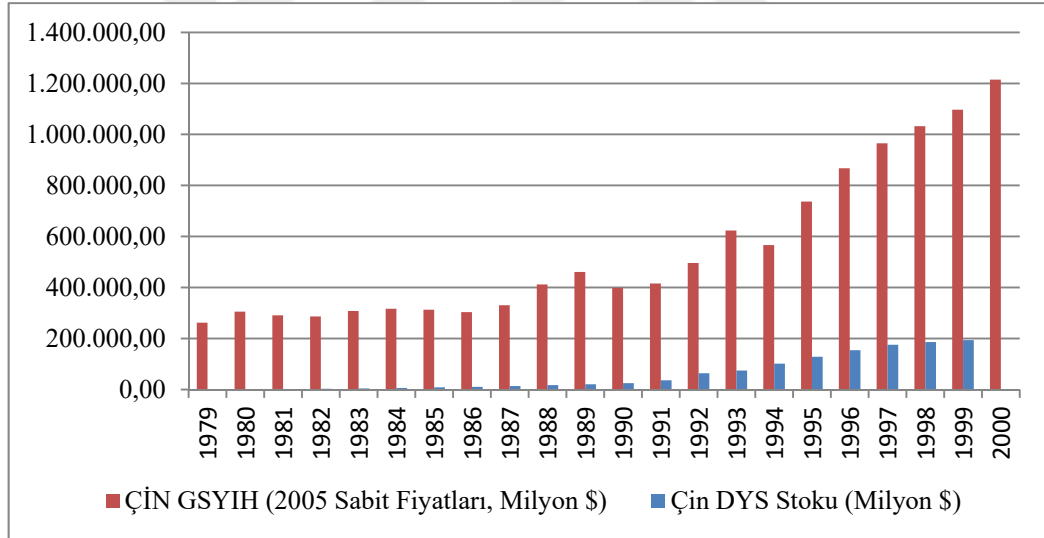
Çin'e gelen yabancı sermayenin ülkede yaptığı yatırımla bağlı olarak yıllar içerisinde yabancı sermaye stokunun da önemli bir artış gösterdiği görülmektedir. Çin'in dışa açılmaya başladığı yıllarda oldukça düşük seviyelerde olan sermaye stokunun sermaye girişlerine bağlı olarak 1990'lı yıllardan itibaren güçlü bir artış gösterdiği görülmektedir. 1980 yılında sadece 1 milyar 74 milyon seviyesinde olan yabancı sermaye stoku ilk yıllardaki yavaş artışa rağmen 1990 yılında 20,7 milyar \$'a, 1995 yılında 101 milyar \$'a ve 2000 yılında ise 193,3 milyar \$'a ulaşmıştır. Söz konusu rakam Çin'deki yabancı sermaye stokunun 20 yıllık süre içerisinde yaklaşık 200 kat arttığını ortaya koymaktadır.

Şekil 6. Reformlar Döneminde Çin'in Yabancı Sermaye Stoku (Milyon \$)

Kaynak: UNCTAD, Erişim: 20.05.2017.

Şekil 7. Reformlar Sonrası Dönemde Çin GSYİH Büyümesi

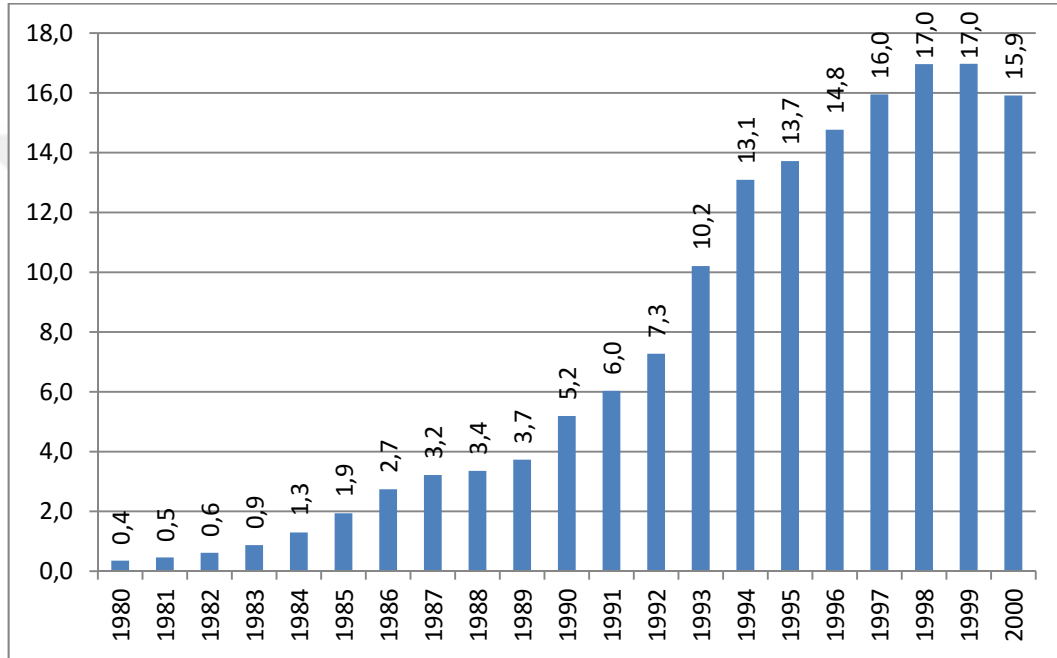

Kaynak: UNCTAD, Erişim: 20.05.2017.

Reformların Çin'in üretimini artırdığı görülmektedir. Ancak bu üretim artışı 1990'lı yıllardan itibaren belirginleşmeye başlamıştır. Aynı yılların yabancı sermaye girişlerinin ve yabancı sermaye stokunun belirgin bir şekilde artışa geçtiği yıllar olması, Çin'in büyümesinin ivme kazanmasında yabancı sermayenin itici bir rol üstlendiğini düşündürmektedir. Yabancı sermaye ve ekonomik büyüme rakamlarına birlikte bakıldığında her iki değişkenin de sayısal olarak 1990'lardan itibaren hızlı bir

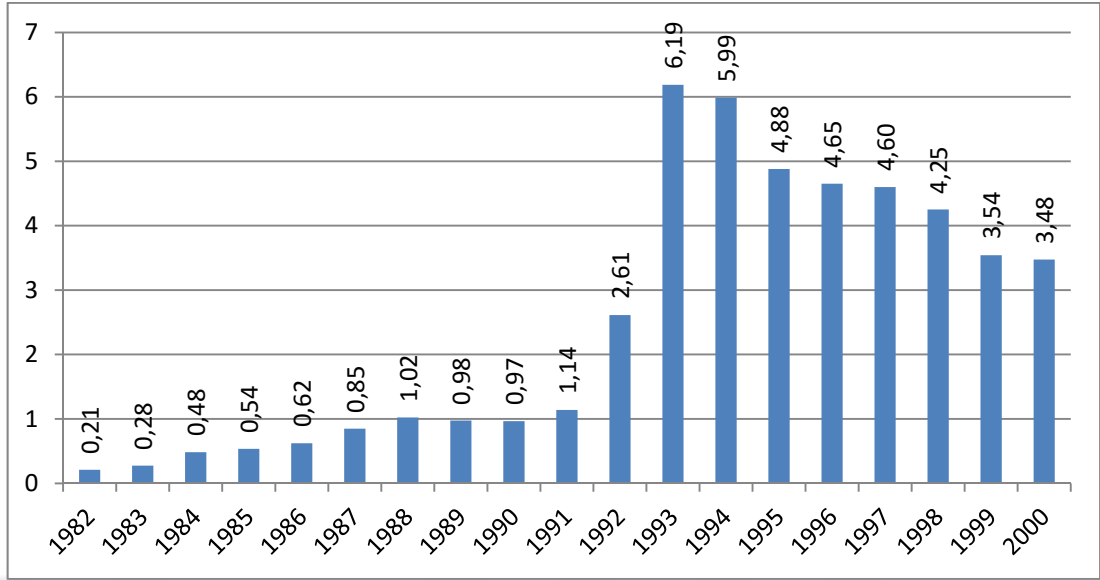
artıŖa geçtiği ve 2000’li yıllarda on yıl öncesine göre çok büyük değerlere ulaŖtıđı görölmektedir. Dolayısıyla yabancı sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki eş zamanlı ve aynı yönlü hareketlilik, reformların uygulamaya konması ile birlikte artıŖa geçen yabancı sermayenin büyüme hareketine geçirdiğini söylemek mümkündür. Yabancı sermaye ile ekonomik büyüme arasındaki bu eşzamanlılık durumunu aŖađıdaki Ŗekil 8, Ŗekil 9 ve Ŗekil 10’da izlemek de mümkündür.

Ŗekil 8. DYS Stokunun GSYİH’ye Oranındaki Değişim (%)

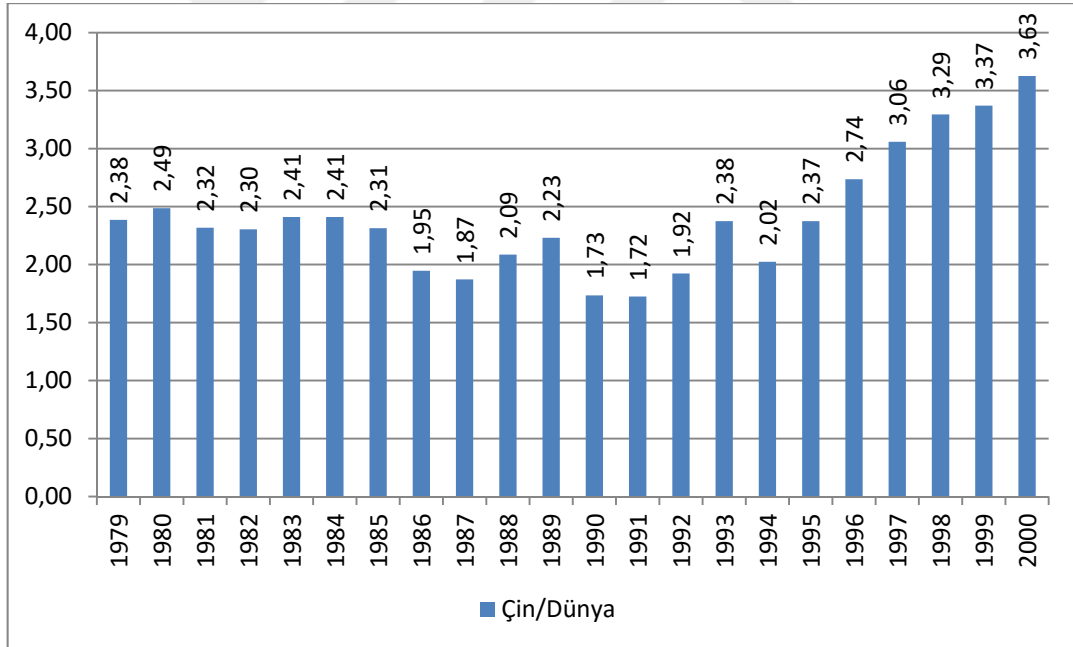
Kaynak: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableView/tableView.aspx> ‘taki verilerden yola çıkılarak hazırlanmıŖtır.

Ŗekil 9. DıŖ Yatırımların Çin GSYİH’ye Oranı (%)

Kaynak: World Bank, Erişim:20.05.2017.

Şekil 10. Çin GSYİH/Dünya GSYİH Toplamı (%)

Kaynak : <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> 'taki verilerden yola çıkılarak hazırlanmıştır.

Çin'de yapılan reformlar gerçekleştirildiği tarihe göre sınıflandığı gibi içeriklerine göre de farklı şekilde sınıflandırılabilir. Tarımsal nüfusu ilgilendiren reformlar kırsal reformlar olarak adlandırılırken sanayi kentleri yaratmaya

yönelik reformlar ise kentsel reformlar olarak adlandırılmaktadır. Ayrıca makro ekonominin diğer alanlarını ilgilendiren ve dış açılma politikasının bütününe ifade eden açık kapı politikası reformları gibi ayrımlar da yapılmaktadır.

2.5. Çin'de Ekonomik Reformların Sonuçları

Reformlar sonu yapısal bir dönüşüm geçiren Çin'de reformların tarım, sanayi, hizmetler başta olmak üzere sektörler ve ekonominin geneli üzerindeki etkileri tablo ve grafiklerin de yardımıyla ele alınacaktır.

Çin'in 1980 sonrası dönemde hızlı büyümesinin bir sonucu olarak dünya ekonomisinde aldığı payın artması beraberinde birçok tartışma ve araştırmayı getirir de Çin'in dünya sahnesindeki ekonomik ve siyasi varlığı yeni bir olgu değildir. Yang (2013: 1-2)'in Çin'in mucizevi görülen yükselişini ele aldığı araştırmada verilen rakamlar Çin'in 1830'lu yıllarda dünyanın en büyük ekonomisi olduğunu göstermektedir. Hatta Çin'in dünya GSMH'sından 1820'lerde aldığı pay % 33'ün üzerindedir. Bu da Çin ekonomisinin yıkıcı sonuçları olan Afyon Savaşlarından henüz 20 sene kadar önce dünya ekonomisinin üçte birini oluşturduğunu ortaya koymaktadır. Dolayısı ile Çin'in büyümesinin temel dinamiklerinin ülkenin kendi içerisinde olduğunu söylemek mümkündür. Çin'in günümüzdeki başarısı dışarıdan temin edilen kaynaklarla içerideki itici gücün harekete geçirilmesi olarak özetlenebilir.

Benzer bir şekilde (Deniz, 2014: 66) 'e göre Çin'in Avrupa'nın Sanayi Devrimi yıllarına denk gelen dönemde dünyanın en büyük üretici gücü olduğu belirtilmektedir. Verilen bilgilere göre Çin, 1700'li yıllarda dünya GSMH'nın % 23,1'ini, 1820 yılında ise % 32,4'ünü tek başına gerçekleştirmektedir. Fakat sonraki yıllardaki gelişmelere bağlı olarak Çin'in gücünü kaybettiği, dünya üretiminden aldığı payın 1890'da % 13,2'ye, 1952'de % 5,2'ye ve reformların başlatıldığı yıl olan 1978 yılında ise en düşük seviye olan % 5'e düştüğü görülmektedir. Uzun bir dönem boyunca süren bu düşüşün reformlarla tersine çevrildiği ve Çin'in dünya GSMH'ından aldığı payın 2000'li yıllarda % 12'yi aştığı görülmektedir.

Deng Şiaoping'in uygulamaya koyduğu reformlarla Çin, 1978 yılında katı merkezi planlama düşüncesini terk ederek serbestleşme temelinde adımlar atmıştır.

Çeşitli alt dönemlere ayrılan bu reformlara bağlı olarak Çin devam eden yıllarda ortalama % 10 büyüme göstererek büyük bir ekonomik başarıya imza atmıştır. Reformlarla ortaya çıkan büyüme ve toplumsal gelişmenin özellikle kıyı bölgelerinde etkili olduğu görülmektedir. Çin'in güney kısımlarına komşu olan Hong Kong'un ve Tayvan'ın dışı açık bir ekonomi olması ve bölgedeki ulaşım imkânlarının bu kümelenmede etkili olduğunu söylemek mümkündür. Bu iki bölgeden 1990'lı yıllarda Fujian ve Guandong Deltası alanına sadece Tayvan'dan 100 milyar dolardan fazla yatırımın geldiği bilinmektedir. Guandong Deltası gibi bölgeler en hızlı büyüyen bölgeler olarak öne çıkarken bu bölgelerdeki nüfus yığılmalarına bağlı olarak sosyo demografik yapı da bu bölgelerin öne çıkmasına neden olmuştur (İTKİB, 2015: 10)

Çin'de ekonomik reformlar, yerinden yönetim yapısındaki değişimi de içerecek şekilde kademeli olarak gerçekleştirilmiştir. Reformların kademeli bir şekilde gerçekleştirilmiş olması, ülkeyi dış şokların etkisinden korumuştur. Buna komünizm sonrası dönemde Rusya Federasyonu'nu örnek olarak vermek mümkündür. Reformların yürütülme sürecinde üst yönetimin ayrıntılı bir yol haritası olmadıkça alt seviyedeki yerel kalmak şartıyla deneme yanılma yoluyla uygulama izni verdiği görülmektedir. Yerel seviyedeki bu denemelerin başarılı olması durumunda ulusal politikalara eklemlendiği ve denenmiş başarılı politikalarla reformların pekiştirildiği görülmektedir. Planlı bir ekonomi olmasına karşın reformlarla birlikte ortaya çıkan özel sermayenin korunması konusunda ülke liderliğinin kararlı bir tutum sergilediği de görülmektedir. Üst yönetimin bu yaklaşımına bağlı olarak Çin'deki ekonomik dönüşümün planlı ekonomi ve özel sektörün yan yana işlediği bir yapı içerisinde gerçekleştiğini söylemek mümkündür (BTI, 2016: 4).

Çin ekonomisindeki uzun soluklu büyümenin iki ana faktörle ilişkilendirildiği görülmektedir. Bunlardan birincisi planlı bir şekilde gerçekleştirilen büyük ölçekli yatırımlar ikincisi ise ucuz iş gücüdür. Büyük sermayeli yatırımlar, devletin gerçekleştirdiği büyük alt yapı yatırımları ile yurt içi özel sektör ve yabancı sermayenin gerçekleştirdiği ağır sanayi yatırımlarından oluşmaktadır. Ekonomik kalkınmanın alt yapısını oluşturmak için hükümet, ulaştırma, telekomünikasyon, iletişim gibi başlıca alanlarda büyük kamu yatırımlarına önem verilmiştir. Özel sektör yatırımlarının ise önemli bir kısmını dış dünyadan ülkeye çekilen yabancı sermayenin

yaptığı büyük ölçekli yatırımlar oluşturmaktadır. Ayrıca devletin kontrolünde olan çeşitli sektörlerin özel sektöre açılması ve özelleştirmeler de bu alandaki yatırımları ve verimliliği artıran bir faktör olmuştur. Çin'in hızlı büyümesinin arkasında yatan ikinci ana faktör ise devasa bir nüfusa dayanan ucuz iş gücüdür. Ucuz iş gücü sayesinde yerli ve yabancı yatırımcıların faktör karlılığı ve verimliliği sermaye birikimini hızlandırırken yeni yatırımların da önünü açmıştır (Gündal, 2015: 61-62).

Çin ekonomisinin büyüme dinamiklerini devletin planlaması ve ucuz işgücü bolluğunun yanında başka faktörlerin de önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. Her şeyden önce Konfüçyüs öğretisinin Çin toplumu üzerindeki etkisinin harcama-tasarruf eğilimlerini etkilediği görülmektedir. Çin'in Konfüçyüs öğretisi etkisindeki geleneksel yaşamında tasarruf önemli bir yer tutarken ülkede yoksulluğun yaygın olması, işsizlik endişesi, devletin teşvikleri gibi faktörlerin de bu büyüme döneminde tasarrufun korunmasını sağladığı söylenebilir. Toplumdaki bu tasarruf eğilimi ise ekonominin büyümesi için hayati bir öneme sahip iç tasarrufların zaman içerisinde artmasını sağlarken yeni yatırımlar için güçlü bir kaynak olmuştur. Tasarrufların yanında devletin teşvikleri ile dış dünyadan büyük bir yatırım akışı olmuştur. Ucuz iş gücünün yaratacağı kârlılıktan yararlanmak isteyen birçok küresel işletmenin Çin'e yatırım yaptığı görülmektedir. Çin'in büyüme dinamiklerine olumlu etkisi olan bir diğer önemli faktör ise planlı yatırımlar sayesinde faktör verimliliğinin hızla artmasıdır. Ucuz iş gücünün yanında faktör verimliliğinin artması Çin'de faaliyet gösteren işletmelerin küresel piyasalardaki rekabet gücünü önemli ölçüde artırmıştır. Bu durum, Çin ekonomisinin ihracatçı bir ekonomi olmasını sağlayan en önemli sebeplerden birisi olmuştur. Çin'in büyüme dinamiklerini olumlu etkileyen bir diğer önemli faktör ise dünyanın en geniş dördüncü ülkesi olan Çin'in birçok doğal kaynak bakımından çok zengin olmasıdır. Özellikle sanayileşme için önemli bir gereklilik olan enerji üretimi konusunda dünyanın en büyük kömür üreticilerinden birisi olan Çin'in ilk dönemlerde önemli avantajlara sahip olduğu görülmektedir. Bunların yanında ülkede uygulanan döviz kuru rejimi, yabancı sermayeyi çekmeye yönelik politikalar gibi politikaların da önemli bir etkisi söz konusudur (Gündal, 2015: 62- 65). Yabancı sermaye konusu bu araştırmanın merkezini oluşturduğu için aşağıda ayrı bir bölüm halinde geniş bir şekilde ele alınmıştır.

Tablo 2. Dönemlere Göre Uygulamaların Ekonomik Sonuçları

Dönemler	GSMH Büyümesi	Sermaye Büyümesi	İş Gücü Büyümesi	Toplam Faktör Verimliliği
1963-1965 (1. Canlanma Dönemi)	14	1	2	12
1966-1976 (Kültür Devrimi Dönemi)	5	6	3	1
1977-1978 (2. Canlanma Dönemi)	8	7	2	4
1979-1984 (Tarım Reformu Dönemi)	9	7	2	5
1985-1989 (Şehir Reformu Dönemi)	9	10	2	5
1990-1992 (Tasarruf Dönemi)	9	8	2	5
1993-1999 (Deng Reformu Dönemi)	10	12	1	5

Kaynak: Gündal, 2015: 57, 59'daki tablolardan hazırlanmıştır.

Tablo 2 'de ekonomi politikalarında yaşanan reformların dönemsel olarak makro ekonomik göstergelere yansımaya yer verilmiştir. Bu doğrultuda 1949-1978 dışa kapalı ekonomi sonrası yapılan reformlarla 1963-1965 yıllarında yüksek büyüme oranlarına ulaşılmış, 1966 tarihi ile Mao'nun Büyük Kültür Devrimi düşük büyüme hızına neden olmuştur. 1978 sonrası ise özellikle GSMH ve sermaye faktörü büyümesine reformların önemli etkisi görülmektedir.

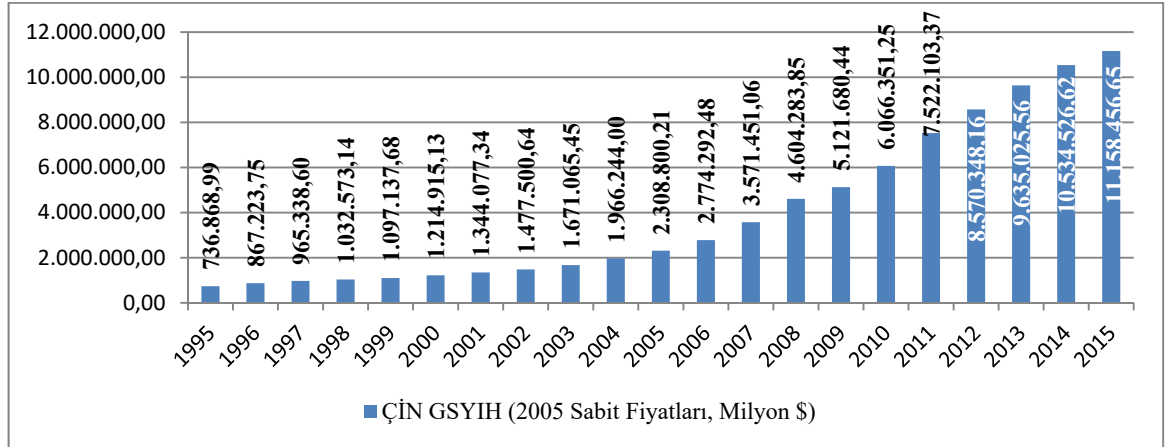
Reformlarla hızla büyüyen Çin'de sanayinin ve yabancı yatırımların yoğunlaştığı bölgeye yönelen işçi göçleri ile birlikte ülkenin nüfus yapısı da değişime uğramaya başlamıştır. Geçmişten bu yana kırsal-kentsel nüfus dağılımında önemli dengesizlikler olan Çin'de son dönemde yaşanan ekonomik dönüşümün bir sonucu olarak kentlerde ve kıyı bölgelerde nüfus yoğunluğu artmıştır. Çin'in ekonomik büyüme performansının artması ile birlikte genel olarak toplumda bir zenginleşme görülmesine karşın gelir dengesizliğinin giderilebildiğini söylemek mümkün değildir. Kıyı bölgelerde zenginleşme artarken iç kesimlerde ve köylerde yoksulluğun devam ettiği görülmektedir. Her ne kadar hükümetin kırsal kesimlerin gelirlerini artırmak için tahıl fiyatlarını desteklese ve çeşitli vergi indirimi politikaları uygulasa da gelir

dağılımında eşitliğin sağlanamaması önemli bir sosyo ekonomik sorun olarak varlığını sürdürmektedir (İTKİB, 2015: 10-11).

2.6. Günümüzde Çin Ekonomisinin Yapısı ve Büyüklüğü

Deng'in öncülük ettiği reformlarla önemli bir büyüme trendine giren Çin'in üretim kapasitesi büyük bir artış göstermiştir. Üretim kapasitesinin artışına bağlı olarak Çin'in yurt içi hasılası hızlı bir artış göstermiştir. Büyüme trendine bağlı olarak artışını kesintisizce sürdüren yurt içi hasıla 1998 yılında (2005 yılı sabit fiyatları ile) ilk defa 1 milyar \$ sınırını aşarken kısa bir sürede iki katı aşan bir büyüme ile 2005 yılında da 2,3 milyar \$'a ulaşmıştır. Aradan geçen kısa sürede yurt içi milli hasılanın iki katını aşması çok önemli bir ekonomik büyümenin olduğunu göstermektedir. Bu büyüme hızının devam etmesinin sonucu olarak Çin'in GSYİH'sı devam eden her yıl için 1 milyar \$'dan fazla artış göstererek her yıl için yeni bir rekor kırmıştır. Ekonomik büyüme 2008 Krizi döneminde de artarken 2016 yılına gelindiğinde Çin'in GSYİH'sı 2005 yılı sabit fiyatları ile 11,2trilyon \$'ı aşmıştır.

Şekil 11. Çin GSYİH (Milyon \$)

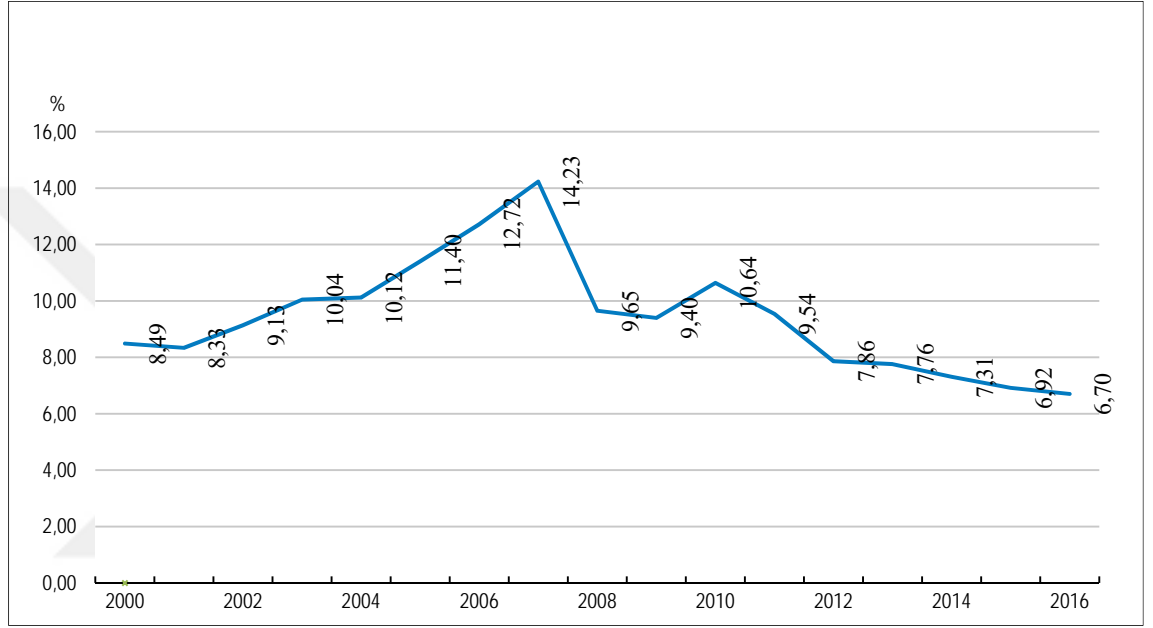

Kaynak: UNCTAD, Erişim: 24.07.2017.

Çin'in reformlarla başlayan ekonomik büyümesini toplam milli gelir rakamlarının yanında milli gelirin yıllık değişim oranlarından izlemek de mümkündür. 1990'lerden itibaren büyüme trendi önemli ölçüde artışa geçen Çin'in yıllık büyüme oranları 2000'li yıllardan itibaren çok yüksek rakamlara ulaşmıştır. Özellikle 2004-2008 arasında yıllık büyüme oranlarının % 10'un üzerine çıkması dikkat çekicidir.

Daha sonraki yıllarda da çok yüksek büyüme oranları olmasına karşın 2008 Küresel Ekonomik Kriz'in dış piyasalarda yarattığı daralmanın etkisiyle büyüme performansında gözle görülür bir azalma gerçekleşmiştir. Bu durum Çin'in ekonomik büyümesinin dış dünyadaki ekonomik gelişmelere duyarlılığını ortaya koyması bakımından önem taşımaktadır.

Şekil 12. Çin'in Ekonomik Büyüme Trendi (%)

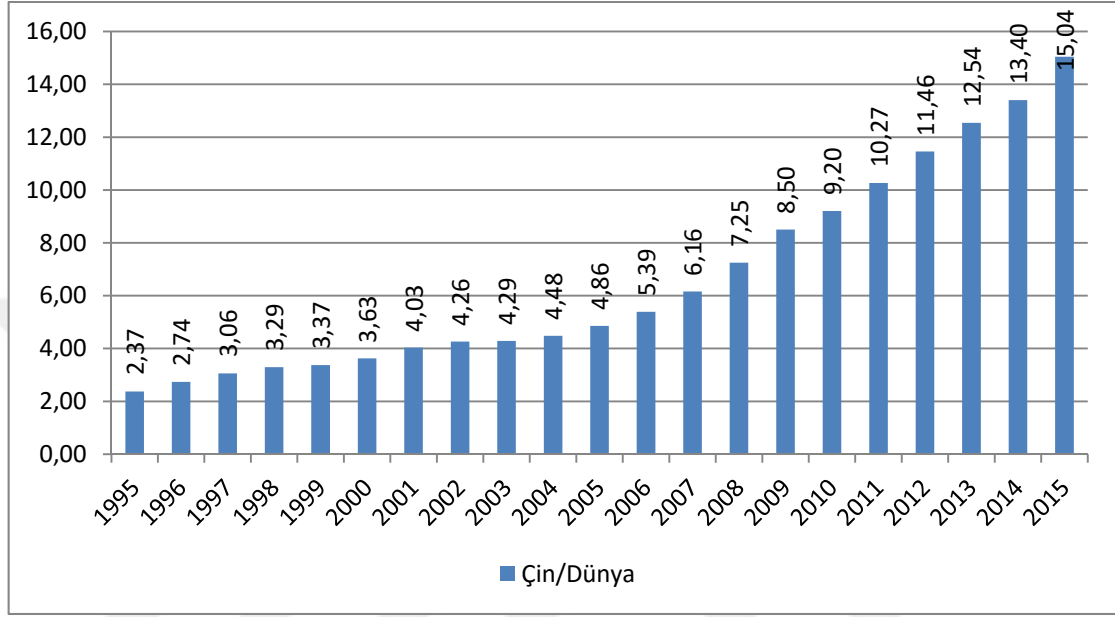

Kaynak: OECD, 2017: 2.

Çin'in ekonomik büyümesi doğal olarak Çin'in dünya toplam hasılası içerisindeki payını da ciddi bir şekilde etkilemiştir. 2000'li yıllarda gerçekleşen ve 2008 yılına kadar her yıl artarak devam eden çarpıcı büyümeye bağlı olarak Çin'in dünya toplam hasılası içerisindeki payı da önemli ölçüde büyümüştür. Çin'in dünya toplam hasılası içerisindeki payı 1990'lı yıllarda %2 seviyelerinin biraz üzerinde iken 2000'li yıllardan itibaren bu oran %4'ü aşmış 2008 yılında ise %7,25'e ulaşmıştır. 2008 yılı küresel ekonomik krizin yaşandığı bir yıl olmasına karşın Çin'in toplam hasıla içindeki payı düşmeksizin artışını sürdürmüştür ve 2015 yılında geldiğinde %15 seviyesini aşmıştır. Dünya ekonomisindeki krizle birlikte Çin ekonomisinin de büyüme performansında düşüş görülmesine karşın Çin'in dünya toplam hasılası içerisindeki payının kesintisiz bir şekilde artmasını, dünya ekonomisinin genel

durgunluğuna karşın Çin'in önceki yıllara nazaran daha düşük bir büyüme performansı sergilese de dünya ortalamasının çok üzerindeki büyümesini koruması ile açıklamak mümkündür.

Şekil 13. Çin GSYİH/Dünya Toplam GSYİH (%)

Kaynak: UNCTAD, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> 'taki verilerden hazırlanmıştır.

Çin denince tarihsel olarak ilk akla gelen kavramlardan birisi geçmişin en büyük ticaret ağını da simgeleyen İpek Yolu'dur. İpek Yolu, yüzlerce yıl boyunca Çin'in ürettiği ipek, kumaş, baharat ve birçok ürünün Batıya taşınmasında kullanılan tarihi ticaret yollarına verilen isimdir. Çinliler ve Türklerin yanında güzergâhta yer alan çeşitli güçlerin tarih boyunca hâkim olmaya çalıştığı İpek Yolu, coğrafi keşiflere kadar dünya ticaret ağının en önemli parçalarından birisi olmuş, keşiflerle birlikte ticaretin yön değiştirmesinin sonucu eski önemini kaybetmiştir (Deniz, 2016: 196).

Tarihi İpek Yolu, hem karadan hem denizden olmak üzere iki yönden gelişmiş bir ticaret yoludur. Esasında Çin'de güçlü Tang Hanedanı (M.S. 620-907) döneminde doğrudan Çinli ticaret gemilerinin Basra Körfezi'ne kadar hatta Fırat Nehri'nin içlerine kadar ilerledikleri ve başlangıçta deniz yolunun daha aktif bir ticaret güzergâhı olduğu görülmektedir. Bu dönemlerdeki ticaretin önemli bir kısmını doğrudan Çinli

tüccarların Basra Körfezi içlerine kadar ilerleyerek yürüttükleri bunun yanında başta Arap tüccarları olmak üzere Ortadoğulu tüccarların da Çin'e uzun ticaret seferleri düzenledikleri görülmektedir. Tarihi İpek Yolu'nun kara kolu ise Asya kıtasının içlerinde birkaç kola ayrılan kara güzergâhlarıdır. Bu güzergâhlar üzerinde zaman içerisinde birçok yeni şehir kurulurken güzergâhtaki Semerkand, Buhara gibi birçok şehir de gittikçe zenginleşmiş ve İpek Yolu'nun en önemli ticaret şehirleri haline gelmiştir. İpek Yolu üzerinde gerçekleşen ticarete başta Çin olmak üzere güzergâh üzerindeki ülkelerde üretilen birçok kıymetli mal başka ülkelere taşınıyor, Çin'den başlayan yolun nihayetindeki ülkelere de Çin ve Hindistan'a da başka mallar taşınmıştır. Dolayısı ile İpek Yolu aracılığıyla dünyanın doğusu ile Batısı arasında büyük bir mal alış verişinin gerçekleştiğini söylemek mümkündür (Heyd, 1975: 32-58)¹³.

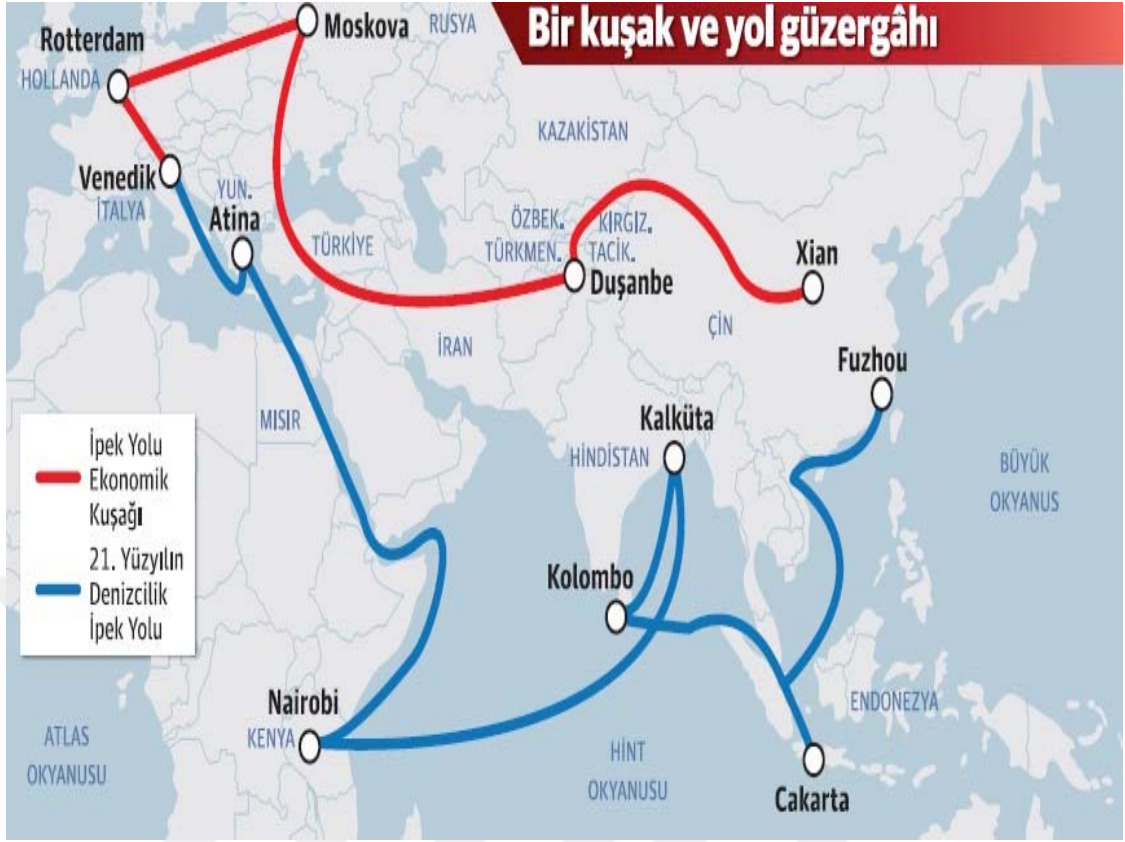
Eski tarihsel gücüne ulaşma konusunda ekonomik olarak önemli bir yol kat eden Çin, 7 Eylül 2013 tarihinde tarihi İpek Yolu'nu yeniden hayata geçirmek istediğini açıklamıştır. Hem deniz hem kara güzergahlarını kapsayan bir projeyi ve proje dahilindeki haritaları Mayıs 2014'te yayınlayan Çin, Çin limanlarından başlayıp Avrupa limanlarına kadar uzanan uzun ve karmaşık bir ticaret ağını hayata geçirmeyi planlamaktadır. Plana göre Kara İpek Yolu, Çin'den başlayıp Orta Asya, İran ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya ulaşmakta oradan da önce Hollanda'nın Rotterdam liman şehrine daha sonra ise güneye doğru kıvrılarak İtalya'nın Venedik şehrine ulaşmaktadır. Kara İpek Yolu'nun bir diğer ayağını ise demir yolu ile kurulması düşünülen yeni bir ticaret ağı oluşturmaktadır. Çin'in Chonging şehrinde başlayacak olan demir yolu hattı, Asya'nın içlerinden geçerek benzer şekilde Avrupa'ya oradan da Almanya'nın Duisburg şehrine ulaşacak şekilde tasarlanmıştır. Planlandığı şekilde Nisan 2014'te hayata geçirilen demir yolu ağıyla 21 bin kilometrelik yol 21 günde konteyner başına 5-8 bin \$ maliyetle aşılmaktadır. Deniz yoluyla yapılan seferin pahalı navlun maliyetleri (ve sigorta giderleri) ile 40 günlük taşıma süresi göz önüne

¹³ Yakın Doğu ticaret tarihi ve bu ticaretin gerçekleştirilmesinde İpek Yolu'nun önemi hakkında Heyd, 1975'ten daha detaylı bilgilere ulaşılabilir. Ayrıca kara ve deniz güzergahlarının detaylı bilgileri ile güzergahlarda yer alan şehirler için Deniz, 2016'ya bakılabilir.

alındığında Demir İpek Yolu ile yapılan taşıma çok önemli maliyet ve zaman avantajları sağlamaktadır. Çin'in kapsamlı bir şekilde hayata geçirmeye çalıştığı Yeni İpek Yolu, sadece ülkeler arasında mal ticaretini ve ekonomik ilişkileri değil çok boyutlu ilişkileri içermektedir. Dolayısıyla gerek birçok Asya ülkesi gerekse Avrupa ülkesinde Çin etkisinin ağırlığının artmasına yol açabilecek bir girişimdir. Bu yönü açısından Çin'in bu projesinin başta ABD olmak üzere bölge üzerinde çeşitli amaçları olan ülkeleri de yakından ilgilendiren bir konu olduğu görülmektedir (Deniz, 2016: 198-199).

On yıllar boyunca çok büyük büyüme oranlarına dayalı olarak güçlü bir büyüme performansına imza atan Çin'in ekonomik büyümesi, 2008 Krizi sonrası dönemde yavaşlama göstermeye başlamıştır. Modern İpek Yolu olarak da adlandırılan proje, Çin'in pazarını genişletmek ve çeşitlendirmek istemesi ile de alakalı bir durumdur. Türkiye'nin ve Rusya'nın bölgesel iş birliği temelinde önerdiği çeşitli projelerle de önemli bir uyum içerisinde olan Yeni İpek Yolu Projesi, halihazırda işlemekte olan deniz güzergâhını genişletirken karadan da 65 ülkeyi kara ve demir yolları, limanlar, hava alanları ile birbirine bağlamayı amaçlamaktadır. Projenin başlangıcından günümüze kadar geçen sürede 300 milyar \$'dan fazla harcama yapılan projenin dünya nüfusunun üçte ikisini kara, hava, deniz ve demiryoluyla birbirine bağlaması hesaplanmaktadır (Karagöl, 2017: 2-3).

Çin'in yeniden hayata geçirmeye çalıştığı tarihi ticaret ağının modern versiyonunun Çin'i dünya ticaretinin merkezine alacak bir ilişkiler ağı yaratması söz konusudur. Bu projenin tam olarak hayata geçmesi, Çin'in şu an ulaştığı mevcut pazarların yanında Asya'nın ve Avrupa'nın içindeki birçok yerel pazarlar öteden beri önem verdiği Afrika pazarlarına çok daha kısa sürede ve düşük maliyetlerle ulaşmasını sağlayacaktır. Ulaşım maliyetlerinin düşmesi Çin'in geleneksel bir üstünlüğü olarak karşımıza çıkan fiyat rekabetini uzun bir süre daha devam ettirebilmesi anlamına gelmektedir. Bu nedenle Çin'in hayata geçirmeye çalıştığı bu projenin pazarı genişletmenin yanında ihracat kapasitesini artıracaklarını ve Çin'e ekonomik üstünlüğün yanında çeşitli politika avantajlar da kazandıracaklarını söylemek mümkündür.

Şekil 11. İpek Yolu Kara Ulaşım Güzergahları

3. ÇİN'İN EKONOMİK BÜYÜMESİNDE YABANCI SERMAYENİN ROLÜ

Yabancı yatırımların ülkelere sağladığı döviz girişi, fiziki yatırımları artırması, istihdam sağlaması, teknoloji transferi, yerli şirketlerin uluslar arası piyasalardaki rekabet gücünü artırması gibi nedenlerle önem taşımaktadır. Özellikle gelişmekte olan ekonomilerin uzun dönemli büyümesi açısından önem taşıyan kaynak ihtiyacını gidermesi ve ülkelerin ihracat kapasitesini artırması dolayısıyla büyüme ve kalkınmayı hedefleyen ülkeler için doğrudan yabancı sermayeyi ülkeye çekmek önemli bir hedeftir (Armutçuoğlu ve Şanlısoy, 2016: 67).

3.1. Yabancı Sermaye ve Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişki

3.1.1. Yabancı Sermaye Kavramı

Yabancı sermaye kavramı temel olarak bir ülkeden başka bir ülkeye yönelen ve gittiği ülkede kâr amacıyla çeşitli girişimlerde bulunan sermayeyi ifade etmektedir. Ancak yabancı sermayenin genel olarak portföy yatırımları ve doğrudan yabancı sermaye olmak üzere iki kategoride ele alındığı görülmektedir. Bu araştırmanın konusunu da oluşturan doğrudan yabancı sermayenin OECD tarafından yapılmış tanımına bakıldığında zaman kalıcı tesis inşası, ortaklık gibi yöntemlerle bir ülkeyle kurulan uzun dönemli ilişki ayırt edici bir unsur olarak öne çıkmaktadır. Buna göre DYS yatırımları bir yatırımcının başka bir ülkede kalıcı/uzun süreli bir ilişki tesis etmek amacıyla gerçekleştirdiği yatırımlardır. DYS, kısa dönemli ilişkilerin söz konusu olduğu portföy yatırımlarından farklı olarak stratejik nitelikli ve uzun dönemli ilişkiler kuran sermayedir. DYS'nin tanımında ülkeye giren sermayenin ortaklık içindeki payı da önemli bir ayırt edici unsur olarak kabul edilmektedir. Bu kritere göre DYS, yönetimde söz sahibi olunan bir ortaklığı da ifade etmektedir. DYS, oylama gücünün en az % 10'una sahip sermayeyi ifade etmekte ve sınıflamaya göre doğrudan yatırımlar yabancı ülkede yapılan yatırımın yönetiminde % 10-50 oy hakkının söz konusu olduğu iştirakler şeklinde olabileceği gibi şirketin tamamının mülkiyetine sahiplik şeklinde de olabilmektedir (OECD, 2008: 17). OECD tarafından ortaklık ve yönetimdeki pay

üzerinden yapılan ayırım, yabancı ülkede yapılan yatırımların farklı düzeylerde gerçekleşebilen karmaşık bir ilişkiyi ifade ettiğini göstermektedir.

Başka kaynaklarda da DYS, benzer şekilde ev sahibi ülkeyle kurulan uzun dönemli çıkar ilişkisi olarak ele alınmaktadır. Portföy yatırımları % 10'dan daha az bir paya ortak olmayı ve kısa dönemli bir ilişkiyi ifade ederken DYS ise % 10'dan fazla bir paya dayanan ortaklığı ve uzun dönemli bir ilişkiyi ifade etmektedir. Bu bakımdan DYS, portföy yatırımlarına göre kalıcı bir ilişkiyi ifade etmektedir. DYS yatırımları iki şekilde gerçekleşmektedir. Literatüre göre DYS yatırımları yatay ve dikey ilişki/yatırımlar şeklinde söz konusu olmaktadır. Yatay yatırımlar, pazara yakın olmak için benzer alanda faaliyet gösteren bir işletmeyle ortaklığa gitmek ya da böyle bir işletmeyi satın almak şeklinde gerçekleşmektedir. Dikey yatırımlar ise maliyet etkinliği sağlamak için üretimde kullanılan girdiler alanında yatırım yapmayı ifade etmektedir. Dikey yatırımlarda yabancı sermayeli şirketler temel girdilerine daha uygun maliyetlerle ulaşmayı hedeflemektedirler (Jansen and Stokman, 2004: 8-10).

Sermaye kavramının nakit paradan daha fazlasını ifade etmesi gibi DYS kavramı da sadece nakit değerleri ifade etmemektedir. DYS, yatırım kapsamındaki değerlerin tamamını ifade etmektedir. Türkiye'deki mevzuatın da desteği ile DYS kapsamındaki değerleri aşağıdaki şekilde gruplandırarak göstermek mümkündür (Armutçuoğlu ve Şanlısoy, 2016: 69);

Yurt dışından getirilen;

- ✓ Merkez bankası tarafından alım satımı yapılan konvertibl paralar ve buna dayalı nakit sermaye,
- ✓ Devlet tahvilleri hariç şirketlerin menkul kıymetleri,
- ✓ Makine ve teçhizat,
- ✓ Sınai, fikri ve mülkiyet hakları.

Yurt içinden sağlanan;

- ✓ Mevcut yatırımların tekrar yatırıma dönüştürülen kar, hasılat, alacak ve mali değeri olan hakları,

- ✓ Yer altı ve yer üstü kaynaklarının aranması, çıkartılması ve işletilmesi gibi ekonomik kıymetler aracılığıyla yeni şirket kurmak ve şube açmak,
- ✓ Menkul kıymet borsaları haricinde hisse edinimi ya da menkul kıymet borsalarında % 10 ve daha fazla hisse oranının edinimi şeklinde ortaklıklar.

Sermaye hareketleri geleneksel olarak imalat sanayilerine yönelmesine karşın 1980'lerden itibaren hız kazanan küreselleşmenin sermaye tercihlerinde bir dönüşüme yol açtığını söylemek mümkündür. Çünkü küreselleşme ile birlikte kapalı ekonomiler dışa açılırken yabancı sermayenin de yeni yoğunlaşma alanları oluşturduğu görülmektedir. Küreselleşme sonrası dönemde yabancı sermayenin başta imalat sanayi olmak üzere birincil sektörlerin yerine hizmet sektörlerini tercih etmeye başladığı ve bu alanlarda yoğunlaştığı görülmektedir. Bu eğilimin 1990'lardan itibaren hız kazandığı görülmektedir. Yabancı sermayenin özellikle birleşme ve satın almalar yoluyla ülkelere giriş yaptığını söylemek mümkündür. Son yıllarda güç kazanan bu eğilime bağlı olarak 2000'li yıllardan itibaren dünya genelindeki hizmet sektörlerine yapılan yabancı yatırımların imalat sanayisine yapılan yatırımların üzerine çıktığı görülmektedir (Miyamoto, 2003: 15).

3.1.2. Yabancı Sermayenin Önemi

Yabancı sermaye hareketleri, 1970'lerdeki küresel ekonomik kriz sonrasında gündeme gelmeye başlamıştır. Çünkü krizle birlikte gelişmiş ülkelerdeki sermaye, yeni yatırım alanları arayışına başlamış ve 1980'lerde artan serbestleşme ile gelişmekte olan ülkelere doğru yoğun bir sermaye akışı olmuştur. Gelişmekte olan ülkelere olan bu kaynak akışı, bu ülkelerin kalkınmasında önemli bir rol üstlenmiş ve yetersiz iç tasarrufların ikame edilerek yatırım açığının kapatılmasını sağlamıştır (Şahbaz vd., 2016: 1107). Başka kaynaklarda da 1970'lerden itibaren görülen ticaret ve sermaye hareketlerinin etkisiyle serbestleşmeye vurgu yapılmaktadır. Ticaretin serbestleşmesiyle başlayan gelişmelerin devamında sermayenin dolaşımı serbestleşmiş ve yabancı sermaye deneyimi yaşayan ülkelerin büyüme performansı bu konuda yoğun bir ilginin oluşmasına neden olmuştur. Özellikle düşük gelirli ülkelerin yabancı sermaye sayesinde

yatırım açığını kapatması ve teknoloji kapasitelerinin yükselmesi tartışmaların odak noktasını oluşturmuştur (Sridharan vd., 2009: 197-199).

Teorik olarak bir ekonominin büyümesi yatırım ve tasarrufların beslediği üretim kapasitesine bağlıdır. Tasarrufların yetersiz seviyede kalması yatırımların finansmanını imkânsız kılarken ekonominin üretim kapasitesinin düşmesine neden olmaktadır. Yatırım tasarruf ilişkisi nedeniyle tasarruf oranı düşük ülkelerin yabancı sermayeye duyduğu ihtiyaç, büyümenin sağlanabilmesi için önem kazanmaktadır (Simionescu, 2016: 189). Çin ekonomisinde bu sorun olmamakla birlikte gelişmekte olan ülkelerde iç tasarruf oranlarının yetersizliği önemli bir makro ekonomik sorundur. Bu ülkelerde düşük seviyelerde kalan iç tasarruf oranları, iktisat teorilerinde dile getirilen yatırım-tasarruf eşitliğinin sağlanmasına imkân vermemekte ve yeterli yatırımlar yapılamadığı için de ekonomi bir kısır döngü içerisine girmektedir. Yabancı sermaye, ekonomilerin içine düştüğü bu kısır döngünün kırılmasında önemli bir rol üstlenmekte ve iç tasarruf yetersizliği nedeniyle yapılamayan yatırımların yapılmasını sağlayarak ekonominin büyümesine süreklilik kazandırmaktadır (Bülbül ve Emirmahmutoğlu, 2010: 208).

Ekonomiler üzerindeki etkisinin yanında sosyal ve siyasal yapı üzerindeki etki dolayısıyla yabancı sermaye kavramı yabancı ve yerli literatür tarafından sıkça ele alınmaktadır. Geçmiş dönemlerdeki sermayeye yönelik kısıtların dünya ekonomisinin büyümesi üzerindeki olumsuz etkisi nedeniyle son dönemlerde bu kısıtların kaldırılması tartışma konusu yapılmıştır. Yabancı sermaye önündeki engellerin kaldırılması ile birlikte bazı ülkelerin yabancı sermayeyi çekme konusunda öne çıktığı ve ülkeler arasındaki gelişmişlik farkının daha da açıldığı görülmektedir. Sermaye girişi olan ülkelerin ekonomik büyüme performansının yükselmesi diğer ülkeleri de harekete geçirmiş ve yabancı sermayenin büyüme ve teknoloji girişini hızlandıracağı şeklinde yaygın bir inanç oluşmuştur. Yabancı sermayeyi ülkeye çekmeye çalışan ülkelerin dört temel beklenti içerisinde olduğu görülmektedir. Bunları ekonomik büyüme, sermaye birikimi ve istihdam artışı, ihracat kapasitesini artırması, yönetsel tecrübe ve teknoloji transferidir (Ayaydın, 2010: 133-135).

DYS girişi sağlamak, büyüme ve kalkınmayı hedefleyen ülkeler için önemli bir hedef olarak görülmektedir. DYS'nin büyüme sağlama konusundaki etkisine yönelik

bu inanç, literatürde ve politika yapıcılar arasında önemli bir kabul görmüş durumdadır ve bundan dolayı da ülkelerin yönetimlerinin uzun vadeli hedefleri arasında DYS girişi sağlamak önemli bir yer tutmaktadır. Çünkü DYS girişi bir yandan iç tasarruf yetersizliği nedeniyle finanse edilemeyen yatırımların yeni kaynaklarla gerçekleştirilmesini sağlamakta diğer yandan da yerli işletmeler için önemli dışsallıklar sağlamaktadır. Yabancı sermayenin teknolojiyi de beraberinde getirmesi, yönetim tecrübesi ve know-how, yerli ve yabancı işletmeler arasında kurulan ilişki ve bağlantılar, yerli firmaların bilgi ve tecrübeyi zaman içerisinde içselleştirmesi, yabancı işletmenin kalite ve üretiminin iç piyasada taklit edilmesi gibi birçok faktör yabancı sermayenin önemsenmesini sağlamaktadır (Alfaro vd., 2010: 242).

Yabancı sermayenin etkileri konusunda kaynakların benzer görüşleri savunduğunu söylemek mümkündür. UNCTAD (2011: 23) da yabancı sermaye girişinin özellikle dışsal etkilerini öne çıkarmaktadır. Sektörel ve yönetsel bilgi, teknolojinin genelleşmesi, yabancı şirketlerin uzmanlığından yerli şirketlerin de zamanla istifade etmesi bunlardan bazılarıdır. Ayrıca istihdam etkisi de öne çıkan bir konu olarak ele alınmaktadır. Carkovic ve Levine (2002: 2) de benzer şekilde teknoloji ve benzeri dışsal etkilere değinmektedir. Yabancı sermayeli şirketlerin verimliliğinin zaman içerisinde yerli işletmelere de yayılması bu etkiler içerisinde öne çıkmaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının ekonomiler üzerindeki olumlu etkileri bilinen bir olgu olmasına karşın yabancı sermaye girişlerinin yarattığı etkinin ülkeden ülkeye değiştiği görülmektedir. Yapılan ampirik çalışmalar yabancı sermayenin uzun dönemli etkisi ile kısa dönemli etkisinin de farklı olduğunu ortaya koymaktadır. DYS girişi bir ekonominin uzun dönemde üretim kapasitesi ve ihracatını artırırken kısa vadeli sermaye girişleri ise ithalat artışına yol açabilmektedir (Fontagne, 1999: 5).

DYS'nin ekonomik büyüme üzerindeki makro ekonomik etkileri, literatürde sıkça çalışılan konulardan birisidir. DYS'nin ekonomiler üzerinde yarattığı etkilerin kalıcı etkisinin önemi dolayısı ile birkaç çalışmanın bulgusu ile de olsa bu konuya değinmek yerinde olacaktır. Aşağıda bazı çalışmaların çeşitli ülkelere yönelik araştırmaların tespitlerine yer verilmiştir.

Ayaydın (2014: 142)'ın Türkiye ile ilgili olarak yaptığı araştırmaya göre, DYS ile ekonomik büyüme arasında güçlü bir ilişki söz konusudur. Araştırmada yapılan nedensellik analizlerine göre DYS'den GSMH 'ya doğru tek yönlü bir nedensellik söz konusudur. Türkiye ile ilgili olarak yapılan başka bir araştırmada DYS girişi ile ekonomik büyüme arasındaki ilişki pozitif ve çift yönlü olarak bulunmuştur. Buna göre DYS girişi ekonomik büyümeyi artırırken artan büyüme de DYS girişini olumlu etkilemektedir (Doğan, 2013: 249).

Yabancı sermayenin geçiş ekonomileri üzerindeki etkisini inceleyen bir araştırmaya göre DYS artışı ile büyüme birlikte hareket etmektedir. Geçiş ekonomileri, karakteristik olarak dış kaynağa önemli düzeyde ihtiyacı olan ülkelerdir ve bu ülkelere giren yabancı sermaye büyümeyi artırmaktadır. Ayrıca DYS girişlerinin kısa dönemli etkilerinin uzun dönemli etkilerinden daha belirgin olduğu da görülmektedir (Ağayev, 2010: 178-180). Kısa dönemli etkisinin daha belirgin olmasının arkasında yatan faktörün bu ülkelerin tasarruf yetersizliğinin yüksek düzeyde olması olabilir. Giriş yapan sermayenin büyüme üzerinde bir şok etkisi yaratması ve bu etkinin uzun dönemde dengeli bir hal alması söz konusu olabilir. Ancak bu hususta daha kesin ifadeler kullanabilmek için farklı ülkeleri kapsayan başka çalışmaların da bulgularına ihtiyaç vardır.

Hollanda, Almanya gibi sanayileşmiş ülkelerde ise yabancı sermaye girişlerinin gelişmekte olan ülkelerdeki kadar pozitif etkilere yol açmadığını söylemek mümkündür. Yapılan bir araştırma DYS girişinin bu iki ülkenin büyümesi üzerinde negatife yakın bir etki yaratırken İngiltere gibi bazı ülkelerde ise pozitif etkiler yaratmaktadır (Fortainer, 2007: 61-62). Bu konuda Fontagne (1999: 6), yabancı sermayenin menşe ülke etkisine işaret etmektedir. Ayrıca yatırım yapılan ülkelerin özellikleri de yapılan yatırımların ülkeden ülkeye farklı sonuçlar vermesine neden olabilmektedir. Simionescu (2016: 201)'nun 28 AB ülkesini kapsayan araştırmasına göre DYS ile ekonomik büyüme arasında pozitif yönlü bir ilişki vardır. Fakat bu ilişki iki yönlü olup DYS girişi ile ekonomik büyüme artarken ekonomideki büyüme de yabancı sermaye girişinin artmasını sağlamaktadır.

İstihdam artışı, yabancı sermaye ile ilişkilendirilen bir diğer önemli konudur. Bülbül ve Emirmahmutoğlu (2010: 232)'nin Türk bankacılık sektörü ile ilgili araştırması DYS girişi ile istihdam arasında pozitif yönlü bir ilişki olduğunu işaret etmektedir. Ancak Saraylı (2011: 399)'nın araştırması ise DYS girişi ile istihdam artışı arasında anlamlı bir ilişki söz konusu değildir. Araştırmacı bu durumu yabancı sermayenin istihdam kapasite sınırlı alanlarda yoğunlaşması ile ilişkilendirmektedir. Borenzstein (1998: 134), DYS ile insan kaynakları potansiyeli arasındaki ilişkiyi incelemiş ve eğitimler yoluyla nitelikli iş gücü potansiyelinin arttığına yönelik bulgular elde etmiştir.

Son yıllarda bazı Asya ekonomilerinin büyüme performansının artması, bu ülkelere yönelik araştırmaların artmasına neden olmuştur. Vietnam bu ülkelerden birisi olarak dikkat çekmektedir. Lan (2006: 28)'ın yaptığı araştırmaya göre Vietnam'ın ekonomik büyümesi ile DYS girişleri arasında anlamlı bir ilişki söz konusudur. Ayrıca DYS girişleri sayesinde ekonominin ihracat kapasitesinin arttığı da görülmektedir. Gelişme yolunda ilerleyen bir diğer Asya ülkesi ise Bangladeş'tir. Yapılan bir araştırma DYS girişleri Bangladeş ekonomisinin büyümesini pozitif yönde etkilerken DYS girişleri ile artan dış ticaret de ekonomiyi önemli ölçüde etkilemektedir (Hussain and Haque, 2016: 6).

Asya ekonomileri gibi Afrika'daki bazı ülkeler de DYS girişlerini artırarak büyümeyi hedeflemektedir. Dolayısı ile bu yönde adım atan ülkelerle ilgili araştırmaların sayısı artmaktadır. Farklı ekonomik büyüklüğe ve özelliğe sahip 10 adet Afrika ülkesi ile ilgili olarak yapılan bir araştırmaya göre DYS girişleri ile ekonomik büyüme arasında hem nedensellik ilişkisi hem eş bütünleşme söz konusudur. Fakat DYS ile ekonomik büyüme performansı arasındaki ilişkinin her ülkede aynı düzeyde olmadığı da görülmektedir. Ülkelerin ekonomik yapılarının ve büyüme potansiyellerinin farklı özellikte olmasının bu farklılaşma üzerinde etkili olması ihtimal dahilindedir (Esso, 2010: 172-174).

Ülkeleri kategorik olarak ele alan bir çalışma ise literatürden farklılaşan bulgulara ulaşmıştır. Araştırmada ülkeler gelişmiş, gelişmekte olan ve geçiş ekonomileri olarak ele alınmakta ve hiçbir ülke grubunda DYS ile ekonomik büyüme arasında ilişki

görülmemektedir (Angelopoulou and Liargovas, 2014: 490-491). Brezilya, Rusya, Hindistan, Çin ve Hindistan'dan oluşan BRICS ülkelerini inceleyen bir araştırmaya göre bu ülkelerin ekonomik büyümesi ile DYS arasında güçlü bir nedensellik bulunmuştur. Araştırmaya göre Rusya ve Hindistan'da çift yönlü nedensellik ilişkisi varken diğer ülkelerde ise tek yönlü nedensellik ilişkisi söz konusudur (Sridharan vd, 2009: 200-202).

3.1.3 Yabancı Sermaye Girişini Etkileyen Faktörler

Yabancı sermaye girişimleri ülkelere daha fazla kazanç elde amacıyla yatırım yapmaktadır. Fakat literatürde yabancı sermayenin ülkelere girişini etkileyen çok sayıda faktörden söz edilmektedir. Her şeyden önce yatırım yapılan ülkenin istikrarlı bir ekonomi ve siyasi yapıya sahip olması önem taşımaktadır. Bunu hesaba katan ülkelerin istikrarı artırıcı politikalarla yabancı sermayeyi ülkelerine çekmeye çalıştığı görülmektedir. Ülkelerin uyguladığı politikalar içerisinde hukuki mevzuatın düzenlenmesi, yabancı sermayenin pazara erişmesini kolaylaştırıcı alt yapının tesis edilmesi, ulaşım alt yapısı, yatırım iklimi gibi alanlar öne çıkmaktadır (Miyamoto, 2003: 9-10).

Şirketlerin uzun dönemde kârlılığını etkileyen faktörler genel olarak DYS girişlerine de etki etmektedir. Dolayısıyla ekonominin büyüme performansı ve potansiyeli, ülkedeki istikrar, ekonomik ve siyasi riskler gibi birçok faktör yatırımcıların kararlarına etki etmektedir (Ağayev, 2010: 163). Yabancı yatırımların girişine etki eden önemli bir faktör olarak ekonominin yapısal özelliklerine de dikkat çekilmektedir. Ülkedeki finans sisteminin gelişmişliği yapısal bileşimin önemli bir unsuru olarak öne çıkmaktadır. Finansal sistemin etkisi dolayısıyla pek çok ülkenin finans sisteminde derinleşmeyi sağlayıcı reformlar yaptığı görülmektedir (Umran ve Bolbol, 2003: 247). Makro ekonomideki istikrar birçok çalışmada ele alınan bir faktör olarak öne çıkmaktadır. Bunların yanında kamu harcamalarının düzeyi, finansal gelişmişlik düzeyi, ihracat imkânları, tecrübe ve deneyim paylaşımları, beşeri sermaye imkânları gibi faktörler de yatırım kararlarına etki eden faktörler olarak ele alınmaktadır (Simionescu, 2016: 189).

Teknoloji transferi, yabancı sermayenin önemli artlarından birisi olarak kabul edilmektedir. Fakat yatırımlarla birlikte transfer edilen sermayenin işlevsel olabilmesi için bu teknolojiyi kullanabilecek nitelikli işgücüne ihtiyaç vardır. Bu nedenle yatırım yapılacak ülkedeki iş gücünün niteliği yatırımcının tercihine etki etmektedir (Borenzstein, 1998: 133-134). Başka ampirik çalışmalar da yatırım yapılan ülkenin beşerî sermaye kaynakları ile sermaye girişi arasında anlamlı bir ilişkinin olduğuna işaret etmektedir. İş gücünün yetişmişlik düzeyi ve niteliği yabancı yatırımların ihtiyaç duyduğu kalifiye eleman ihtiyacının karşılanmasında önem taşırken girişimcinin vasıflı işgücüne uygun maliyetlerle ulaşmasını sağlamaktadır. Dolayısıyla yabancı yatırımcıların karar süreçlerinde yetişmiş işgücünün önemli bir rolünün olduğu görülmektedir. Ayrıca yabancı yatırımların artmasıyla mevcut işgücünün niteliğinin yükseldiği de görülmektedir (Miyamoto, 2003: 9). Lan (2006: 27)'in araştırması da işgücünün niteliği ile sermaye girişleri arasında bir ilişki olduğuna işaret etmektedir. Öte yandan işgücünün nitelikli olması yabancı sermaye ile ülkeye giren teknolojinin içselleştirilmesinde büyük bir önem taşımaktadır. Dolayısı ile ülkelerin teknoloji faydasına ulaşabilmek için işgücünün niteliğini artırmaya önem verdikleri görülmektedir.

Şirketlerin kârlılığı üzerinde önemli etkileri olan vergi ile ilgili mevzuat ve vergi oranları yabancı sermaye hareketlerinin yönelimini önemli ölçüde etkilemektedir. AB'nin üye ülkelerin vergi sistemleri ve vergi oranları arasındaki farkı ortadan kaldırmaya yönelik vergi uyumu politikaları bu konuda önemli bir örnektir. Ayrıca vergi cenneti olarak tanımlanan ülkelere yönelik yabancı sermaye hareketleri de verginin yatırımcıların kararları üzerindeki etkisini gösteren bir örnek olarak dikkat çekmektedir. Bunun yanında yatırım yapılacak ülkedeki pazarın büyüklüğü de yabancı girişimcilerin yatırım kararlarına etki etmektedir (Simoes vd., 2014: 4, 11-12).

Yabancı sermaye girişlerini etkileyen faktörler içerisinde önemli olduğu düşünülen bir diğer faktör ise ekonomilerin dışa açıklık düzeyidir. Çünkü ekonominin dışa açıklık düzeyi aynı zamanda söz konusu ekonominin ithalat ve ihracat imkânlarını da etkilemektedir. Genellikle yüksek teknolojili ve ihracata dayalı üretim yapan yabancı sermaye yatırımlarının ihracat imkânları daha geniş ülkeleri tercih etmesi anlaşılır bir durumdur (Armutçuoğlu ve Şanlısoy, 2016: 68). Dışa açıklık, ekonomideki kişi başı

tüketim düzeyini artıran bir faktör olması bakımından da yabancı sermaye girişini etkilemektedir. Toplumun tüketim harcamalarının artması, pazarın büyümesi anlamına geldiği için DYS hareketlerini etkileyebilmektedir (Şahbaz vd., 2016: 1115).

3.2. Dünya Geneline Yabancı Sermaye Hareketleri

Yabancı sermaye girişini sağlamak, 1980 sonrası dönemde gelişmekte olan ülkelerin ekonomik büyümelerini sürdürmek için temel hedeflerinden birisidir. Fakat her ülkenin yabancı sermayeyi çekme konusunda aynı başarıyı elde edemediği görülmektedir. Ülkelerin piyasa yapısı, kârlılık farkı, faktör maliyetleri gibi birçok nedene bağlı olarak yabancı sermayenin her ülkeye aynı şekilde yönelmediği görülmektedir. Ülkeler, yabancı sermaye için ekonomilerini çekici kılabilmek için birçok reforma imza atarken ekonomik yapıyı da yabancı yatırımcılar için yatırım yapılabilir bir görünüme kavuşturmaya çalışmıştır. Bu çabaların önemli ölçüde sonuç verdiği ve reformlarla yapısal dönüşümü sağlayan ülkelerin yabancı sermayeyi çekmekte önemli başarılar elde ettiği görülmektedir (UNCTAD, 2011: 5).

Dünya genelinde yabancı sermaye hareketleri özellikle 1970'lerden itibaren hız kazanmaya başlamış, 1970 yılında 13,25 milyar \$ olan küresel DYS hareketi 2015 yılı sonunda 1,76 trilyon \$'a ulaşmıştır. Birleşmiş Milletler Ticaret ve Kalkınma Konferansı (UNCTAD) verilerinden hareketle küresel DYS hareketlerinin 1970 sonrası gelişimini ana hatları ile aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür (UNCTAD, 2011:5);

- ✓ 1970'lerde ortaya çıkan Petrol Krizi, Batılı sanayileşmiş ekonomileri yeni yatırımlar için verimsizleştirdiği için karlı yatırım alanları arayışı artmış ve fiziki yatırım amaçlı sermaye hareketleri 1970'lerde hız kazanmıştır.
- ✓ 1980 yılında 13,25 milyar \$ olan küresel DYS, 1980 yılına gelindiğinde 54,4 milyar \$'a ulaşmıştır.
- ✓ Sovyetlerin yıkılması ile 1990'larda yatırım yapılabilecek yeni ekonomiler ortaya çıkmış ve küresel DYS toplamı 1990 yılında 204 milyar \$'ı aşmıştır.
- ✓ 1990'larda yeni yatırım yapılabilir piyasaların ortaya çıkması ve bu ülkelerin birçoğunda reformların yapılmasına bağlı olarak küresel DYS hareketleri

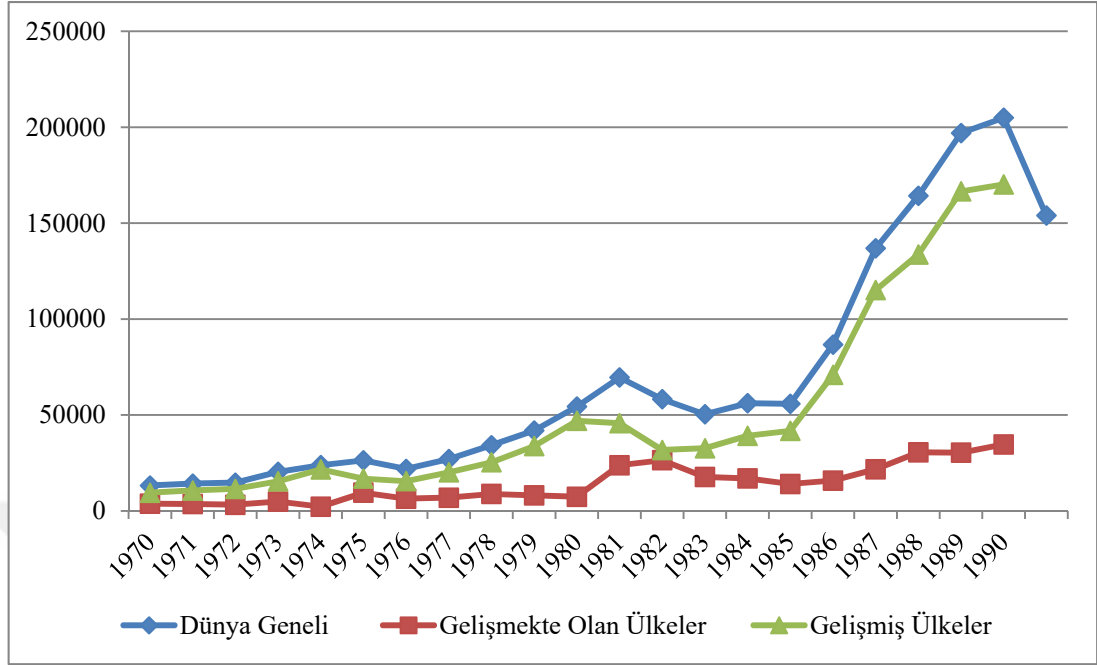
daha da artmış ve 1999 yılında 1 trilyon \$ sınırını aşarken 2000 yılında da 1,35 trilyon \$ seviyesine ulaşmıştır.

- ✓ 2000 yılında tarihi bir seviyeye ulaşan küresel DYS hareketleri 2001 yılında çok büyük bir düşüş gösterirken bu düşüş devam eden birkaç yıl boyunca da sürmüştür. 2003 yılında 550 milyar \$'a kadar düşen küresel DYS hareketleri 2004 yılında tekrar yükselişe geçerken 2004'te 650 milyar \$, 2005'te 950 milyar \$ ve 2006'da ise 1,4 trilyon \$ seviyesine ulaşmıştır.
- ✓ Küresel ekonomik krizle birlikte küresel DYS hareketleri 2008 ve 2009 yıllarında düşüş gösterirken 2010 yılında tekrar artışa geçerek 1,39 trilyon \$'a 2015 yılında ise 1,76 trilyon \$'a ulaşmıştır.

Küresel DYS hareketleri içerisinde aslan payını ABD almaktadır. ABD'de teknoloji temelli yenilikçi sektörlerin yoğun olması ve çok büyük bir iç pazara sahip olması, ABD'yi küresel sermaye hareketleri için cazip bir ülke haline getirmektedir. 2015 yılında 348 milyar \$ olarak gerçekleşen bu sermaye girişlerinin ABD imalat sanayisinin canlılığını korumasında büyük bir rolünün olduğu görülmektedir (Telles Jr., 2016: 13).

Küresel sermayenin ABD gibi gelişmiş ülkelerin yanında az gelişmiş ülkeleri de yatırım yapılabilir ülkeler olarak değerlendirdiği görülmektedir. Özellikle petrol, emtia, madencilik gibi alt sektörlerde proje bazlı olarak yoğunlaşan yatırımların bir kümeleşmeye yol açtığını söylemek mümkündür. Madagaskar, Angola, Çad, Ekvator Ginesi gibi madencilik ve petrol alanında uzmanlaşmış ülkelere yönelen yabancı sermayeyi buna bir örnek olarak göstermek mümkündür. Gelişmekte olan ülkelerin ekonomik kapasitelerinin ve sektörel alt yapılarının sınırlı düzeyde olması, DYS girişleri ile yapılan büyük ölçekli yatırımların ülke ekonomisini yönlendirme gücü elde etmesine yol açabilmektedir. Ölçek ekonomisi ile faaliyet gösteren bu tür yatırımlar genelde seçici davranırken ekonominin bütününe değil belirli alanları etkilemektedir. Bu yatırımların başlangıçtaki inşaa aşamasında önemli istihdam katkılarında rağmen çoğu zaman ev sahibi ülke tarafından umulan yararı sağlamadığı da görülmektedir (UNCTAD, 2011: 18-22).

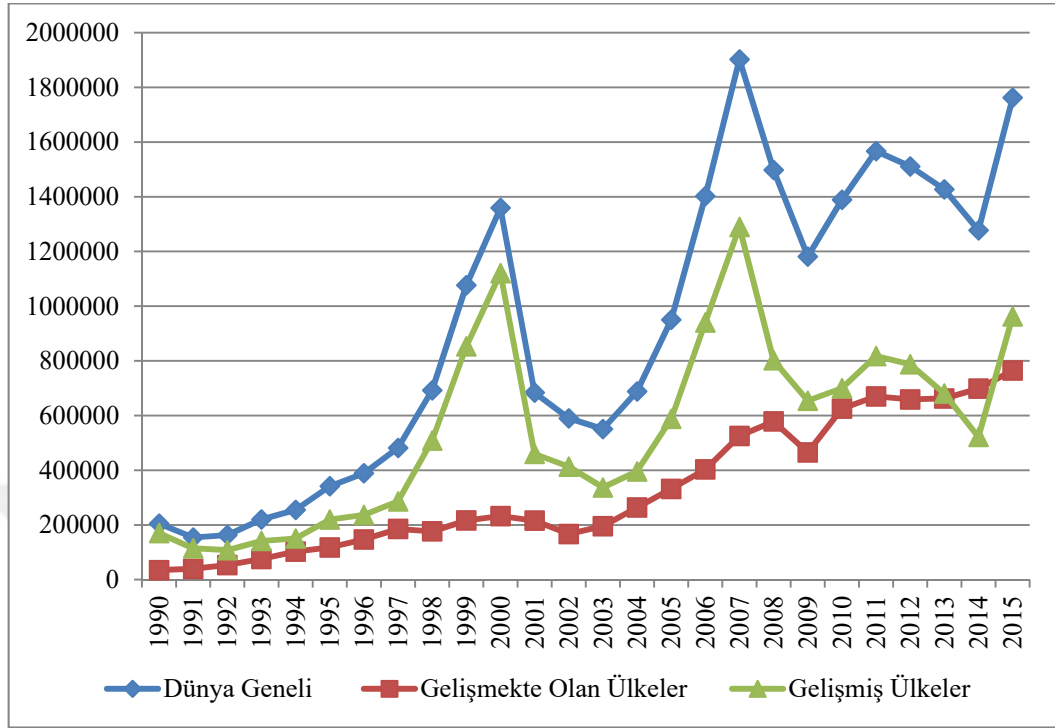
Şekil 12. 1970-1990 Dönemi DYS Hareketleri (Milyon \$)

Kaynak: UNCTAD, Erişim: 15.05.2017.

Küresel DYS hareketleri Şekil 15’ te görüldüğü gibi 1980’lerden itibaren önemli bir ivme kazanmış ancak asıl hareketlilik 1985 yılından sonra ortaya çıkmıştır. Fakat bu artışın kaynağının gelişmiş ülkeler olduğu görülmektedir. Gelişmekte olan ülkelere DYS girişleri genel olarak yatay bir seyir izlerken 1985’ten itibaren gelişmiş ülkelere giren DYS’de hızlı bir artış söz konusu olmuştur. Bu tarihlerden itibaren dünya genelindeki sermaye hareketlerinin çok önemli bir kısmının gelişmiş ülkelere yöneldiğini söylemek mümkündür. Gelişmekte olan ülkelere yönelik sermaye girişlerinin bu dönemde gelişmiş ülkeler kadar hızlı artmamasını, gelişmekte olan ülkelerin yapısal sorunları ile açıklamak mümkündür. Gelişmekte olan ülkeler, emek gibi bazı üretim faktörleri açısından avantajlara sahip olsa da gerek yabancı sermaye mevzuatının yetersizliği gerekse ekonomik ve siyasal istikrara ilişkin sorunlar nedeniyle dış kaynak girişinin yavaş seyretmesinin önemli sebepleri arasında sayılabilir.

Şekil 13. 1990 Sonrası Dönemde DYS Hareketleri (Milyon \$)

Kaynak: UNCTAD,Erişim: 15.05.2017.

Küresel DYS hareketlerinin yarattığı DYS stoklarının 1990 sonrası seyrine bakıldığı zaman geçiş ekonomilerinde daha yüksek tempoda yabancı sermaye birikimi olduğu görülmektedir. Ancak bu ülkelere ilk yıllarda giren sermaye miktarının çok düşük olmasının böyle bir görünüme yol açmış olması muhtemeldir. Ülke grupları bakımından ele alındığı zaman 2015 yılında 24,98 trilyon \$'a ulaşan DYS stoklarının 16 trilyon \$'ı gelişmiş ülkelerde biriktiği görülmektedir. Buna karşın gelişmekte olan ülkeler grubunun da önemli bir DYS stokuna sahip olduğunu söylemek mümkündür. Dünyadaki toplam DYS stokunun üçte birinin gelişmekte olan ülkelere olduğu görülürken komünizm sonrası ortaya çıkan geçiş ekonomilerinin DYS stoku ise henüz 0,6 trilyon seviyesindedir.

1990-2015 arası dönemde DYS stok değişimine bakıldığı zaman gelişmiş ülkelerin DYS stoku dönem sonunda 8,48 katına çıkmıştır. Aynı dönemde gelişmekte olan ülkelerin DYS stok değişimi performansı gelişmiş ülkelere göre daha yüksek olup dönem sonunda 15,43 katına çıkmıştır. Komünizm döneminde dışa kapalı ekonomik

yapıya sahip olan geçiş ekonomilerinde ise başlangıç dönemi sermaye stoku çok düşük seviyelerde olduğu için söz konusu dönemdeki sermaye stoku artışı başlangıç yılına göre binlerce kat fazladır. Bu artış başlangıç yılının düşüklüğünden kaynaklanıyor olsa da 2015 yılına gelindiğinde geçiş ekonomilerindeki sermaye stokunun azımsanmayacak düzeye ulaştığı da görülmektedir.

Tablo 3. Giriş Yapan DYS Stoklarının Yıllara Göre Değişimi (Milyon \$)

Yıllar	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Geçiş Ekonomileri	Dünya Toplamı
1990	1 687 518,9	509 469,9	8,7	2 196 997,5
1991	1 924 338,9	547 372,0	228,3	2 471 939,2
1992	1 889 390,8	604 752,8	375,9	2 494 519,5
1993	2 015 828,3	681 577,1	2 280,7	2 699 686,2
1994	2 200 912,0	757 251,0	6 433,7	2 964 596,6
1995	2 711 005,6	843 340,5	10 971,8	3 565 317,8
1996	3 136 646,3	982 029,3	16 367,0	4 135 042,6
1997	3 605 800,9	1 089 641,4	26 866,0	4 722 308,3
1998	4 690 698,2	1 197 495,2	30 934,8	5 919 128,2
1999	5 509 552,9	1 540 158,3	39 730,6	7 089 441,8
2000	5 791 253,6	1 644 214,9	52 980,5	7 488 448,9
2001	5 481 062,2	1 735 814,5	79 138,3	7 296 015,0
2002	5 583 664,2	1 672 700,2	104 769,0	7 361 133,4
2003	7 097 819,4	1 929 613,2	141 286,3	9 168 718,9
2004	8 145 333,5	2 252 605,7	181 623,6	10 579 562,8
2005	8 565 673,5	2 635 508,2	256 260,3	11 457 442,0
2006	10 513 462,6	3 267 897,7	363 998,1	14 145 358,5
2007	12 915 495,2	4 353 591,1	627 543,7	17 896 630,0
2008	10 929 902,5	4 006 097,0	389 856,7	15 325 856,2
2009	12 770 016,8	4 857 878,0	574 671,6	18 202 566,4
2010	13 443 849,9	6 042 537,7	703 267,6	20 189 655,2
2011	13 847 153,9	6 354 996,1	698 441,4	20 900 591,4
2012	14 670 752,9	7 207 806,9	760 550,3	22 639 110,1
2013	16 053 786,3	7 657 341,7	821 605,4	24 532 733,4
2014	16 306 910,4	8 172 034,2	633 855,5	25 112 800,2
2015	16 007 397,6	8 374 427,8	601 388,7	24 983 214,1
Değişim %	848,58	1.543,75	6.944.334,39	1.037,15

Kaynak: UNCTAD, Erişim: 15.05.2017.

Not: Rakamlar, ülkelere ve ülke gruplarına göre giriş yapan DYS stoklarına aittir.

Yabancı yatırım stoklarının GSYİH'ye oranı incelendiğinde 1990-2015 arası dönemde en büyük değişimin geçiş ekonomilerinde olduğu görülmektedir. Söz konusu dönemde geçiş ekonomilerinde DYS stoklarının GSYİH'ye oranı % 0,8'den % 17'ye yükselmiştir. Gelişmekte olan ülkelerde bu oran 2015 itibarıyla % 18,3 olarak

gerçekleşirken gelişmiş ülkelerde bu oran % 45'in üzerindedir. Dünya genelinde ise 2015 yılı itibarıyla DYS stoklarının dünya milli hasılasına oranı % 34 seviyesinde gerçekleşmiştir.

Tablo 4. Yatırım Stoklarının GSYİH'ye Oranı (%)

Yıllar	Gelişmiş Ülkeler	Gelişmekte Olan Ülkeler	Geçiş Ekonomileri	Dünya Toplamı
1990	11,80	3,20	0,80	10,10
2000	25,50	10,60	5,50	22,20
2010	41,60	13,70	17,30	31,50
2015	45,30	18,30	16,90	34,00
Değişim	283,90	471,88	2.012,50	236,63

Kaynak: UNCTAD, Annex table 8. FDI outward stock as a percentage of gross domestic product, 1990-2015.

3.3. Çin'de Yabancı Sermaye Hareketleri

Çin'in 1979'dan itibaren başlattığı ekonomik reformların en önemli sonuçlarından birisi yabancı sermaye hareketlerinin Çin'e doğru yönelmesidir. Çin'in 1980'lerden itibaren gerçekleştirdiği kalkınma hamlesinde çok önemli bir rol üstlenmiş olan yabancı sermayenin günümüzde en önemli alıcılarından birisidir. Özellikle 1990'lardan itibaren gelişmiş ülkeler içerisinde dünyada en fazla yabancı sermaye çeken ülke Çin'dir. Çin'e yönelen bu güçlü sermaye akımının ülkenin ekonomik yapısını önemli ölçüde etkilerde sanayi büyümesini ciddi bir şekilde artırdığı görülmektedir. Yapılan bir analize göre 2006 yılında Çin sanayisinin ürettiği katma değer % 28'i yabancı sermayeli şirketler tarafından üretilirken vergi gelirlerinin % 21'den fazlası yine bu şirketlere aittir. Yerel istihdamın da yaklaşık % 11'in gerçekleştiren bu işletmelerin üretimlerinin % 58'den fazlasını ihraç ettiği de görülmektedir (Ford vd., 2010: 1). Bu veriler Çin'deki yabancı sermayeli yatırımların ülkenin sanayisi ve ihracat faaliyetleri için taşıdığı önemi açık bir şekilde ortaya koyar niteliktedir.

Çin'e yönelen DYS rakamları ile ilgili veriler, reformlar başladıktan sonra yabancı sermayenin Çin'e ilgisinin önemli ölçüde arttığını göstermektedir. Dünya Bankası'nın resmi internet sitesinden derlenen ve aşağıda tablo ve grafiklerle ortaya

konulan verilere göre reformların başlamasından itibaren 1997 yılına kadar Çin'e her yıl artan tutarda yabancı sermaye girişi olmuştur. Başlangıç yıllarında çok cüzi miktarlarda olan DYS girişi özellikle 1992 yılından itibaren önemli bir ivme kazanmıştır. Artan bu ivmenin bir sonucu olarak Çin'in dünya genelindeki sermaye girişlerinden aldığı pay da hızla artmıştır. Çin'in 1980'li yıllarda % 1'in bile altında olan payının 2014 yılında % 14,91 ile tarihi bir zirve yaptığı görülmektedir. Bunun anlamı ise Çin'e giren yıllık DYS miktarının reformların başladığı yıllara göre onlarca artmasıdır. Bu artışların sonunda 1997 yılında 44,23 milyar seviyesine ulaşan DYS girişi 1998 ve 1999 yıllarında kısmi bir düşüş göstermiştir. Söz konusu iki yılın Asya Krizi'nin bütün dünyada etkisini belirgin bir şekilde gösterdiği yıllardır. Dolayısıyla söz konusu yıllardaki sermaye girişi yavaşlamasını doğrudan Çin ile ilgili olarak görmemek gerekmektedir. Daha sonra tekrar yükselişe geçen DYS girişlerinin 2000 yılında 42 milyar \$'a ve 2005 yılında da 104,1 milyar \$'a ulaştığı görülmektedir. Bu ara dönemde DYS girişinin hızla arttığı görülmektedir. Bu tarihlerde Çin'in DTÖ üyeliğinin gerçekleştiğini hatırlamak yerinde olur. DTÖ üyeliği ile birlikte Çin'in dış dünyaya ekonomik olarak eklemlenme yolunda önemli bir adım attığını söylemek mümkündür. Dış dünya ile ekonomik ilişkilerini bu tarihlerden itibaren bir DTÖ üyesi olarak sürdürmesinin Çin'in kredibilitésine önemli bir etki ettiğini söylemek mümkündür.

Çin'in DTÖ üyeliğinden itibaren hız kazanan yabancı sermaye girişinin 2010 yılına kadar kesintisiz bir şekilde arttığı ve bu yılın sonunda toplamda 243 milyar \$'a ulaştığı görülmektedir. Çin'in yabancı sermaye için cazip bir ülke olmasının sonucu olarak Çin'in dünyadaki yabancı sermaye girişlerindeki payının da % 13'ü geçtiği görülmektedir. Sonraki yıllarda da sermaye girişlerinin temposunu düşürmediği ve 2015 yılında 242 milyar \$ seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir. Fakat 2016 yılında DYS girişinde önemli bir düşüşün olduğu ve toplamda 170 milyar \$ seviyesinde gerçekleştiği görülmektedir.

Çin'e yönelen yabancı sermaye hareketlerindeki dönemsel değişimi dünya genelindeki sermaye hareketlerinin dönemsel değişimi ile karşılaştırdığımızda Çin'in dünya toplamına karşı önemli bir üstünlüğünün olduğu görülmektedir. 1982-2016 yılları arasında dünyadaki yabancı sermaye girişleri toplamı 31 kat civarında artış gösterirken

Çin'e giriş yapan DYS miktarı ise 395 kat civarında artış göstermiştir. Çin'in dünya toplamından aldığı pay ise 1982 yılına göre 11 katın üzerinde bir artış göstermiştir.

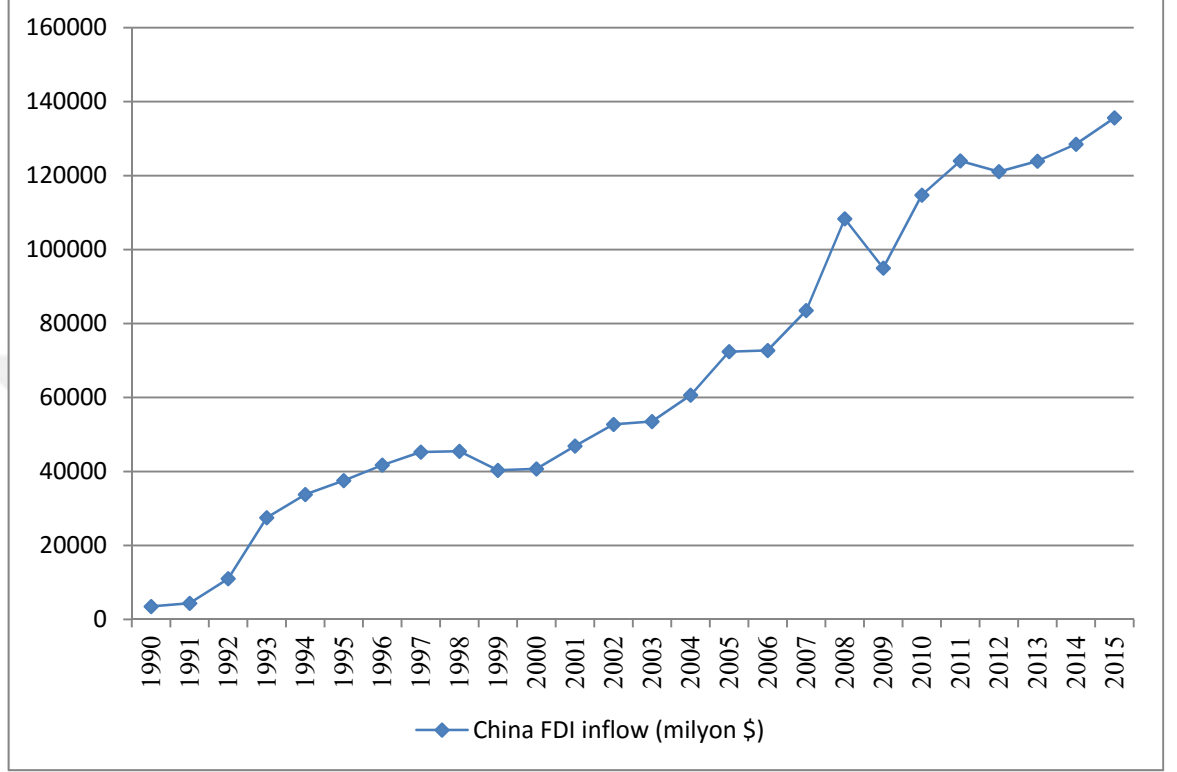
Tablo 5. Çin'in Yabancı Sermaye Hareketleri İçindeki Payı (%)

Yıllar	Çin'e Yönelen Yabancı Sermaye	Dünya Toplamı	Çin'in Toplamdaki Payı (%)
1982	430.000.000	53.790.951.192	0,80
1983	636.000.000	47.540.791.812	1,34
1984	1.258.000.000	57.513.140.649	2,19
1985	1.659.000.000	55.831.322.506	2,97
1986	1.875.000.000	84.562.500.138	2,22
1987	2.314.000.000	128.227.304.830	1,80
1988	3.194.000.000	153.269.840.471	2,08
1989	3.393.000.000	189.101.407.233	1,79
1990	3.487.000.000	196.314.842.873	1,78
1991	4.366.000.000	147.008.507.019	2,97
1992	11.156.000.000	153.248.189.091	7,28
1993	27.515.000.000	211.747.657.262	12,99
1994	33.787.000.000	241.856.489.979	13,97
1995	35.849.200.000	319.900.395.114	11,21
1996	40.180.000.000	363.575.574.037	11,05
1997	44.237.000.000	461.268.353.809	9,59
1998	43.751.000.000	679.307.688.135	6,44
1999	38.753.000.000	961.898.356.357	4,03
2000	42.095.300.000	1.461.012.740.372	2,88
2001	47.053.000.000	796.242.174.869	5,91
2002	53.073.618.897	744.125.869.686	7,13
2003	57.900.937.467	710.574.862.600	8,15
2004	68.117.272.181	1.008.983.089.574	6,75
2005	104.108.693.867	1.542.751.600.853	6,75
2006	124.082.035.619	2.147.229.479.798	5,78
2007	156.249.335.203	3.095.934.744.075	5,05
2008	171.534.650.312	2.447.604.227.921	7,01
2009	131.057.052.870	1.362.247.352.281	9,62
2010	243.703.434.558	1.863.432.578.524	13,08
2011	280.072.219.150	2.285.840.657.040	12,25
2012	241.213.868.161	2.126.014.792.275	11,35
2013	290.928.431.467	2.089.342.221.466	13,92
2014	268.097.181.064	1.797.966.640.406	14,91
2015	242.489.331.627	2.185.721.888.548	11,09
2016	170.556.525.654	1.756.721.432.579	9,71
1982/2016 Değişim (\$)	39.564,31	3.165,83	1.114,52

Kaynak: World Bank, Erişim: 15.05.2017.

Not: Rakamlar giriş yapan cari DYS rakamlarını ifade etmektedir¹⁴.

şekil 14. Çin’de Dış Yatırımlar (Milyon \$)

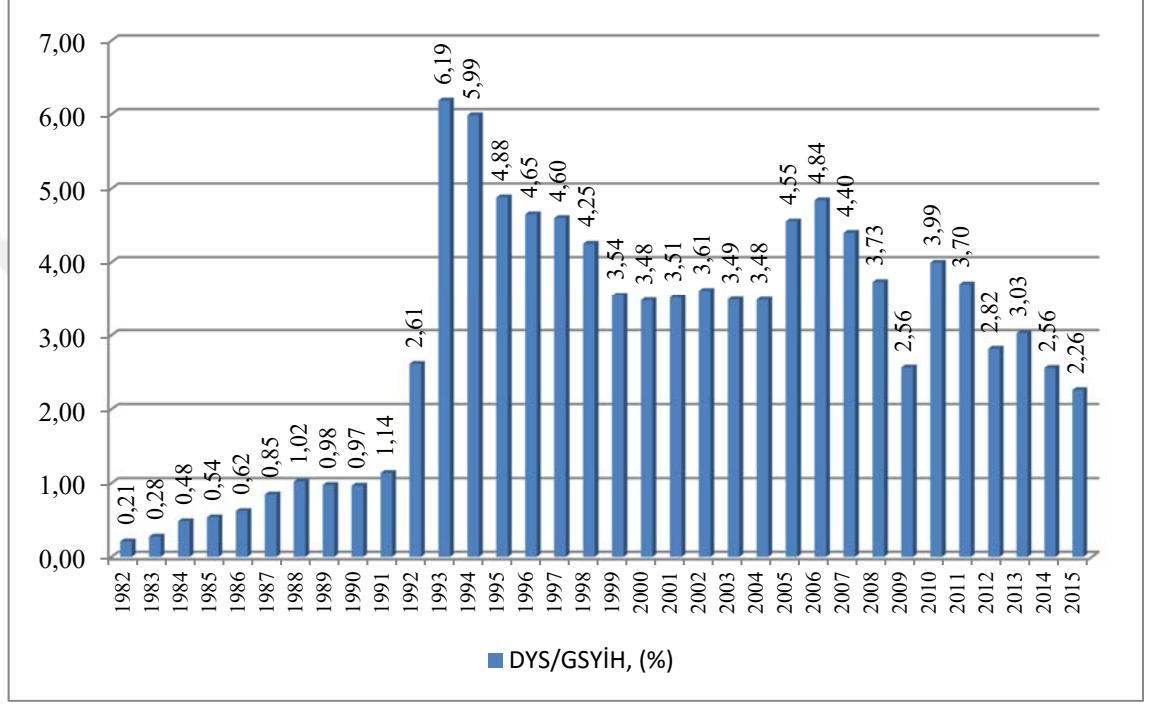
Kaynak: UNCTAD, Erişim: 15.05.2017.

Çin’e yönelen yabancı sermayeyi Çin’in GSYİH ile karşılaştırdığımızda dalgalı bir hareket görölmektedir. Reformların başladığı ilk yıllarda ÷lkeye gelen yabancı sermayenin yurt içi milli gelire oranı yok denecek kadar azdır. 1982 yılında % 0,21 olan

¹⁴ Sayısal verileri içeren çalışmalarda sıklıkla göröldüğü gibi bu araştırmada da aynı değişkene ilişkin olarak farklı veri kaynaklarından elde edilen verilerin uyumsuzluğu ile karşılaşılmıştır. Bu uyumsuzluk milli gelir verilerinde olduğu gibi DYS rakamlarında da söz konusudur. Farklı hesaplama teknikleri nedeniyle ortaya çıkan bu farklılığın Çin’e giriş yapan DYS verileri için 2008-2016 yıllarında belirginleştiği görölmektedir. Araştırmanın sıhhati aşışından bu farklılık gözden uzak tutulmadan yorumlamalar yapılmaya çalışılmıştır. Elde edilen verilerin küresel ölçekte birer veri kaynağı da olan UNCTAD ve BM olması nedeniyle her iki kaynaktan da elde edilen verilerin aralarındaki farklılara rağmen araştırma içinde kullanılmasında bir sakınca görölmemiştir. Verileri karşılıklı olarak incelemek için <http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.CD.WD?end=2015&locations=CN&start=1970&view=chart> ve <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> web adreslerine bakılabilir.

bu oranın 1990'lı yıllarda % 1 seviyesine ulaştığı ve 1992 yılında bir sıçrama ile % 2,61 olarak gerçekleştiği görülmektedir. Ancak DYS/GSYİH açısından en yüksek gerçekleşmenin 1993 yılında % 6,19 ile gerçekleştirdiği ve bu oranın inceleme kapsamındaki tüm zamanlar için bir rekor olduğu görülmektedir.

Şekil 15. Çin'e Giriş Yapan Yabancı Sermayenin Milli Gelire Oranı

Kaynak: World Bank, Erişim: 15.05.2017.

Çin'e giren DYS'nin Çin milli gelirine oranının 1990'larda zirve yapmasının ardından devam eden yıllarda görece bir düşüşe geçtiği ve 2015 yılına gelindiğinde % 2,26 seviyesine kadar indiği görülmektedir. Ancak bu düşüş giriş yapan sermaye miktarından ziyade Çin ekonomisinin yakaladığı büyüme trendini uzun yıllar boyunca koruması ile ilgilidir. Dolayısı ile 1990'lardan itibaren sermaye giriş hızından daha yüksek bir ekonomik büyüme hızının gerçekleşmesi DYS/GSYİH oranının kademeli bir şekilde düşüş göstermesine neden olmuştur.

DYS/GSYİH oranının 1990'lardaki zirvenin ardından düşüşe geçmesini, Çin'in büyüme dinamiklerinin harekete geçmesi ile açıklamak ve Çin'e artarak giriş yapan yabancı sermayenin büyümede bir tetik mekanizması gibi iş gördüğünü söylemek

mümkündür. 1990'lı yılların başında ani sıçrama gösteren sermaye/milli gelir oranının toplam sermaye stokunu artırdığını ve artan sermaye stoklarının ülkedeki üretim kapasitesini güçlü bir şekilde harekete geçirdiğini söylemek mümkündür. Büyümenin hareketlenmesi ile birlikte de devam eden yıllarda devam eden sermaye girişlerine karşın büyüme oranları daha yüksek oranlarda seyretmiş ve büyüme mekanizması belirli ölçülerde kendini sürdürebilir bir dinamiğe kavuşmuştur.

3.4. Yabancı Sermaye Girişlerinin Çin'in Büyümesi Üzerindeki Etkileri

Son yıllarda Çin'e yabancı sermaye girişlerinin etkilerini çeşitli bakımlardan ele alan çalışmaların sayısında artış görülmektedir. Bu araştırmaların bulguları, yabancı sermaye girişlerinin gerek makro ekonomik değişkenlerle gerekse sosyo demografik değişkenlerle yakın bir ilişki içerisinde olduğuna işaret etmektedir. Araştırmanın bu alt başlığında literatürdeki çalışmalardan bir kısmının bulgularına yer verilmiş olup daha sonra sayısal verilerden hareketle yabancı sermaye girişlerinin Çin'in ekonomik ve yapısal dönüşümüne etkisi açıklanmaya çalışılmıştır.

Çin'e yabancı sermaye girişlerinin etkilerini çeşitli değişkenler bakımından 1982-2013 yılları verileriyle analiz eden bir araştırmanın bulgularına göre yabancı sermaye girişi ile ekonomik büyüme, mal ticareti ve sermaye birikimi arasında kısa ve uzun dönemli ilişki bulunmuştur. Araştırmaya göre yabancı sermaye ile ekonomik büyüme, mal ticareti ve yükseköğretimdeki okullaşma arasında kısa dönemli ilişki söz konusu iken sermaye birikimi ile yüksek öğretimde okullaşma oranı arasında uzun dönemli nedensellik ilişkisi söz konusudur (Şahin, 2015: 1301). Bulgular yabancı sermaye girişlerinin makro ekonomik etkilerinin yanında demografik etkilerinin olduğunu da göstermektedir.

İhracat ve yabancı sermayenin Çin'in ekonomik büyümesi üzerindeki etkisini inceleyen bir başka araştırmaya göre, hem ihracat hem yabancı sermaye girişi ekonomik büyümeyi önemli ölçüde ve pozitif bir şekilde etkilemektedir (Yao, 2006: 248-249). Yabancı sermaye girişlerinin ekonomik etkisini Çin ve Vietnam ülke örnekleri ile inceleyen Vu vd. (2007: 21-23)'nun araştırmasına göre her iki ülkede de yabancı sermaye ile ekonomik büyüme arasında pozitif bir ilişki vardır. Ancak her iki ülkede de

yabancı sermaye girişlerinin sektörel bazdaki etkisi, sanayi sektöründeki büyüme ile sınırlıdır. Yabancı sermayenin sanayi sektörleri dışındaki sektörler üzerinde anlamlı bir büyüme etkisinin olmadığı görülmektedir.

Yabancı sermaye girişlerinin özellikle ihracat artışı ile Çin büyümesine katkı sağladığı genel kabul gören bir düşüncedir. Araştırmaların ampirik bulguları da yabancı sermayenin ihracat büyümesini desteklediğini ortaya koymaktadır. Whalley ve Xin (2006: 10-20)'nin araştırmasına göre Çin'e DYS girişi hem ekonomik büyümeyi olumlu etkilemekte hem ihracat artışını desteklemektedir. Benzer bulguları olan Xing ve Pradhananga (2013: 13-16)'nın araştırmasına göre Çin'in yaptığı ihracatın yarıdan fazlası yabancı sermayeye dayalı olarak faaliyet gösteren işletmelerin üretiminden kaynaklanmaktadır. Lo (2004: 23) ise yabancı sermayenin ekonomideki verimliliği artırdığına yönelik bulgulara ulaşmıştır. Bir başka araştırma (Stohldreier: 44-48) ise DYS' nin Çin ekonomisine birçok kanaldan etki göstererek büyüme yönünde etkilediğini ortaya koymaktadır.

Yabancı sermaye yatırımlarının ülkelere göre farklı amaçlar taşıdığı bilinmektedir. Çin'e yönelen DYS'nin büyük ölçüde Çin'in karşılaştırmalı üstünlüğünün olduğu sektörlerde yatırım yaptığı görülmektedir. İhracat odaklı faaliyet gösteren bu girişimlerin yanında karşılaştırmalı üstünlüğün olmadığı alanlarda ise iç pazara üretim yapıldığı görülmektedir. Çin'in gelişmiş ülkelere karşı başta emek olmak üzere avantajlarının olduğu görülmektedir. Ucuz emeğin de hesaba katıldığı Çin'de yabancı sermaye yatırımları, faktör verimliliğini önemli ölçüde artırmaktadır. Yapılan yatırımların etkisiyle ilgili bir araştırmaya göre yabancı yatırımlar faktör verimliliğini artırırken ekonomik büyümeyi de hızlandırmaktadır (Graham ve Wada, 2001: 24-25).

Çin'de yabancı sermayenin ihracatçı sektörlerle yatırım yapması, Çin'in ihracat kapasitesini artırmıştır. Artan ihracatın Çin'e sağladığı önemli faydalardan birisi ise üretimdeki verimliliğin artmasıdır. Dış ticaretin artması ekonomiyi dinamik katkılar sağlarken ihracat için ithal edilen girdilerin işlenmesi de ekonominin mal işleme kapasitesini ve teknoloji kapasitesini artırmaktadır. Artan teknoloji ile yönetim ve organizasyona dayalı yenilikler de verimliliği olumlu etkilemektedir. Çin hakkında yapılan bir araştırma, yabancı sermaye girişlerinin yoğun olduğu ve ihracata yönelik

faaliyetlerin daha fazla olduğu eyaletlerde verimliliğin daha fazla olduğu, yüksek teknoloji üretilimin diğer bölgelere göre daha fazla olduğu görölmektedir. Ancak faktör verimliliğin pozitif etkisinin teknoloji etkisinden fazla olduğu da görölmektedir (Sun ve Heshmati, 2010: 26-27).

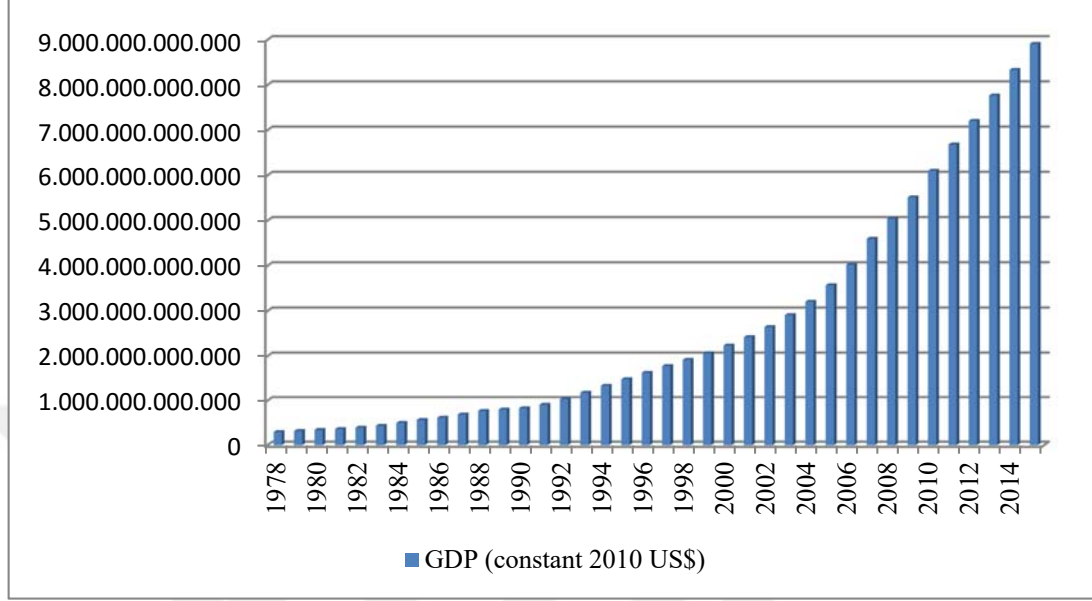
Literatürdeki araştırmalar genel olarak Çin'in büyümesi üzerinde yabancı sermayenin pozitif bir etkisinin olduğunu belirtmektedir. Ancak farklı bulgulara ulaşan araştırmalar da söz konusudur. Yabancı sermaye girişi ile Çin'in ekonomik büyümesi arasındaki ilişkiyi eş bütünleşme ve nedensellik testleri ile analiz eden Weifu ve Zhigang (2007)'in araştırmasına göre Çin'in ekonomik büyümesini teşvik eden temel faktör ihracat ve yabancı sermaye girişi değil yerli sermaye girdisidir. Analizlere göre dış ticaret ile büyüme arasında iki yönlü nedensellik ilişkisi vardır. Ancak yabancı sermayenin etkisi literatürdeki araştırmaların bahsettiği düzeyde yüksek değildir.

3.4.1. DYS Girişlerinin Çin Milli Hasılasına Etkisi

Reformlar başladıktan sonra Çin'in GSYİH'sı 1978-2015 arasında hiç düşüş göstermeden her yıl düzenli denebilecek bir performansla yükselmiştir. Dünya Bankası'nın 2010 fiyatlarıyla oluşturduğu istatistiklere göre Çin'in GSYİH'sı 1978'de 294 milyar \$ iken 1992 yılında 1 trilyon \$'ı aşmıştır. Bu rakamlar Çin'in milli gelirinin 12 yıllık sürede üç katına ulaştığını göstermektedir. Bu yıllarda artışa geçen büyüme trendinin etkisiyle Çin milli geliri 1999 yılında 2 trilyon \$'ı aşmış, 2004 yılında ise 3,2 trilyon \$'a ulaşmıştır. Bu yıllarda büyüme temposu daha da artarken Çin'in milli geliri 2008 yılında 5 trilyon \$'a, 2015 yılında ise 8,9 trilyon \$'a ulaşmıştır.

Çin'in toplam üretimindeki artışın doğal olarak kişi başı milli gelire yansıdığı görölmektedir. Reformların başladığı ilk yıllarda Çin vatandaşlarının kişi başı yıllık geliri 300 \$'ın altında iken ekonomik büyümenin etkisiyle 10 yıl içerisinde 1.000 \$'ı aşmıştır. Kişi başı milli gelir artışı 1990'lı yıllarda daha da artarak 2000'li yıllarda 2.500 \$'ı aşmıştır. Günümüze geline süreçte bu artışın devam ettiği ve 2015 yılı itibarıyla kişi başı milli gelirin 14 bin \$'ı geçtiği görölmektedir.

Şekil 16. Çin'in Milli Gelirindeki Değişim (1978-2015)

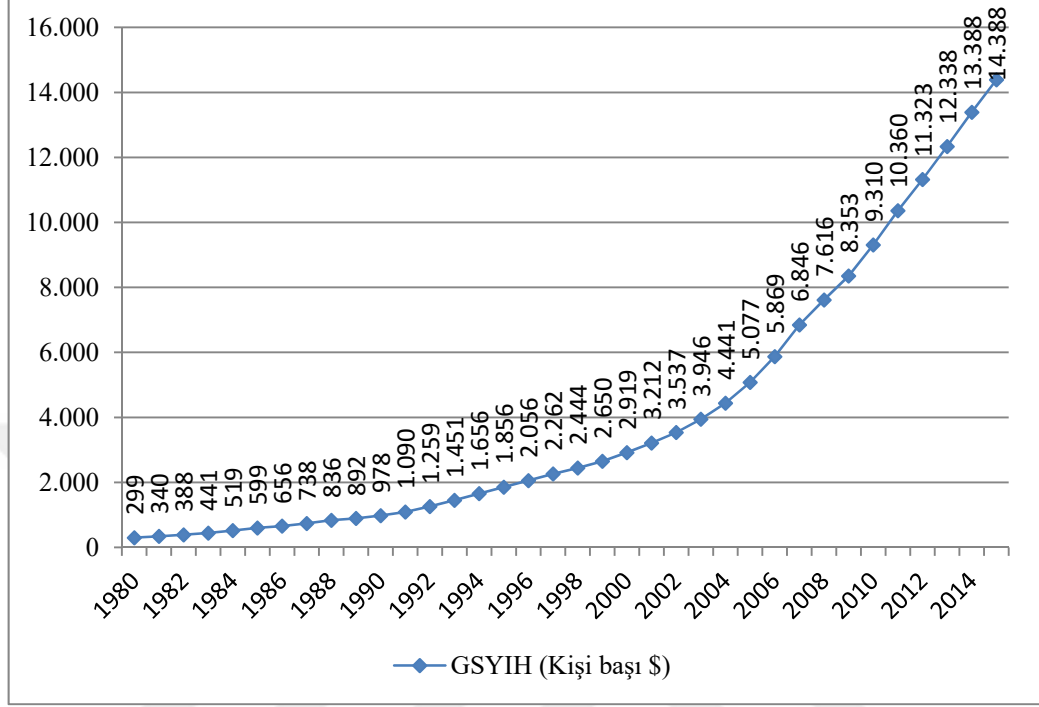

Kaynak: World Bank, Erişim: 20.05.2017.

Not: Milli gelir rakamları 2010 sabit fiyatları ile yapılmış hesaplamalardır.

Kişi başı milli gelir değişimini tek başına ele aldığımızda; ortaya çıkan grafik her türlü takdiri hak eden ekonomik bir başarıdır. Reformların başlamasından günümüze kadar gelen dönemde kişi başı milli gelirin 50 katına ulaşmış olması, emsalsiz bir başarıdır. Çin'in bu büyümesi üzerine yapılan çalışmalarda da sık sık vurgulandığı üzere Çin'in bu performansı göz alıcı bir performanstır. Ancak toplam hasılanın toplam nüfusa bölünmesi ile elde edilen bu rakamın Çin toplumundaki gelir eşitsizliğini tamamen ortadan kaldırdığını söylemek mümkün değildir. Hatta aşağıda değinilen bazı araştırmalarda ve raporlarda da vurgulandığı üzere milli gelir büyümesine bağlı olarak yoksulluk önemli ölçüde azalmış olmasına karşın düşük gelirlilerle yüksek gelirli kesimler arasındaki gelir uçurumu bu büyüme döneminde daha da artmıştır. Bu nedenle Çin'in bu başarısı farklı değişkenleri de hesaba katarak okumak daha anlamlı sonuçlara ulaşılmasına imkân yaratacaktır.

Şekil 20. Kişi Başı Milli Gelir Değişimi

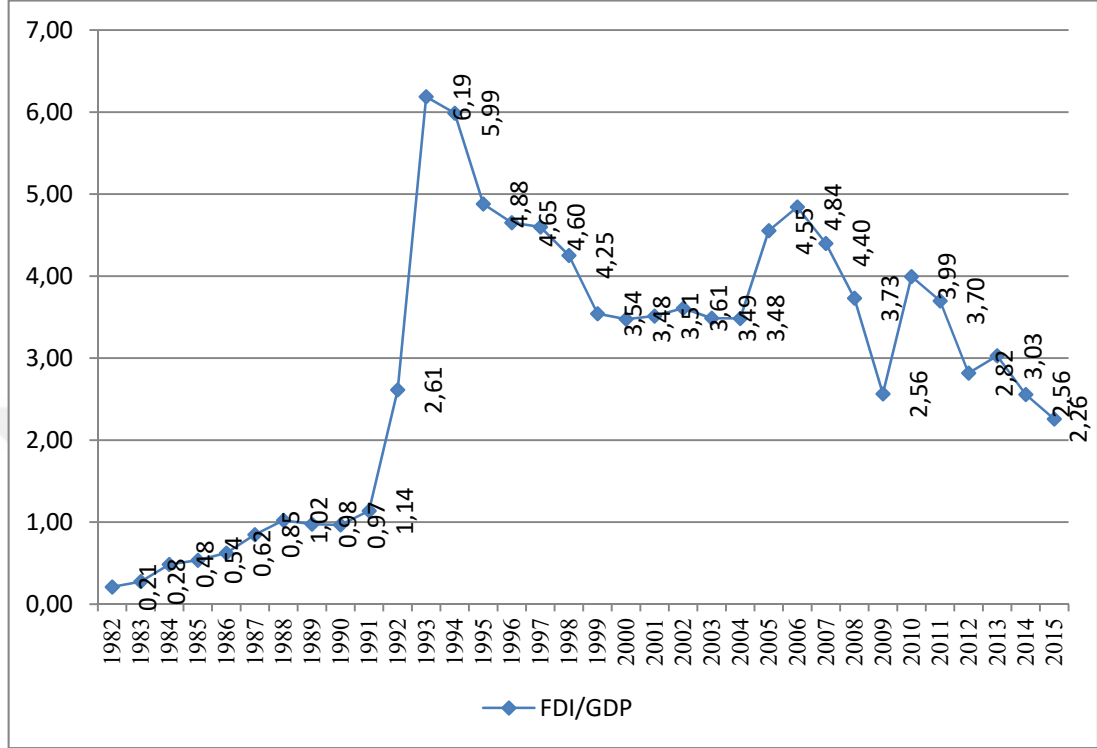

Kaynak: OECD, Erişim: 20.05.2017.

Not: Kişi başı milli gelir hesaplamaları cari fiyatlar ile hesaplanmıştır.

Çin'in ekonomik büyüme rakamları özellikle 1990'lı yıllardan itibaren önceki yıllara nazaran daha yüksek büyüme oranlarının gerçekleştiğini göstermektedir. Bunu 1990'lardan itibaren Çin'e giriş yapan yabancı sermayenin artışı ile ilişkilendirmek mümkündür. Çin'in artan büyümesine karşın aynı dönemde yabancı sermaye / milli gelir oranının bir sıçrama gerçekleştirmiş olması, Çin ekonomisinin bu yıllarda artan dinamizmini açıklayıcı bir faktör olarak ele alınabilir. Reformların başladığı yıllarda yabancı sermayenin milli gelire oranı % 0,2 seviyelerinde iken bu oran 1990'ların ortalarında % 6 seviyesine kadar ulaşmıştır. Bu durum Çin'de bu yıllardaki yabancı sermaye etkinliğini ortaya koyması bakımından dikkat çekicidir. Devam eden yıllarda bu oranın görece olarak düşmesini ise Çin'in büyüme temposunun bu yıllarda daha da artmış olması ile açıklamak mümkündür.

Şekil 21. Yabancı Sermayenin Çin Milli Gelirine Oranı (1982-2015, %)

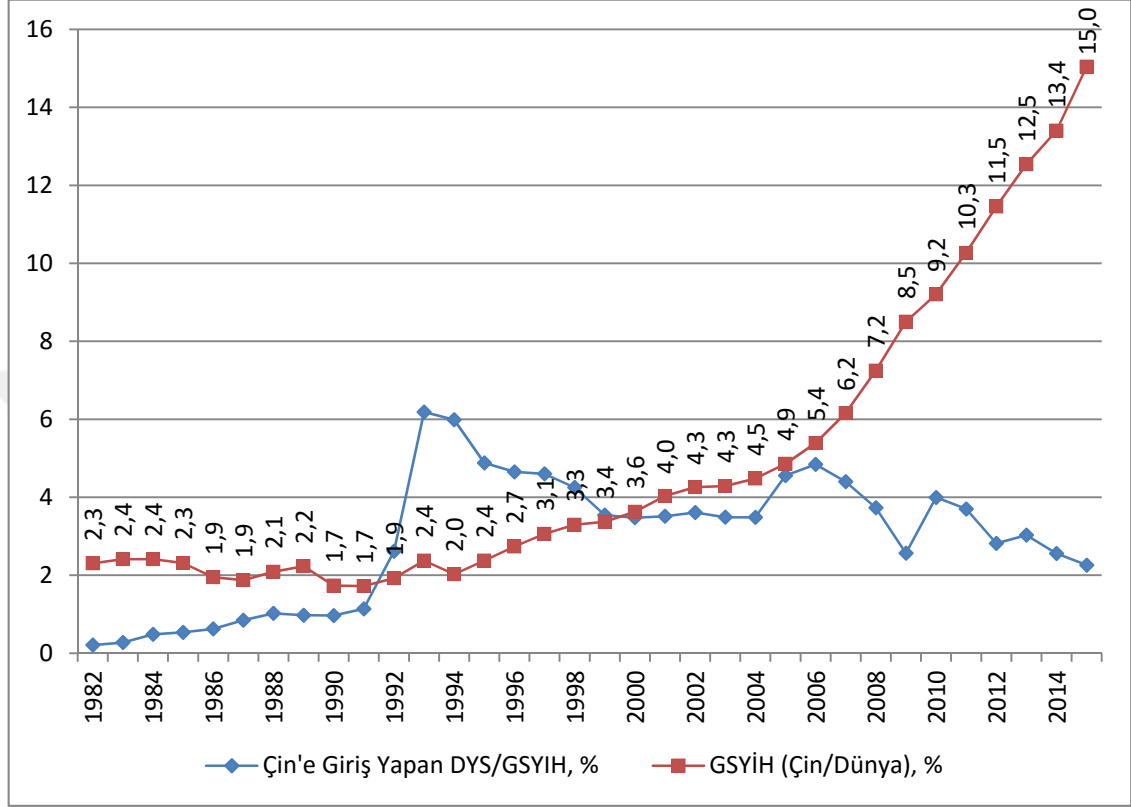
Kaynak:

<http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS?end=2015&locations=CN&start=1970&view=chart> 'dan derlenen verilere dayanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

Çin'in dünya toplam hasılası içerisindeki payının 1990'lı yıllardan itibaren artışa geçmesini artan yabancı sermayenin büyüme üzerindeki etkisi ile açıklamak mümkündür. Rakamlara bakıldığında zaman 1990'ların ortalarına kadar Çin'in dünya toplam hasılası içerisindeki payı durağan bir seyir izlemektedir. Yaklaşık olarak % 2 seviyelerinde gerçekleşen bu oranın bu tarihlere % 3 eşiğini aştığı ve 2000'li yıllarda % 4'ün üzerine çıktığı görülmektedir. Öte yandan yabancı sermayenin milli gelire oranındaki görece düşüşe karşın belli bir aşamadan sonra Çin'in dünya milli gelirindeki payının hızlı yükselişini sürdürdüğü de görülmektedir. Bu durumu Çin'e giriş yapan yabancı sermayenin yeterli üretim alt yapısını oluşturması ile açıklamak mümkündür. Reformlardan sonra artan sermaye stokunun Çin ekonomisine kalkınmak için gerekli dinamizmi kazandırdığını söylemek mümkündür. Öte yandan bu tarihlere itibaren yabancı sermaye girişlerinde herhangi bir azalma da söz konusu olmamıştır. Sonuç

olarak her iki değişkenin karşılıklı olarak arttığı, toplam hasılabın ise daha büyük bir tempo ile arttığını söylemek mümkündür.

Şekil 22. Çin'e Giriş Yapan DYS/GSYİH ve GSYİH (Çin/Dünya) %

Kaynak: <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96>
<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx?ReportId=96740>
<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx> sayfalarından derlenen verilere dayanılarak yazar tarafından oluşturulmuştur.

3.4.2. DYS Girişlerinin Çin'in Üretim Yapısına Etkisi

Reformlar ve yabancı sermaye girişlerinin katkısıyla 1980'lerden itibaren dikkat çekici bir büyümeye imza atan Çin'in üretim yapısı ve çıktı bileşimi de çarpıcı bir değişim göstermiştir. Reformların ilk başladığı yıl olan 1978'de tarım sektörü milli gelirin % 27'sini üretirken sanayi kesimi % 47'sini ve hizmetler sektörü ise % 24'ünü üretmektedir. Özellikle ihracat yapılabilir sanayi alt sektörlerine yatırım yapan yabancı sermayenin etkisi ile günümüzde bu tablonun çok büyük bir değişikliğe uğradığı görülmektedir. Tarım sektörünün toplam hasılabdaki payı yıllar itibarıyla düşerken sanayinin payı fazla değişmemiş, hizmetler sektörünün payı ise önemli ölçüde artmıştır.

2013 yılı itibarıyla Çin GSYİH'nın % 9,30'unu tarım sektörü üretirken % 44,01'ini sanayi sektörü, % 46,70'ini ise hizmetler sektörü üretmektedir. Çin'in milli gelir bileşimine ilişkin bu rakamlar, reformlar sürecinde Çin'in üretim yapısının da büyük ölçüde değişim geçirdiğini göstermektedir.

Tablo 6. Çin'in GSYİH Bileşiminin Değişimi

Yıllar	GSYİH (Cari fiyatlarla, \$)	Tarım Payı (%)	Sanayi Payı (%)	Hizmet Payı (%)	İmalat Payı (%)
1978	149.540.650.407	27,69	47,71	24,60	40,10
1979	178.282.608.696	30,70	46,96	22,34	39,62
1980	191.150.000.000	29,63	48,06	22,31	39,86
1981	195.865.079.365	31,32	45,97	22,71	37,97
1982	205.091.603.053	32,79	44,62	22,59	36,78
1983	230.685.823.755	32,57	44,23	23,20	36,02
1984	259.946.428.571	31,54	42,93	25,53	34,95
1985	309.486.394.558	27,93	42,71	29,35	34,42
1986	300.759.420.290	26,64	43,51	29,85	34,64
1987	272.973.094.170	26,32	43,32	30,36	34,13
1988	312.353.909.465	25,24	43,53	31,24	34,29
1989	347.767.206.478	24,61	42,50	32,89	33,93
1990	360.858.508.604	26,58	41,03	32,38	32,30
1991	383.372.822.300	24,03	41,49	34,48	32,16
1992	426.915.227.630	21,33	43,12	35,55	32,41
1993	444.730.903.968	19,31	46,18	34,51	33,65
1994	564.325.246.267	19,47	46,16	34,36	33,32
1995	734.548.001.964	19,60	46,75	33,65	33,35
1996	863.746.361.646	19,33	47,11	33,57	33,21
1997	961.603.416.246	17,90	47,10	35,00	32,87
1998	1.029.043.011.922	17,16	45,80	37,04	31,54
1999	1.093.997.559.885	16,06	45,36	38,57	31,28
2000	1.211.346.395.439	14,68	45,54	39,79	31,78
2001	1.339.395.440.432	13,98	44,79	41,22	31,29
2002	1.470.549.716.081	13,30	44,45	42,25	31,06
2003	1.660.287.543.796	12,35	45,62	42,03	32,47
2004	1.955.347.477.286	12,92	45,90	41,18	31,98
2005	2.285.965.854.313	11,64	47,02	41,33	32,09
2006	2.752.132.089.197	10,63	47,56	41,82	32,45
2007	3.552.182.714.427	10,28	46,86	42,86	32,37
2008	4.598.205.419.719	10,25	46,93	42,82	32,09
2009	5.109.954.035.776	9,79	45,88	44,33	31,55
2010	6.100.620.356.557	9,53	46,40	44,07	31,54
2011	7.572.554.360.443	9,43	46,40	44,16	31,28
2012	8.560.546.868.812	9,42	45,27	45,31	30,66
2013	9.607.224.248.685	9,30	44,01	46,70	29,74
1978-2013					
Değişim (%)	6.324	-66	-8	90	-26

Kaynak: World Bank, Erişim: 16.05.2017.

Not: Veriler çıktı yaklaşımına göre hesaplanmış verilerdir. Verilerin elde edildiği kaynakta 2014 ve 2015 yılına ait imalat sanayi verileri olmadığı için bu yıllar tablodan çıkartılmıştır. Başka kaynaklarda imalat sanayisi ile ilgili veriler olmasına karşın ölçüm teknikleri ve araçlarının yarattığı rakamsal farklılıklar söz konusu olduğu için farklı kaynaklardan veri derleme yoluna gidilmemiştir.

Çin'in reformlardan sonraki milli gelirinin sektörler arası dağılımına bakıldığı zaman tarım sektörünün aldığı payın dramatik bir düşüş gösterdiği, hizmet sektörünün payının ise tarım sektörünün payının tersine büyük bir sıçrama göstererek 1978 rakamlarının yaklaşık iki katına ulaştığı görülmektedir. Sanayi sektörünün milli gelirden aldığı payın ise söz konusu dönemde yaklaşık olarak % 8 düştüğü görülmektedir. Fakat sanayi sektörünün payındaki bu düşüşün tek başına ele alınmadan yorumlanması gerekmektedir. Aşağıdaki sanayi sektörü ve imalat sektörü ile ilgili değerlendirmelerde de görüleceği üzere Çin'de yabancı sermaye girişleri ile yapısal dönüşümün gerçekleştiği asıl alan sanayi üretimi alanıdır. Bu büyüme döneminde sanayi kesiminin ve sanayi kesiminin önemli bir kısmını oluşturan imalat sanayinin üretim ve teknoloji yapısı çok büyük bir değişiklik göstermiş, Çin küresel şirketlere fason imalat yapan bir üretim üssünden teknolojinin içselleştiği büyük bir üretim makinasına dönüşmüştür. Bu nedenle sanayi kesiminin milli gelirdeki payının görece düşüşüne bakılarak Çin'de sanayileşmenin gerilediğini söylemek mümkün değildir. Aksine sanayi üretim teknolojisinin ve sanayide üretilen malların bileşimindeki değişimi gösteren rakamlar Çin'in çok hızlı bir şekilde sanayileştiğini, emek yoğun sanayiden teknoloji yoğun sanayiye doğru emin adımlarla ilerlediğini ortaya koymaktadır. Bu bağlamda aşağıda değinilen ihracatın mal bileşimi açıklamalarının göz önünde tutulması yerinde olacaktır.

İhracat yapısı ile ilgili veriler, reformların başladığı yıllarda sanayinin ihracattaki payının % 48 civarında olduğu ancak günümüze gelinen süreçte toplam hasılda sanayinin payındaki düşüşe rağmen ihracat içerisinde imalat sanayisi ürünlerinin payının % 95'e ulaştığı görülmektedir. Dolayısıyla çıktı bileşimini diğer makro değişkenlerle bir arada ele almak Çin'deki yapısal dönüşümü doğru anlamlandırmak için önem taşımaktadır.

3.4.3. DYS Girişlerinin Çin'in Dış Ticaretine Etkisi

Çin'in gerçekleştirdiği büyüme başarısının dış ticarete dayalı bir başarı olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü Çin, 1978'den itibaren kendine yeterli ve içe kapalı ekonomi modelini terk ederek dışa açılmıştır. Bu dışa açılmanın sonucunda Çin'in dünya dış ticareti içindeki payı 1978'de % 1 civarında iken 2000'li yıllarda % 6'ya çıkmıştır (Saray ve Gökdemir, 2007: 669). Çin'in devam eden yıllarda bu performansını sürdürmesi gelinen süreçte 2015 yılı istatistikleri itibarıyla (2.274.949 milyon dolar mal ihracatı, 1.681.951 mal ithalatı) dünyanın en büyük ihracatçısı ekonomisi haline gelmiştir. Aynı yıl için dünya mal ihracatı içerisindeki payı % 13,8 iken mal ithalatı içerisindeki payı ise 10,06'dır (WTO, Erişim: 01.07.2017).

Çin'in dış ticaret artışında gösterdiği başarının arkasında yatan başlıca faktörü ise ihracat bileşiminin süreç içerisinde değişmesi ile açıklamak mümkündür. İhracata yönelik üretimde belirgin bir yapısal değişim söz konusu olmuş ve 1978'de ihracat içerisindeki payı % 50 seviyesinde olan imalat sanayisinin payı 2005 yılına gelindiğinde % 90'lara ulaşmıştır. İmalat sanayinin bu şekilde ihracat payının artmasının temelinde ilk dönemlerde emek-yoğun üretimin sağladığı fiyat avantajları vardır. İhracattaki yapısal dönüşümün bir diğer önemli unsuru ise makine ve taşıma araçlarındaki üretim artışının ihracata da yansımalarıdır. Makine ve taşıma araçlarının 1990'lı yıllarda ihracattaki payı % 10 seviyesinde iken bu oran 2003 yılına gelindiğinde % 45'e ulaşmıştır (Saray ve Gökdemir, 2007: 669).

Çin'in ihracatındaki yapısal değişimin günümüzdeki durumu ise daha da ileri seviyede bir değişime işaret etmektedir. WTO (DTÖ)'nün yayınladığı rakamlara göre Çin'in 2015 yılında gerçekleştirdiği mal/ürün ihracatının % 94,3'ünü imalat sanayi ürünleri oluştururken tarım ürünleri ihracatının toplamdaki payı yok denecek kadar azalmıştır. Öte yandan Çin'in gerçekleştirdiği bu ihracatın yarıdan fazlasının varış yerini ise dünyanın en gelişmiş ekonomileri olan ABD, Avrupa, Hong Kong ve Japonya oluşturmaktadır (WTO, Erişim: 01.07.2017). Mevcut durum itibarıyla Çin'in mal ihracatının yarıdan fazlasını dünyanın en gelişmiş ekonomilerine yapması, 1990'lı yıllarda kalitesiz ithal malları ifade etmek için kullanılan küçümseyici "Çin Malı" tabirinin artık anlamsızlaştığına işaret eden bir durumdur.

Çin'in mal ihracatının 1980'den sonraki bileşimine bakıldığı zaman sektörler bazında çarpıcı değişimlerin olduğu görülmektedir. Bu alt başlığın devam eden kısmında WTO'nun resmi web sitesinden elde edilen bilgilere dayanılarak Çin'in ihracatının mal bileşiminin değişimi ortaya konulmuştur. Reformların başladığı yıllarda nüfusunun büyük bir kısmı kırsal kesimde yaşayan Çin'in tarımsal üretime dayalı kapalı ekonomisi reformlar sonucunda imalat sanayi ihracatına dayalı bir ekonomiye dönüşmüştür. Bunu rakamlar eşliğinde açıklamak, reformların yapısal dönüşüme etkisini anlamayı kolaylaştıracaktır.

1980'den 2015'e kadar gelen dönemde Çin'in ihracat yapısı önemli ölçüde değişime uğramıştır. Bütün mal kalemlerinde ihracat artışı görülürken bazı kalemlerdeki artış çok daha yüksek olmuştur. DTÖ'den elde edilen istatistiklere göre 1980-2015 arası dönemde;

- ✓ Toplam mal ve ürün ihracatı 18 milyar \$'dan 2 trilyon 272 milyar dolara ulaşırken söz konusu dönemin sonunda 1980 yılı toplam ihracatının 124,9 katına ulaşmıştır.
- ✓ Tarım ürünleri ihracatı 4,3 milyar \$'dan 72 milyar \$'a yükselmiş ve söz konusu dönemin sonunda 1980 yılındaki tarım ürünleri ihracatının 15,54 katına ulaşmıştır.
- ✓ Yakıt ve maden ürünleri ihracatı 4,95 milyar \$'dan 54,48 milyar dolara yükselmiş ve söz konusu dönemin sonunda 1980 yılındaki yakıt ve maden ürünleri ihracatının 10 katına ulaşmıştır.
- ✓ İmalat sanayi ürünleri ihracatı 8,7 milyar \$'dan 2 trilyon 145 milyar dolara çıkmış ve söz konusu dönemin sonunda 1980 yılı imalat sanayi ihracatının 245,29 katına ulaşmıştır.

İhracatın sektörel dağılımındaki bu değişim Çin'in aradan geçen zaman boyunca imalat sanayi temelinde güçlü bir ihracat yeteneği geliştirdiğini ortaya koymaktadır. Tarım sektörü ile yakıt ve maden ürünleri ihracatı da artmış olmasına karşın bu iki sektördeki ihracat artışının imalat sanayinin ihracatının artışı karşısında oldukça cılız kaldığını söylemek mümkündür. Sektörlere dayalı bu değişimi sektörlerin ihracatta aldığı yüzde (%) payın değişiminde gözlemlemek de mümkündür.

Tarım ürünleri ihracatının toplam ihracattaki payı 1980 yılında % 24,29 iken bu oranın 2015 yılında % 3,19'a düşmüştür. Reformlarla birlikte ihracatı hızla artan Çin'in ihracat kalemleri içerisinde tarım dışı sektörlerin ağırlığının artmasına bağlı olarak tarım ürünlerinin ihracat içindeki payı % 86 oranında bir gerileme göstermiştir.

Reformların başlatıldığı dönemde yakıt ve maden ürünleri kaleminin toplam ihracat içerisindeki payı % 27,45 seviyesindedir. Başlangıç dönemi rakamları tarım sektörünün bile üzerinde olan yakıt ve maden ürünleri ihracatının payı da süreç içerisinde hızla düşerek 2015 yılında 3,14 seviyesine gerilemiştir. Yakıt ve maden ürünleri ihracatı da aynı dönem içerisinde tarım ürünleri ihracatı gibi % 91,26 gerileme göstermiş ve Çin'in ihracat kalemleri içerisinde reformların başladığı yıllardaki önemini kaybetmiştir.

Reformlardan sonra Çin'in mal ihracatı yapısının ana bileşeni haline gelen imalat sanayi ürünleri ihracatının toplam mal ihracatı içerisindeki payı % 48,26 seviyesinde iken devam eden yıllarda sanayinin gelişmesine bağlı olarak 2015 yılında % 94,41 seviyesine ulaşmıştır. Bu değişim imalat sanayi ürünleri ihracatının toplam mal ihracatı içerisindeki payının % 95 seviyesinde artması anlamına gelmektedir.

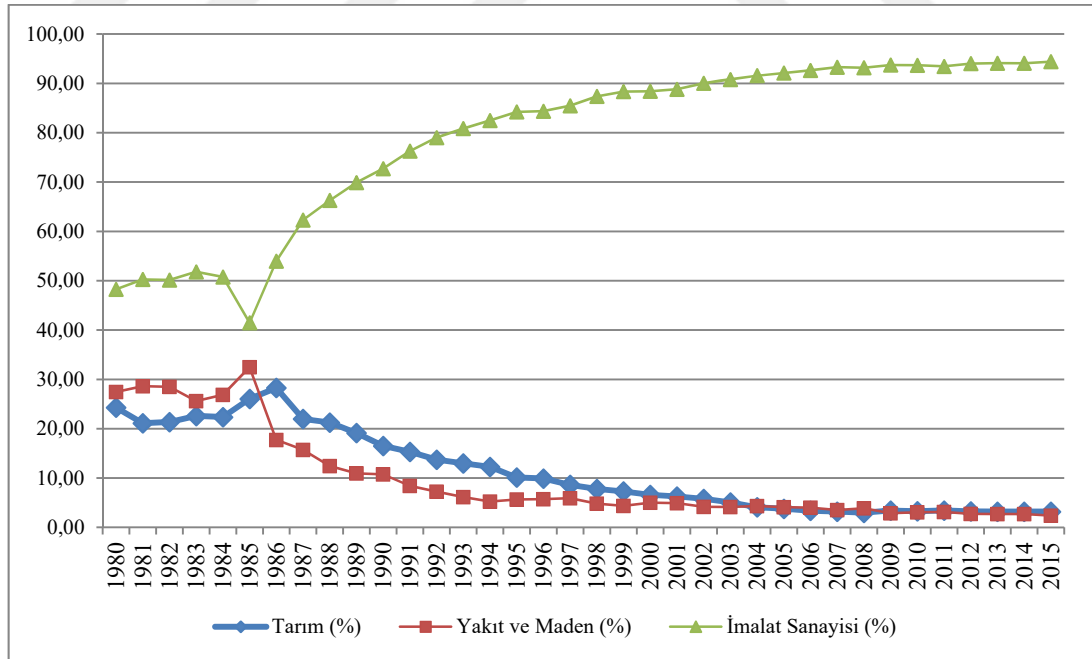
Tablo 7. Çin'in Mal İhracatı Bileşiminin Değişimi (1980-2015)

Yıllar	Tarım Ürünleri (Milyon \$)	Yakıt ve Maden Ürünleri (Milyon \$)	İmalat Sanayi Ürünleri (Milyon \$)	Toplam İhracat (Milyon \$)	Tarım (%)	Yakıt ve Maden (%)	İmalat Sanayisi (%)
1980	4.384	4.956	8.712	18.052	24,29	27,45	48,26
1981	4.457	6.039	10.612	21.108	21,12	28,61	50,27
1982	4.301	5.738	10.102	20.141	21,35	28,49	50,16
1983	4.561	5.172	10.460	20.193	22,59	25,61	51,80
1984	5.218	6.274	11.852	23.344	22,35	26,88	50,77
1985	6.244	7.780	9.938	23.962	26,06	32,47	41,47
1986	7.076	4.436	13.506	25.018	28,28	17,73	53,99
1987	8.091	5.778	22.930	36.799	21,99	15,70	62,31
1988	9.634	5.642	30.047	45.323	21,26	12,45	66,30
1989	9.954	5.704	36.384	52.042	19,13	10,96	69,91
1990	10.060	6.559	44.312	60.931	16,51	10,76	72,72
1991	10.895	5.978	54.246	71.119	15,32	8,41	76,27
1992	11.599	6.128	66.756	84.483	13,73	7,25	79,02
1993	11.852	5.623	73.831	91.306	12,98	6,16	80,86
1994	14.806	6.315	99.524	120.645	12,27	5,23	82,49
1995	14.997	8.405	125.007	148.409	10,11	5,66	84,23
1996	14.944	8.636	127.259	150.839	9,91	5,73	84,37

1997	15.732	10.774	155.907	182.413	8,62	5,91	85,47
1998	14.314	8.858	160.342	183.514	7,80	4,83	87,37
1999	14.209	8.471	172.060	194.740	7,30	4,35	88,35
2000	16.384	12.435	219.859	248.678	6,59	5,00	88,41
2001	16.626	13.049	235.822	265.497	6,26	4,91	88,82
2002	18.796	13.573	292.561	324.930	5,78	4,18	90,04
2003	22.158	18.099	396.993	437.250	5,07	4,14	90,79
2004	24.121	25.704	542.366	592.191	4,07	4,34	91,59
2005	28.711	31.266	700.342	760.319	3,78	4,11	92,11
2006	32.542	38.605	895.390	966.537	3,37	3,99	92,64
2007	38.862	42.815	1.136.143	1.217.820	3,19	3,52	93,29
2008	42.258	55.260	1.331.388	1.428.906	2,96	3,87	93,18
2009	40.883	34.329	1.124.743	1.199.955	3,41	2,86	93,73
2010	51.607	48.060	1.476.532	1.576.199	3,27	3,05	93,68
2011	64.613	59.459	1.771.858	1.895.930	3,41	3,14	93,46
2012	66.204	56.137	1.924.817	2.047.158	3,23	2,74	94,02
2013	70.188	59.822	2.077.107	2.207.117	3,18	2,71	94,11
2014	74.497	63.721	2.201.647	2.339.865	3,18	2,72	94,09
2015	72.532	54.485	2.145.738	2.272.755	3,19	2,40	94,41
1980/2015							
Değişim							
(%)	1.554,47	999,37	24.529,68	12.490,04	-86,85	-91,26	95,62

Kaynak: WTO, Erişim: 01.07.2017.

Şekil 17. Çin'in Mal İhracatı İçerisinde Alt Sektörlerin Payının Değişimi (%)

Kaynak: WTO, Erişim: 01.07.2017.'den yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çin'in mal ihracatı bileşimindeki büyük değişimin temelinde imalat sanayinin ihracatta aldığı payın artışı vardır. İmalat sanayisinin toplam ihracattaki payının artması toplam ihracat bileşimini değiştirirken imalat sanayisindeki alt sektörlerin de imalata dayalı ihracat içerisindeki payı çok önemli değişiklikler göstermiştir. Çin'in üretim ve ihracat yeteneğindeki dönüşümü de ortaya koyan bu değişimi 1980-2015 yıllarına ait sayısal veriler eşliğinde aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür¹⁵;

- ✓ Demir çelik ürünleri ihracatı 237 milyon (0,23 milyar) \$'dan 63 milyar \$'a yükselmiştir. Dönemin sonunda demir çelik ürünlerinin imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı 268 katına çıkmıştır.
- ✓ Kimyasal ürünlerin ihracatı 1,1 milyar \$'dan 129,3 milyar \$'a yükselmiştir. Dönemin sonunda kimyasal ürünlerin imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı 113 katına çıkmıştır.
- ✓ Makine ve taşıma ekipmanları ihracatı 843 milyon (0,84 milyar) \$'dan 1 trilyon dolara ulaşmıştır. En yüksek ihracat artışının gerçekleştiği makine ve taşıma ekipmanları sanayi ürünleri ihracatının imalat sanayi içerisindeki payının 1.260 katına ulaştığı görülmektedir.
- ✓ 1990'lı yıllarda Çin'in en önemli ihracat kalemi olarak öne çıkan tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatının artışını sürdürdüğü ancak bu artışın diğer alt sektörlerle göre düşük olduğu görülmektedir. Dönem sonunda iki sektörün ihracatının imalat sanayi içerisindeki payının sırasıyla 41 ve 106 kat arttığı görülmektedir.

Tablo 8. Çin'in İmalat Sanayi İhracatının Gelişimi (Milyon \$)

Yıllar	İmalat Sanayisi Toplamı (Milyon \$)	Demir ve Çelik (Milyon \$)	Kimyasal Ürünler (Milyon \$)	Makine ve Taşıma Ekipmanları (Milyon \$)	Tekstil Ürünleri (Milyon \$)	Konfeksiyon (Milyon \$)
1980	8.712	237	1.133	843	2.540	1.625

¹⁵ İmalat sanayisi birçok alt sektörden oluşmaktadır. Bütün alt sektörlerin verilerini tek tek çalışmaya almanın anlamlı değişimleri takip etmeyi zorlaştıracağı düşünüldüğü için bazı alt sektörlerin verileri göz ardı edilmiştir.

1981	10.612	525	Veri Yok	Veri Yok	3.390	1.930
1982	10.102	487	Veri Yok	Veri Yok	2.735	2.140
1983	10.460	205	Veri Yok	Veri Yok	3.270	2.320
1984	11.852	130	Veri Yok	Veri Yok	3.825	2.755
1985	9.938	118	Veri Yok	Veri Yok	3.680	2.450
1986	13.506	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	5.440	4.050
1987	22.930	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	6.485	5.790
1988	30.047	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	6.975	6.990
1989	36.384	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	7.215	8.165
1990	44.312	1.282	3.752	10.833	7.219	9.669
1991	54.246	1.669	3.852	13.908	8.014	12.245
1992	66.756	1.321	4.349	13.203	8.583	16.704
1993	73.831	1.058	4.624	15.262	8.699	18.441
1994	99.524	1.654	6.236	21.895	11.818	23.731
1995	125.007	5.225	9.095	31.407	13.918	24.049
1996	127.259	3.634	8.877	35.312	12.112	25.034
1997	155.907	4.464	10.227	43.709	13.828	31.803
1998	160.342	3.288	10.321	50.217	12.817	30.048
1999	172.060	2.659	10.373	58.836	13.043	30.078
2000	219.859	4.391	12.098	82.600	16.135	36.071
2001	235.822	3.152	13.352	94.901	16.825	36.650
2002	292.561	3.322	15.325	126.976	20.562	41.302
2003	396.993	4.813	19.581	187.773	26.900	52.061
2004	542.366	13.878	26.360	268.260	33.428	61.856
2005	700.342	19.278	35.772	352.234	41.050	74.163
2006	895.390	32.519	44.529	456.323	48.678	95.379
2007	1.136.143	51.531	60.341	577.819	56.032	115.520
2008	1.331.388	70.951	79.313	674.065	65.367	120.405
2009	1.124.743	23.660	62.008	591.128	59.824	107.264
2010	1.476.532	39.565	87.519	781.074	76.871	129.820
2011	1.771.858	55.462	114.723	902.599	94.411	153.774
2012	1.924.817	53.873	113.649	964.222	95.499	159.754
2013	2.077.107	54.726	119.695	1.038.744	106.624	177.530
2014	2.201.647	72.291	134.579	1.071.108	111.726	186.704
2015	2.145.738	63.804	129.344	1.063.524	108.817	174.082
1980/2015 Değişim (%)	24.529,68	26.821,52	11.316,06	126.059,43	4.184,13	10.612,74

Kaynak: WTO, Erişim: 01.07.2017.

Çin'in üretim yapısındaki ve ihracat yeteneğindeki değişimi imalat sanayisinin alt sektörlerinin ihracatının imalat sanayi ihracatı içerisindeki % paylarında da izlemek mümkündür. 1980-2015 dönemi verilerine göre;

- ✓ Demir çelik alt sektörünün yaptığı ihracatın imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı % 2,72'den % 2,97'ye yükselmiştir.
- ✓ Kimyasal ürünler alt sektörünün yaptığı ihracatın imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı % 13'ten % 6'ya düşmüştür.

- ✓ Üretimi ileri teknoloji gerektiren makine ve taşıma ekipmanları alt sektörünün yaptığı ihracatın imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı % 9,68'den % 49,56'ya yükselmiştir. İhracatçı özelliği ile de bilinen yabancı sermayenin Çin'in teknolojik üretim yapabilme kapasitesi üzerindeki etkisini göstermesi bakımından makine ve taşıma ekipmanları alt sektörünün ihracatındaki artış önem taşımaktadır. Bu veriler Çin'in ihracatının teknolojik ürün üretme yönünde güçlü bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır.
- ✓ Tekstil ve konfeksiyon ürünleri ihracatının dönemin başında imalata dayalı ürün ihracının yaklaşık olarak % 48'ini oluşturduğu ancak bu oranın dönem sonunda % 13'e düştüğü görülmektedir. Emek yoğun üretimi ifade eden bu sektörlerin imalat sanayi ihracatı içerisindeki payının bu şekilde düşmesi, Çin'in emek yoğun ihracattan teknoloji yoğun ihracata doğru önemli değişim yaşadığını ortaya koymaktadır.

Tablo 9. Çin'in İmalat Sanayi İhracatının Bileşimi (%)

Yıllar	Demir ve Çelik (%)	Kimyasal Ürünler (%)	Makine ve Taşıma Ekipmanları (%)	Tekstil Ürünleri (%)	Konfeksiyon (%)
1980	2,72	13,01	9,68	29,16	18,65
1981	4,95	Veri Yok	Veri Yok	31,94	18,19
1982	4,82	Veri Yok	Veri Yok	27,07	21,18
1983	1,96	Veri Yok	Veri Yok	31,26	22,18
1984	1,10	Veri Yok	Veri Yok	32,27	23,25
1985	1,19	Veri Yok	Veri Yok	37,03	24,65
1986	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	40,28	29,99
1987	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	28,28	25,25
1988	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	23,21	23,26
1989	Veri Yok	Veri Yok	Veri Yok	19,83	22,44
1990	2,89	8,47	24,45	16,29	21,82
1991	3,08	7,10	25,64	14,77	22,57
1992	1,98	6,51	19,78	12,86	25,02
1993	1,43	6,26	20,67	11,78	24,98
1994	1,66	6,27	22,00	11,87	23,84
1995	4,18	7,28	25,12	11,13	19,24
1996	2,86	6,98	27,75	9,52	19,67
1997	2,86	6,56	28,04	8,87	20,40
1998	2,05	6,44	31,32	7,99	18,74
1999	1,55	6,03	34,20	7,58	17,48
2000	2,00	5,50	37,57	7,34	16,41

2001	1,34	5,66	40,24	7,13	15,54
2002	1,14	5,24	43,40	7,03	14,12
2003	1,21	4,93	47,30	6,78	13,11
2004	2,56	4,86	49,46	6,16	11,40
2005	2,75	5,11	50,29	5,86	10,59
2006	3,63	4,97	50,96	5,44	10,65
2007	4,54	5,31	50,86	4,93	10,17
2008	5,33	5,96	50,63	4,91	9,04
2009	2,10	5,51	52,56	5,32	9,54
2010	2,68	5,93	52,90	5,21	8,79
2011	3,13	6,47	50,94	5,33	8,68
2012	2,80	5,90	50,09	4,96	8,30
2013	2,63	5,76	50,01	5,13	8,55
2014	3,28	6,11	48,65	5,07	8,48
2015	2,97	6,03	49,56	5,07	8,11
1980/2015 Değişim (%)	9,31	-53,65	412,23	-82,61	-56,50

Kaynak: WTO, Erişim: 01.07.2017'dan yararlanılarak yazar tarafından hazırlanmıştır.

Çin'in ihracat yapısındaki değişime ilişkin olarak verilen bu bilgiler, yabancı sermayenin kümелendiği ihracatçı alt sektörler yoluyla üretim yapısının önemli bir değişim gösterdiğini ortaya koymaktadır. Bunun yanında imalat sanayi içerisinde başlangıç yıllarında önemli bir yer tutan emek yoğun alt sektörlerin ihracat paylarındaki gerileme, Çin'in hızlı bir şekilde teknoloji yoğun bir üretim yapısına doğru evrildiğini ortaya koymaktadır.

Araştırmanın ilk bölümünde ortaya konulduğu gibi Çin, binlerce yıllık feodal bir tarım toplumdur. Son yüzyıl boyunca gerek 1911 Devrimi liderlerinin gerekse Mao'nun büyük gayretlerine rağmen Çin'in kırsal nüfusa ve üretime dayanan verimsiz kısır döngüsü kırılmamıştır. Deng sonrası reformlarının başarısı üzerine birçok şey söylemek mümkündür. Fakat 40 yıl gibi bir zamanda bu reformların geleneksel üretim yapısında bu denli bir dönüşümü sağlamış olması üzerinde en fazla durmaya değer hususlardan birisidir. Devasa nüfusu ile dünyanın en büyük pazar potansiyeline de sahip bir ülke olan Çin'in mevcut üretim yapısı ve ihracatı ile dünya ihracatının baş oyuncusu olması ve bütün dünyayı Çin malları için devasa bir pazara dönüştürmesi önemli bir başarıdır. Afyon Savaşları ile sanayileşmiş Batının sömürgeleştirmeye çalıştığı bir ülkenin bu kadar kısa bir zamanda Çin'in çöküşüne yol açan dünyayı adeta üretime boğması üzerinde asıl durulması gereken konudur. Dünya geneline pazarlanan ürünlerin

bileşiminin imalat sanayisinin teknoloji yoğun mallardan oluşması ise başka bir başarıdır. Dolayısıyla Çin’de reformlar ve reformlarla ülkeye giriş yapan yabancı sermayenin yarattığı dönüşümün mihenk taşı üretim yapısındaki bu dönüşüm oluşturmaktadır.

3.4.4. DYS Girişlerinin Çin Sosyo Demografik Yapısına Etkisi

Çin’in ekonomik dönüşümü, 1978’de deklare edilen “Opening and Reform/Açıklık ve Reform” politikalarıyla başlamıştır. Mao tarafından başlatılan Kültür Devrimi istenilen başarıyı sağlayamadığı için Mao’dan sonraki dönemde ekonomik ve siyasi olarak yeni bir yapılanmaya gitme gereği duyulmuştur. Reformların başlatıldığı tarihlerde Çin, kırsal kesim nüfusunun yoğunluğu, sermaye yetersizliği ve birçok çarpıklık söz konusu olmasına karşın reformları yürüten liderlik gelişmekte olan ülkelere özgü nadir fırsatlardan başarılı bir şekilde yararlanarak reformları başarıya ulaştırmıştır. Düşük faktör maliyetleri, Hong Kong ve Tayvan gibi sınırlı sayıdaki ülkeden gelen yabancı sermaye bu reformların ekonomik alandaki yansımalarının itici gücü olmuş ve Çin kalkınmasının hareket noktasını oluşturmuştur (Bertelsmann Stiftung’s Transformation Index [BTI], 2016: 3-4).

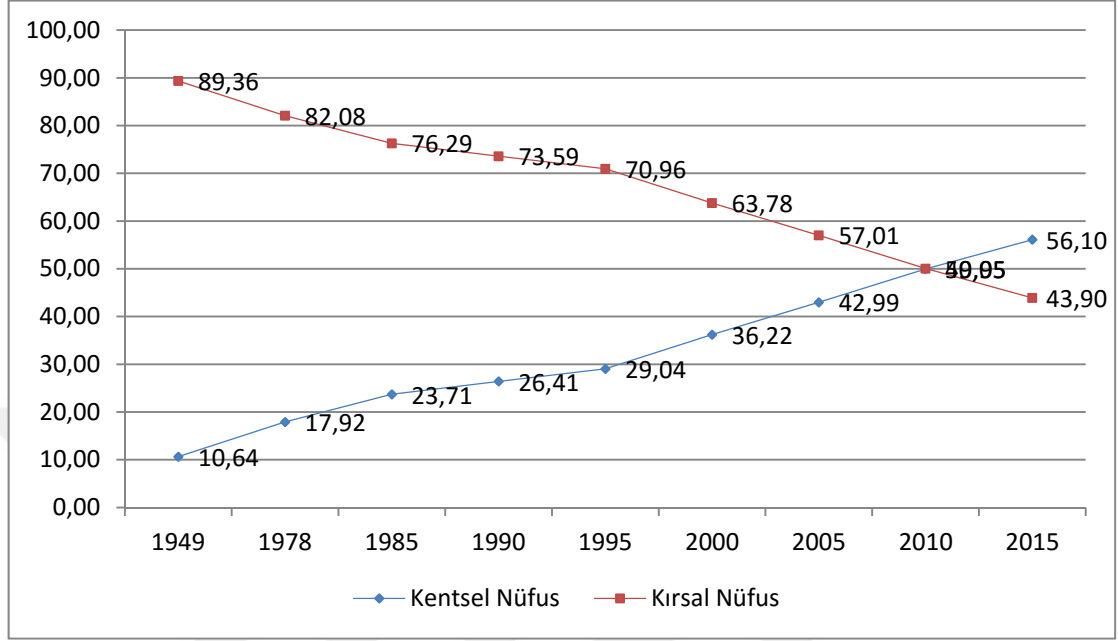
Çin, ekonomik büyüme performansının yanında sosyo-kültürel değerlerin dönüşümü bakımından da önemli bir gelişme göstermektedir. Geçmişteki Çin imparatorluklarının kültürel mirasının üzerinde varlığını devam ettiren Çin’in bu dönüşümünün mevcut siyasi yöneticiler tarafından desteklendiği görülmektedir. Geniş bir coğrafi alan üzerine dağılmış 1,3 milyardan fazla insanın önemli bir kısmı kırsal kesimde yaşamaktadır ve devlet bu sosyo-kültürel yapıyı denetimli bir şekilde dönüştürme faaliyetlerini sürdürmektedir. Bugün Çin’de kırsal kesimde 600 binden fazla okuma odasının kurulduğu görülmektedir. Sadece 2011 yılında 370 binden fazla kitap yayınlanmıştır. 2000’li yıllara göre ülkede çekilen film sayısında, müze ve kültür merkezi sayısında önemli bir artışın olduğu görülmektedir (Smits, 2014: 7). Bütün bu rakamlar Çin’deki değişim ve dönüşümün akademik literatüre yoğun bir şekilde yansıdığı gibi sadece ekonomik alanla sınırlı olmadığını toplumsal işleyişin her alanında modernleşmeye doğru gidişi desteklediğini göstermektedir.

Son yıllardaki yükselişi Çin'in bir küresel güce dönüşmesine yol açtığına ilişkin tartışmalara neden olmaktadır. Çin'in bu anlamdaki adımları, yumuşak güç kavramı ile ilişkili olarak ele alınmaktadır. Çin'in Çin dili ve kültürünü dünya genelinde etkili bir şekilde kurmak için açtığı Konfüçyüs Enstitüleri bu konuda öne çıkarılan bir kurumdur. Şu anda (2014 yılı itibarıyla) dünya genelinde 456 enstitü vardır ve bunların 129 tanesi Avrupa'daki 32 ülkede faaliyet göstermektedir. Çin, 2020 yılına kadar bu enstitülerin sayısı 1000'e çıkarmayı planlamaktadır (Smits, 2014: 7-8).

Çin'in başarılı büyüme performansı, ülkenin genelinde olduğu gibi tarım kesiminde de refah seviyesinin yükselmesini sağlamıştır. Geleneksel olarak bir tarım toplumu olan Çin'de 1980'li yıllara kadar kırsal kesimdeki nüfusun yoksulluğu genel bir olgu halinde iken 1980'lerden sonra bu durumun önemli ölçüde değiştiği görülmektedir. OECD'nin kayıtlarına göre Çin'de kırsal nüfusun yoksulluk oranı 1980'li yıllarda % 90'ın üzerinde iken devam eden yıllardaki gelişmelere bağlı olarak bu rakam 2015 yılı itibarıyla % 10'un altına düşmüştür (OECD, 2017: 7-8)¹⁶.

¹⁶ Yoksulluk üzerine çalışma yapan kuruluşların yoksulluk tanımlarının görece olarak farklılaşması ve yoksul kabul edilmek için öngördükleri minimum gelirin farklılaşması gibi nedenlerle farklı istatistiklerle karşılaşmak mümkündür. OECD 2015 yılı için Çin'deki kırsal kesim yoksulluğu % 10 olarak verilirken kentsel nüfusun kırsal kesime göre daha varlıklı olduğu Çin ile Bertelsmann Stiftung Foundation'un 2016 yılı genel yoksulluk oranı nüfusun % 27'sini kapsamaktadır. Bu hesaplamada günlük 3,1 \$ gelirin altında geliri olanlar yoksul kabul edilmektedir (BTI, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_China.pdf).

Şekil 24. Çin’de Kentsel-Kırsal Nüfusun Yıllara Göre Değişimi (%)

Kaynak: National Bureau of Statistic of China, Erişim: 01.07.2017.

Reformların ülkenin yoksul yapısının yanında kırsal-kentsel nüfus yapısını da önemli ölçüde etkilediği görülmektedir. ÇHC’ nin kurulduğu 1949 yılında nüfusun % 89,36’sının kırsal kesimde yaşadığı, reformların başladığı tarih olan 1978 yılında ise kırsal kesimdeki nüfusun toplam nüfustaki payının % 82,8 olduğu görülmektedir. Reformlar öncesi 30 yıllık dönemde kırsal-kentsel nüfus dengesinin fazla değişmediği görülmektedir. Ancak reformlar sonrası dönemde kentlere yoğun göçlerle birlikte kentsel nüfus oranının hızla arttığı görülmektedir. Çin İstatistik Bürosu (National Bureau of Statistic of China)’nın verilerine göre reformlarla birlikte kentsel nüfus 1990 yılında % 26,51’e, 2000 yılında % 36,2’ye ulaşırken 2010 yılında kırsal nüfusla eşit (% 49,95) seviyeye gelmiştir. Devam eden yıllarda da kentleşme artarken 2015 yılı itibarıyla nüfusun % 56,10’u kentsel nüfusa dâhil olmuştur OECD ve Çin İstatistik Bürosu verileri, kırsal kesimdeki reformların oldukça başarılı sonuçlar verdiğine işaret etmektedir. Dolayısı ile Deng Şiaoping ile başlayan reform sürecinin önemli bir bileşeni olan tarım reformunun önceki dönemde uygulanan politikalara göre çok daha başarılı olduğunu söylemek mümkündür.

3.5. Bulgulara İlişkin Değerlendirmeler

Planlama ve reform olgularının her ikisi de Çin'den önce Sovyetler Birliği ve Sovyetlerin güdümündeki Doğu Avrupa ülkelerinde katı merkeziyetçi planlamanın parçasıdır ancak yeterince başarılı olunamamış olgulardır. Sovyetlerin planlama deneyimi 1928'de başlarken Çin'in planlama deneyimi ise Sovyetler model alınarak 1953'te başlamıştır. Bir toplumsal mühendislik de içeren bu planlama deneyimleri nihai olarak her iki ülkede de istenen başarıyı getirmemiştir. Reform da benzer şekilde önce Sovyetler tarafından uygulanmış ancak bunda da umulan başarı elde edilemezken Çin, Sovyetlerden farklı olarak reform çabalarında önemli bir başarıya ulaşmıştır. Çin, 1978'de başlattığı reform dalgasını kademeli bir şekilde uygulayarak çarpıcı bir ekonomik büyüme ve yapısal dönüşüm gerçekleştirmiştir. Çin bu başarısı sayesinde tamamen merkezden kontrol edilen planlı sosyalist ekonomiden Pazar temelinde işleyen ve sosyalist renkleri de koruyan işlerlik kazanmış bir ekonomiye politik bir devrim olmaksızın ulaşmıştır. Bu bakımdan Çin'in bu başarısı benzer deneyimlerin çoğundan ayrılmakta ve başarısı ile öne çıkmaktadır (Qian, 1999: 31-32).

Çin'in gerçekleştirdiği dönüşüm planlamadan serbest piyasaya doğru geçişi içeren bir ekonomik dönüşümdür. Dolayısıyla bu dönüşümü tanımlarken Çin'de piyasanın serbestleşmesine sıkça vurgu yapılmaktadır. Ancak Çin'in yönetim yapısının piyasa üzerindeki etkisini gözden uzak tutmamak gerekmektedir. Birinci bölümde ÇKP'nin ülke yönetimindeki rolüyle ilgili açıklamalarda da görüldüğü gibi Çin'de siyasal sistemin de ekonomik sistemin de dümeni aynı zamanda devletin yönetim aygıtı da olan ÇKP'nin elindedir. Özelleştirme, kaynakların kullanımı, KİT'lerin yönetimi, yatırımların planlaması gibi temel konuların hepsi ÇKP'nin denetimindedir. Çin'deki tasarruf ve ihracat fazlası kaynakların devlet tarafından yeni büyük yatırımlara aktarılmasını devletin ekonomideki rolüne örnek olarak göstermek mümkündür. Dolayısıyla ile Çin'de planlama ve kumanda ekonomisinin tamamen ortadan kalkması ve serbest piyasanın Batıdaki gibi işlemesi şeklinde bir durum söz konusu değildir. Çin'de planlı ekonomi ile serbest piyasanın iç içe geçmiş bir şekilde yürütüldüğü ve bunun da doğrudan devletin kontrolünde olduğu gözden uzak tutulmamalıdır.

Çin ekonomisi, reformların başlatılmasından itibaren geçen sürede yıllık ortalama % 10 civarında bir büyüme performansı sergilemiştir. Ancak sosyalist devlet aygıtının merkeziyetçi yapıyı terk etmeden kapitalizmin getirilerinden faydalanmaya çalışma stratejisi, önemli başarılar sağlamış olsa da büyümenin istikrarsız, dengesiz ve koordinasyonsuz olduğu, bu durumun sürdürülemez olduğu görülmektedir. Bu durumun etkileri 2008 Küresel Ekonomik Krizi sırasında etkisini belirgin bir şekilde göstermiştir. Krizin ilk belirtilerini gösterdiği 2007 yılında % 14 civarında gerçekleşen Çin büyümesi krizin şiddetini artırdığı 2008 yılında % 9,5'a 2009 yılında ise % 9'a düşmüştür. Küresel kriz dönemindeki bu büyüme yavaşlaması Çin ekonomisinin ihracata bağımlılığına yöneltilen eleştirileri haklı çıkaran bir gelişme olmuştur. Ekonominin yapısal olarak aynı çizgide devam etmesinin yetersiz talep aşırı üretim çelişkisine yol açacağı ve bu durumun ileride daha büyük sorunlara yol açacağı öngörülmektedir. Ekonomi ile ilgili bir diğer önemli sorun ise son yıllarda iş gücü maliyetlerindeki artışla ilgilidir. Yabancı yatırımcıların Çin'i tercih etmesinde önemli bir faktör olan ücretlerin son yıllarda belirgin bir artış gösterdiği ve bunun da yatırımcıların üretim maliyetini artırdığı görülmektedir. Çin emek gücündeki artışın son birkaç yılda yabancı yatırımların bölge ülkelerinden Vietnam'a ciddi bir şekilde yatırımları kaydırmasına yol açtığı belirtilmektedir (Öztürk, 2011: 134-135). Dolayısıyla Çin'in ucuz işgücüne dayalı cazibesinin doyma noktasına geldiğini ve yeni yatırım çekmekte iş gücü faktörünün önemini kaybettiğini söylemek mümkündür.

Çin'in gerçekleştirdiği reformlar, nüfus bakımından dünyanın en büyük ülkesi olan Çin'in kısa bir süre içerisinde dünyanın en büyük ihracatçısı ve en büyük ekonomilerinden birisi olmasını sağlamıştır. Döviz rezervleri ve bütçe fazlası rekor düzeylere ulaşan Çin'de büyümenin itici gücü özel sektör yatırımları olmasına karşın devletin hem ekonomideki hem bireyler üzerindeki sıkı denetimi devam etmektedir (Saray ve Gökdemir, 2007: 662).

Yapısal dönüşümün sağladığı büyümeye karşın Çin'in bazı önemli sorunlarının henüz çözemediğini, hatta büyüme artışı ile birlikte bu sorunların taşıdığı riskin arttığını söylemek zordur. Bu da büyüme ve kalkınma konusunda belirli eşikleri aşan Çin'in ihracata dayalı büyümesinin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Çin'de kronik denebilecek düzeyde bir düşük tüketim eğiliminin olduğu görülmektedir. Bu tüketim

yüksek tasarrufu oranı ve yatırımların finansmanının kolaylığı anlamına gelse de iç piyasada ciddi bir talep boşluğu yaratmaktadır. Çin toplumunun önemli bir kısmında düşük gelire ve yetersiz devlet desteğine rağmen düşük tüketim eğilimi sürmekte, düşük kalan iç talep nedeniyle ise üretim sektörlerin ihracata bağımlılığı güncelliğini korumaktadır. Dolayısıyla Çin ekonomisinde iç talep yetersizliği nedeniyle üretimin ihracata bağımlı olduğunu söylemek mümkündür. Bu da ekonomiyi dış dünyadaki gelişmelere duyarlı hale getirmektedir. Çin için büyük bir sorun olan bu durumun sürekliliğine yol açan başlıca faktör ise işgücü ve hane halkı gelirlerinin düşük kalmasıdır. Hane halklarından kaynaklanan talep boşluğu, halihazırda yerel yatırım programları ile kapatılmaktadır ancak dünya ekonomisinin Çin mallarına olan talebinin seyirindeki bir değişim iç piyasada baş edilemez bir arz fazlası sorununa açma riskini yükseltmektedir (Akyüz, 2011: 24-25).

Çin'in yakaladığı büyüme performansı, ihracatın yanında ithalatın da artmasına neden olmaktadır. Hatta son yıllarda Çin'in ithalatındaki artış hızı ihracatındaki artış hızını geçmiş durumdadır. Bu da Çin'deki zenginleşmenin ülke içindeki lüks tüketimi artırdığına işaret etmektedir. Uzun dönemde Çin'in dış ticaret dengesinin Çin'in lehine olacak şekilde devam edeceği ve karşılıklı bağımlılık ilişkisi içerisinde Çin'in küresel konumunu güçlendireceği beklenmektedir. Fakat Çin'in büyümesinin daha doğrusu ekonomik yapısının başta ABD olmak üzere gelişmiş ülkelerin ekonomisindeki gelişmelere aşırı bağımlılığı önemli bir sorun olarak görülmektedir. Hatta Çin için en büyük global tehdit olarak ABD'de ortaya çıkabilecek bir ekonomik kriz görülmektedir (Alperen ve Günay, 2014: 5-6).

Deng'in başlattığı reformlar birçok açıdan önemli başarılar elde etmesine ve sayısal veriler çoğu noktada göz alıcı görünse de Çin'in kalkınma sürecinde zenginle fakir arasındaki uçurumun arttığı, kırsal kentsel ayrışmasının büyüdüğü görülmektedir. Yükselen Çin ekonomisine sırtını veren zengin kesim ile fakir kesim arasındaki refah farkı artarken özellikle kırsal kesimde yoksulluğun ileri düzeyde olduğu görülmektedir. Bu problemin temel nedeni olarak ise yeterince tanımlanmamış ve ayrışmamış reformlar, bölgeler arasındaki büyüme dengesizliği gibi faktörler yatmaktadır. Yoksulluğun ve eşitsizliğin önemli bir problem olduğu ülkede bireysel özgürlükler,

basın yayın özgürlüğü gibi modern dünyaya uymayan ciddi sorunların da hala varlığını sürdürdüğü görülmektedir (Öztürk, 2011: 135).

Almanya merkezli Bertelsmann Stiftung Enstitüsü, 129 ülkeyi kapsayan bir dönüşüm endeksi ile ülkelerin bazı kriterlere göre gelişimini incelemektedir. Gelişmekte olan ülkelerle geçiş sürecindeki ülkelerin piyasa ekonomisi ve demokrasiye geçiş sürecini puanlandırmayı esas alan bu endekste 17 kriter yer almakta ve ülkeler bu kriterler açısından değerlendirilerek bir dönüşüm puanı elde edilmektedir. Ülkenin ekonomik dönüşümü 14 kritere göre değerlendirilmekte ve ekonomik dönüşüm puanı elde edilmektedir. Ekonomik dönüşüm, sadece ekonomik büyümeye göre değil ekonomik performansın yanında rekabet politikaları, düzenleyici politikalar, mülkiyet hakları, sosyal güvenlik, fırsat eşitliği, sürdürülebilirlik, sosyal adalet, yoksulluğun azaltılması gibi çeşitli alt kriterleri içermektedir (BTI, Erişim:05.07.2017).

BTI çerçevesinde Çin ile ilgili ulaşılabilen sayısal veriler Çin'in piyasa dönüşümü anlamında önemli aşamalar kaydettiğini ancak demokrasi, insani gelişmişlik indeksi, kadınların siyasetteki konumu, gelir dağılımı gibi önemli birçok değişken bakımından henüz yeterli gelişmeyi sağlayamadığını göstermektedir.

Status başlığı altında oluşturulan genel durum indeksine göre Çin'in 129 ülke içerisinde aldığı puanlar ilk verilerin elde edildiği 2003 yılından 2016 yılına kadar artış göstermektedir. Fakat son durum itibarıyla Çin'in 129 ülke içerisinde henüz 84. Sırada olduğu da görülmektedir. Dolayısı ile Çin'in bu konuda ekonomide gösterdiği başarıya benzer bir başarı elde ettiğini söylemek zordur.

Çin'in piyasa ekonomisine geçiş çabaları demokrasiye yönelik tutum nedeniyle bir kapitalizme geçiş olarak görülmemektedir. Bu yaklaşımın Çin'in sorunlu demokrasisi nedeniyle önemli bir haklılık payı vardır. Çin'in BTI kapsamındaki demokrasi endeksi puanlarına bakıldığı zaman 1990'lı yıllara göre kısmi gelişmeler olduğunu söylemek mümkündür. Çin'in 1990'da 1,60 olan demokrasi endeksi puanı 2016 yılında 3,28'e çıkmıştır. Endeks değeri bakımından ciddi bir yükseliş söz konusu olsa da Çin'in endekse dahil olan 129 ülke içerisinde henüz 111. Sırada olduğu da görülmektedir. Bu da Çin'in demokratiklik bakımından endekse dahil olan ülkeler

içerisinde sonlarda olduğunu göstermektedir. Bu nedenle Çin'deki ekonomik yapının değişimini liberalizme geçiş olarak görmemek gerekmektedir. Sonuç olarak Çin'in ancak liberal piyasa koşullarının bir kısmının işletildiği sosyalist ekonomi olduğunu söylemek mümkündür.

BTI kapsamında Çin ile ilgili oluşturulan indeks değerleri en önemli dönüşümün ekonomi alanında olduğunu göstermektedir. Çin'in 2003 yılında 2,60 olan ekonomik dönüşüm puanının 2016 yılında 6,61'e yükseldiği görülmektedir. Bu puanla Çin, 2016 yılında 129 ülke arasında 32. sırada yer almıştır. Yönetsel dönüşüm bakımından ise Çin'in çok iyi bir performans sergilediği söylenemez. Yönetsel dönüşüm endeksi puanı 2003 yılında 4,40 iken 2016 yılında 4,70'e yükselmiştir. Çin elde ettiği bu puanla 2016 yılında 129 ülke arasından 74. sırada yer almıştır.

Bir ülkede ekonomik büyümeye ilişkin sayısal verilerin toplumun tamamı için anlam ifade etmesi ancak gelir bölüşümünde adaletin sağlanması ve refahın topluma eşit bir şekilde dağıtılması ile mümkündür. Ülkelerin refahının toplumun tamamına dağılımının yapısını ortaya koyması bakımından Gini katsayısı önemli bir ölçüm aracıdır. Gini katsayısının 1'e yaklaşması gelir dağılımında tam eşitliğe yaklaşılması anlamına gelirken 0'a yaklaşılması ise bir eşitsizliğin varlığını ve üretilen toplam hasılanın sınırlı sayıda kişinin elinde toplandığını göstermektedir. Çin'in Gini katsayısı verilerine bakıldığı zaman ulaşılan bütün değerler 0,5 değerinin bile altındadır. Katsayıda 2010 yılına kadar bir iyileşmenin olduğu ancak sonraki yıllarda belirgin bir düşüşün olduğu görülmektedir. Bu da 2010 yılından sonra birçok göstergede olduğu gibi gelir dağılımı eşitsizliğinde de sorunların büyüdüğüne işaret etmektedir.

Tablo 10. Çin'in Yapısal Dönüşümüne İlişkin Bazı Değerlerin Değişimi

Yıllar	Durum İndeksi (Status Index)	Demokrasi İndeksi	Piyasa Ekonomisi İndeksi	Yönetim İndeksi	İnsani Gelişmişlik İndeksi (HDI)	BM Eğitim İndeksi	Gini Katsayısı	Kadınların Siyasette Temsil Oranı (%)
1995	-	-	-	-	0,681	-	-	-
1998	-	-	-	-	0,706	0,79	45,6	21,8
2000	-	-	-	-	0,726	-	-	-
2001	-	-	-	-	0,721	0,79	45,8	21,8
2003	4,20	1,60	2,60	4,40	-	-	-	-

2006	4,42	3,05	5,79	4,48	0,755	0,84	44,7	20,2
2007	4,70	3,20	6,20	-	-	-	-	-
2008	4,70	3,15	6,25	4,82	770	0,84	46,9	-
2010	4,79	3,37	6,21	5,00	0,770	0,85	41,5	-
2012	4,94	3,32	6,57	5,04	0,687	0,623	41,5	-
2014	5,01	3,33	6,68	4,84	0,699	0,627	42,1	-
2016	4,95	3,28	6,61	4,70	0,719	0,61	42,1	-

Kaynak: Bertelsmann Stiftung Enstitüsü'nün aşağıdaki sayfalarından yararlanılarak Yazar tarafından hazırlanmıştır.

http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2003/pdf/BTI_2003_China.pdf
http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2006/pdf/BTI_2006_China.pdf
http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2008/pdf/BTI_2008_China.pdf
http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_China.pdf
http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_China.pdf
http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_China.pdf
http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_China.pdf

BTI'nin iki yılda bir hazırladığı bu indeksler, ülkelerin 17 farklı kritere göre değişim ve dönüşümünü ölçmektedir. Elde edilen verilerden yönetim ve durum endeksi olmak üzere iki ana endeks oluşturulmaktadır. Durum endeksi demokrasinin gelişimi ve piyasa ekonomisi koşullarının gelişimi olmak üzere iki alt bileşenden oluşmaktadır. İçerik olarak ülkedeki demokrasi ve pazar ekonomisinin kalitesini ölçmektedir. Bu nedenle demokrasi endeksi ve piyasa ekonomisi endeks değerlerinin toplamı durum indeksini de oluşturmaktadır. Yönetim endeksi ise ülkenin yönetim kalitesini ortaya koyan bir endekstir. Endeks puanları baz alınarak yapılan ülkeler arası kıyaslamada yüksek puanlı ülkenin daha iyi durumda olduğu kabul edilmektedir. Puanların yükselmesi ülkenin ilgili endeks açısından gelişme gösterdiği anlamına gelmektedir (BTI, Erişim:10.07.2017).

İnsani gelişmişlik endeksi, BM tarafından oluşturulan bir indeks olup ulaşılan veriler Çin'in 1990'lı yıllara göre bu konuda önemli ilerlemeler kaydettiğini göstermektedir. Çin'in HDI puanları, 2010 yılına kadar genel olarak ortanın üstü denebilecek bir seviyeye işaret etmektedir. Ancak 2010 yılından itibaren Çin'in endeks puanlarının yüksek gelişme kategorisindeki puanlara yakın olduğu da dikkat çekmektedir. Çin'in bu konuda 1990'lara göre önemli bir ilerleme kaydettiğini söylemek mümkün olmasına karşın 2015 yılı itibarıyla Çin'in 188 ülke içerisinde henüz

90. Sırada yer aldığı da görülmektedir (UNDP, Erişim: 10.07.2017). Dolayısı ile piyasa başarısı bakımından oldukça iyi bir performans gösteren Çin'in insani gelişmişlik bakımından yeterli gelişme ve dönüşümü sağladığını söylemek zordur.

BM'nin geliştirdiği bir diğer indeks ise eğitim indeksidir. Çin'in eğitim indeksi puanlarına bakıldığı zaman, ilk dönemlerde toplumda eğitimin arttığını söylemek mümkündür. 1998 ve 2001 yıllarında 0,79 olan eğitim indeksi puanı devam eden yıllarda yükselerek 2010 yılında 0,85 puana kadar çıkmıştır. Ancak daha sonraki yıllarda Çin'in indeks puanında önemli bir düşmenin olduğu görülmektedir. Devam eden düşüşün sonunda Çin'in eğitim indeksi puanı 1998 puanının da altına inerek 2016 yılında 0,61'e inmiştir. Ekonomik büyümeye ve göreceli olarak artan refaha karşın Çin'in eğitim indeksi puanının düşmesi, yetişmiş işgücü ve beşeri sermaye anlamında Çin'in son yıllarda gerileme içerisinde olduğunu ortaya koymaktadır. Küresel dünyaya eklemlenme konusunda önemli aşamalar kaydeden Çin'de böyle bir sorunun varlığını artırarak sürdürmesi, gelişmenin sürdürülebilirliği açısından önemli bir handikap teşkil etmektedir.

Tablo 11. Çin'in İnsani Gelişmişlik İndeksi Puanları (1990-2015)

Yıllar	Çin	Çok Yüksek İnsani Gelişme	Yüksek İnsani Gelişme	Orta Düzey İnsani Gelişme	Düşük İnsani Gelişme
1990	0,499	0,791	0,574	0,465	0,356
2000	0,592	0,836	0,637	0,525	0,388
2010	0,700	0,876	0,716	0,598	0,475
2011	0,703	0,881	0,721	0,606	0,481
2012	0,713	0,884	0,728	0,613	0,486
2013	0,723	0,887	0,736	0,620	0,490
2014	0,734	0,890	0,744	0,626	0,494
2015	0,738	0,892	0,746	0,631	0,497

Kaynak: United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Reports, Table 2: Trends in the Human Development Index, 1990-2015, Erişim: 03.07.201

SONUÇLAR

Tarihsel olarak dünyanın en kalabalık ve büyük ülkelerinden birisi olan Çin, 1839'da başlayan Afyon Savaşları ile uzun bir gerileme dönemine girmiştir. Bu gerileme 1911'de gerçekleşen milliyetçi devrimle de 1949'da kurulan komünist yönetimle de durdurulamamış hatta daha da artmıştır. Mao'nun başlattığı planlı kumanda ekonomisi, önceleri önemli başarılar elde etmişse de daha sonraki yıllarda Çin'in kendini dünyadan soyutlamasının da etkisiyle Çin'in dünya ekonomisindeki yeri son yüzyıllar içerisinde en düşük seviyesine inmiştir. Başarısızlığa yol açan ekonomi politikalarının ardından Kültür Devrimi'nin de beklenen başarıyı getirmemesi özellikle Mao'nun 1976'da ölmesinden sonra uygulanan politikaların sorgulanmasına yol açmıştır. Mao'dan sonra yaşanan iktidar mücadelesinden galip çıkan Deng Şiaoping, reformcu kişiliği ile bilinen bir lider olarak kısa sürede düşüncelerini hayata geçirmeye başlamış ve Çin'de uygulanan Stalinist ekonomi politikalarını bir kenara koyarak serbest piyasa temelinde Çin ekonomisini dış dünyaya açacak adımları atmıştır. Maoist politikaların başarısızlığından ve Mao'ya duyulan kırgınlıktan da başarılı bir şekilde yararlanan Deng, Mao'nun sertliğe dayalı siyasetini kısa sürede yumuşak güç unsurlarına dayalı politikalarla ikame etmiş ve Çin'in piyasa ekonomisine geçişine zemin hazırlayan birçok düzenlemeyi hayata geçirmiştir. Mao'nun önceliklerini geri plana atarak dört modernleşme olarak da adlandırılan tarım, sanayi, bilim ve teknoloji reformlarını hayata geçiren Deng'in yönetimde olduğu süre boyunca savunmaya ise en alt düzeyde öncelik verdiği görülmektedir (Deniz, 2014: 67-68).

Çin'de sosyalizmin terk edilmemiş olmasına karşın uygulanan ekonomi politikaları gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde uygulanan liberal politikalardan farklı politikalar değildir. Reform politikaları kapsamında uygulanan özelleştirme, yerelleştirme, yeni kamu işletmeciliği düşüncesine uygun olarak devletin işlev, örgütlenme ve işleyişi ile ilgili birçok uygulama 1990'lardan itibaren özellikle gelişmekte olan ülkelerde hayata geçirilen reformlarla aynı ilkelere dayanan uygulamalardır. Uygulanan reformların ekonomik yapıyla birlikte demografik yapıyı da etkilemesi zaman içerisinde devlet aygıtının merkezinde yer alan ÇKP'nin yapılanmasında da değişikliğe gidilmesine neden olmuştur. Sınıf temelinde bir

örgütlenmeyi esas alan ÇKP üyeleri arasında iş adamlarının oranı 1993'te % 13 seviyesinde iken bu oran 2000 yılında % 20'ye ulaşmıştır. Parti kadrolarının kapitalistleşmesine izin veren bir dönüşümün olduğu görülmektedir. Partililerin kapitalistleşmesinin reformlara karşı parti içinde güçlü dirençler oluşmasını engellediği düşünülmektedir (Sezen, 2007: 29-30).

ÇKP'nin yapısındaki bu değişim, yöneticilerdeki kapitalistleşmeye bağlı olarak liberal felsefi düşüncenin de yönetimde kendine yer bulduğuna işaret etmektedir. ÇKP üye ve yöneticilerinin liberal ekonominin sağladığı refah ve konforla tanışma sıklığı arttıkça yönetim düşüncesinin de zaman içerisinde liberal siyasi düşünceye doğru evrilmesini beklemek mümkündür. Fakat BTI çerçevesinde oluşturulan demokrasi indeksine bakıldığında zaman Çin'in bu konuda çok uzun bir yolu kat etmesi gerektiğini söylemek daha doğru olur. Ekonomik ve siyasal dönüşüm içerisindeki 129 ülke arasında 2016 yılı itibarıyla 111. Sırada yer alması Çin'in hala oldukça kötü bir karneye sahip olduğunu ortaya koymaktadır.

Başarılarına karşın Çin'in reformlarının ekonomik ve sosyal yaşamda yarattığı dönüşümün sürdürülebilirliği ayrı bir konudur. Ekonominin liberalleştirilmesi temelinde atılan adımlar Çin'in demografik yapısını önemli bir değişime uğrattırırken kırdan kente göçler de artmış ve kentleşmeye bağlı birçok sorun ortaya çıkmıştır. Bir diğer sorun ise hızlı sanayileşmenin yarattığı çevre ve hava kirlenmesi gibi maliyetlerdir. Çözümlemesi yönetsel beceri gerektiren bu konular aynı zamanda ekonomik büyüme ve toplumsal gelişmenin sürdürülebilirliği için önem taşımaktadır. Dolayısı ile sanayi büyümesinin yarattığı sosyal ve çevresel sorunların ileri boyutlara ulaştığı günümüzde Çin'in büyümesi ve dönüşümünün sağlıklı bir şekilde sürdürülebilirliği yabancı sermaye kadar bu sorunların yönetilebilmesine ve çözülebilmesine de bağlıdır (Çalık, 2011: 206).

Son yıllarda sıkça tartışma konusu edilmesine rağmen Çin'in sürdürülebilirlikle ilgili çok sayıdaki sorununa karşın 1978'den itibaren takdire şayan bir ekonomik başarı elde ettiği görülmektedir. Bu dönemde iktidara gelen ve 1970'lerdeki reformist kanadın lideri olan Deng Şiaoping'in başlattığı reformlarla ülke ekonomik açıdan dışa açılmış, ekonomik yapıda birçok yapısal düzenleme yapılırken yabancı sermayenin ülkede

yatırım yapmasının önü açılmış ve sermaye girişini arttırmak için teşvik edici çok sayıda politika geliştirilmiştir. Araçların işlevselliğini ön planda tutan Deng'in bu reform düzenlemelerini gerçekleştirirken Mao dönemindeki bir takım yanlışlıkların toplumda yarattığı psikolojiden de faydalanarak komünist ideolojinin dışında uygulamalarla bir krize sebep olmadan ekonomik sistemi önemli ölçüde liberalleştirdiği görülmektedir. Esasında Çin'in bu reform sürecindeki en büyük başarılarından birisinin bu olduğunu söylemek mümkündür. Çünkü aynı yıllarda Sovyetlerin reformlar gerçekleştirmek amacıyla hayata geçirdiği Glasnost ve Perestroyka politikasının bir kriz ve dağılmaya yol açtığı, Doğu Avrupa ülkelerindeki benzer çabaların da aynı sonuca yol açtığı görülmektedir. Çin'de ise bu anlamda ülkeyi sarsıntıya sokan hiçbir kriz çıkmamış, yönetimde ÇKP'nin tartışmasız etkisine karşın devlet aygıtının tepesinde yer alan ve ideolojinin de koruyucusu olan ÇKP kadroları reformların arkasında durmuştur.

1970'lerde ortaya çıkan petrol krizinin küresel bir ekonomik krize dönüşmesi, gelişmiş ülkeleri de diğer ülkeleri de önemli sorunlarla karşı karşıya getirmiş ve 1980'lerde krizin etkisiyle tartışılan fikirlerin bir kısmı uygulamaya geçmiştir. Günümüzde küreselleşme kavramı çerçevesinde tartışılan birçok kavram ve yenilikte bu tartışmalarla ortaya çıkmıştır. Gelişmiş ülkeler yeni kamu işletmeciliği, özelleştirme, Neoliberalizm gibi politikaları hayata geçirirken geri kalmış ülkeler ise bir türlü çözüme kavuşturamadıkları büyüme sorununu bu dönemlerde artışa geçen yabancı sermaye hareketlerinden yararlanarak çözmeye çalışmıştır. Çin de bu ülkelerden birisidir ve 1978'de başlattığı reformların temelinde ülkeyi piyasa ekonomisi koşulları işleyen bir ekonomiye dönüştürmek ve ülkenin üretim kapasitesini arttırmak için artan sermaye hareketleri için Çin'i cazip bir ülke haline getirmek vardır.

Mao döneminde kamusallaştırılan üretimin öncelikle kırsal kesimde serbestleştirilmesi, SEB'lerin kurulması, pilot SEB uygulamalarının başarısından hareketle önce kıyı şeridinde daha sonra ülkenin birçok yerinde çok sayıda SEB kurulması, yabancı sermayeye Çin'de yatırım izni verilmesi, bu izinle yetinilmeyip birçok teşvik uygulamasının hayata geçirilmesi, özellikle zarar eden KİT'lerin özelleştirilmesi, vatandaşların özel mülkiyet edinmesine izin verilmesi, kendi üretimlerini satmasına izin verilmesi gibi bir çok uygulama Çin'in 1978'den itibaren ekonomik olarak canlanmasını sağlamıştır. İlk önceleri kırsal kesimde başlatılan

uygulamaların başarılı sonuçlar vermesi ile ülkenin tamamını kapsayan ve ekonomik sistemin bütününe etkileyen sanayi politikalarının hayata geçirilmesi, para ve finans piyasaları ile ilgili serbest piyasa temelinde adımların atılması 1990'lardan itibaren Çin'de dikkat çekici bir büyümenin ortaya çıkmasını sağlamıştır.

Çin'in ekonomik temelde gerçekleşen bu serbestleşme sürecinde yabancı sermaye girişinin kademeli bir şekilde arttığı, 1990'lardan itibaren gözle görülür bir sermaye artışının olduğu, ortaklıklar ve yeni yatırımlar yoluyla Çin'in yabancı sermaye stokunun çok önemli düzeyde arttığı görülmektedir. Yabancı sermayenin özellikle ihracatçı alt sektörlerde yoğunlaşması ve bu sektörlerin yüksek teknolojiye dayalı olarak üretim yapması, ucuz emek deposu Çin'in küresel piyasalarda önemli rekabet avantajları elde etmesini sağlamıştır. Yabancı yatırımlarla birlikte üretimi ve ihracatı hızla artan Çin'de önemli düzeyde sermaye birikimi gerçekleşmiş ve yeni yatırımlarla ekonomik üretim kapasitesi daha da artırılmıştır.

Çin'de gerçekleştirilen bu reformların sonuçları büyük ölçüde makro ekonomik değişkenler üzerinden incelenmiştir. Bu araştırmada da bu değişkenlerdeki değişime önemli bir yer verilmiş olmasına karşın yapısal dönüşüm kavramının içeriğini dolduran sosyal, siyasi ve demografik değişkenlere de yeterince değinilmeye çalışılmıştır. Çin'de gerçekleştirilen reformların ve reformlar sonucu ülkeye girişine izin verilen yabancı sermayenin Çin'in dönüşümü üzerindeki etkilerini makro ekonomik etkiler, politik sisteme yönelik etkiler, sosyal etkiler ve demografik etkiler başlıkları altında ele almak mümkündür. Bu ana başlıklar çerçevesinde söz konusu yapısal değişimi aşağıdaki şekilde özetlemek mümkündür;

Makro ekonomik etkiler en kolay tespit edilebilen ve diğer değişkenlerdeki değişimlere göre daha kolay ölçülebilen etkilerdir. Yurt içi hasıla, kişi başı gelir, milli gelirin sektörler göre dağılımı, ihracat ve ihracatın Sektörel bileşimi gibi makro değişkenlerdeki gelişmeyi siyasi ve sosyal değişkenlerdeki gelişmeye göre ölçmek daha kolaydır. Bu araştırmada elde edilen bulgulara göre Çin'in ekonomik anlamda dış dünyaya açılmasını ve 2001 yılında gerçekleşen WTO üyeliğinden sonra küresel ekonomiye eklenmesini sağlayan dışa açılma politikaları, ekonomik anlamda önemli başarılar elde edilmesini sağlamıştır.

Reformlarla birlikte ÷lkeye yabancı sermaye girişleri artmış, Çin'deki üretim ve sanayi altyapısının önemli bir kısmını zaman içerisinde yabancı sermayeye dayalı işletmeler oluşturmuştur. İhracat odaklı faaliyet gösteren bu işletmelerin sayısının ve ekonomideki ağırlığının artması ile birlikte Çin'in hem üretim kapasitesi hem ihracat kapasitesi artmıştır. Ayrıca Çin'in hem genel üretiminde hem ihracata dayalı üretiminde teknolojik ürünlerin payı önemli bir artış göstermiştir.

Reformların başladığı yıllarda Çin'e yönelik DYS girişlerinin oldukça düşük olduğu gör÷lmektedir. Reformların başlamasından sonrasına ait verilere göre Çin, 1982 yılında toplam 0,43 milyar \$ yabancı sermaye girişi ile dünyadaki toplam yabancı sermaye girişinden sadece % 0,8 pay almaktadır. Reformların etkisini göstermesi ile yabancı sermaye girişleri artış göstermiş, 1991 yılında on katına çıkarak 4,3 milyar \$'a ulaşmıştır. Buna bağlı olarak Çin'in dünyadaki toplam yabancı sermaye hareketleri içerisindeki payı da % 2,9'a yükselmiştir. Ancak Çin'e yönelen yabancı sermaye girişlerinde önemli bir sıçramanın olduğu 1992 yılında toplam DYS girişi 11 milyar \$'ı geçerken dünya toplamından alınan pay da % 7,28'e yükselmiştir. Yabancı sermaye girişlerindeki trendin devam etmesine bağlı olarak yabancı sermaye girişi 1993 yılında 27,5 milyar \$ (dünya payı % 12,99), 2000 yılında 42 milyar \$ (dünya payı % 2,88), 2010 yılında 243 milyar \$ (dünya payı % 13,08) ve 2015 yılında da 242 milyar \$ (dünya payı % 11,09) olarak gerçekleşmiştir. Çin'e yönelik yabancı sermaye hareketleri ile ilgili bu veriler, reformlardan itibaren ÷lkeye yönelen yabancı sermaye girişlerinde çok büyük artışlar olduğunu göstermektedir. Özellikle 1990'lı yıllardan itibaren hızlı bir rallinin olduğu ve buna bağlı olarak Çin'in dünyadaki toplam yabancı sermaye girişlerinden aldığı payda çok hızlı bir artış olduğu gör÷lmektedir. Dolayısı ile reformların Çin'e yönelen sermaye girişlerini önemli ölçüde artırdığı ve yabancı sermaye girişleri bakımından Çin'i dünyanın en önemli ÷lkelerinden birisi haline getirdiğini söylemek mümkündür.

Reformların yabancı sermaye girişleri üzerindeki olumlu etkisinin bir benzeri ekonomik büyüme rakamlarında da gör÷lmektedir. Elde edilen verilere göre reformların başladığı yıllarda Çin'in toplam GSMH'si 294 milyar \$ civarında iken 1978-2015 arası dönemde istisnasız her yıl büyüme göstererek 2015 yılında 8,9 trilyon \$'a ulaşmıştır. Toplam milli gelirdeki artışa bağlı olarak 1978 yılında 299 \$ seviyesinde olan kişi başı

milli gelir 2015 yılında 14 bin \$'ı aşmıştır. Milli gelir büyümesi bakımından reformlarla geçen 40 yıllık süreçte Çin'in ekonomik büyüme performansı oldukça yüksek bir büyümeye karşılık gelmektedir.

Reformlardan sonraki süreçte Çin'in ekonomik büyümesini çıktı bileşimine bakmadan sadece toplam çıktı rakamları üzerinden değerlendirmek yetersiz bir değerlendirmek olacaktır. Çünkü reformlarla birlikte artışa geçen yabancı sermayenin makro ekonomik yapıdaki esas etkisi toplam çıktı artışından ziyade çıktı bileşimi üzerinde olmuştur. Bunun arkasında yatan temel faktör, Çin'de yatırım yapan yabancı sermayenin seçici davranarak her sektörde eşit yapmayıp özellikle ihracata yönelik alanlarda karlılık temelinde yatırım yapmasıdır. Bunun sonucunda ise bütün sektörlerin toplam GSMH içindeki payı önemli ölçüde değişirken özellikle sanayi ve imalat sanayisinin yapısı büyük bir değişim göstermiştir. Bu değişimi toplam çıktıdan ziyade ihraç edilen ürünlerin bu büyüme süreci içerisindeki oransal değişiminde takip etmek daha kolaydır.

Reformların başladığı 1978 yılında Çin'in cari rakamlarla GSYİH'sı 149 milyar \$ olup bunun % 27,69'u tarım sektörü, % 47,71'i sanayi sektörü ve % 24,60'ı ise hizmet sektörü tarafından üretilmektedir. Aradan geçen zaman içerisindeki büyüme ve çıktı bileşimi değişiminin sonucunda Çin'in toplam GSYİH'sı 9,6 trilyon \$'a ulaşırken bunun % 9,3'ü tarım sektörü, % 44,01'i sanayi sektörü ve % 46,70'i ise hizmet sektörü tarafından üretilmiştir. Cari rakamlara göre aradan geçen süre içerisinde Çin GSYİH'sı yaklaşık olarak 63 katına ulaşırken tarımın payı başlangıç yılına göre % 66 düşüş göstermiştir. Yabancı sermayenin sermaye ve teknoloji yoğun üretiminin sanayi ağırlıklı bir üretim yapmasına karşın aradan geçen zaman içerisinde sanayi sektörünün GSYİH'den aldığı payın % 8 düşüş gösterdiği hizmetler sektörünün payının ise başlangıç yılına göre % 90 arttığı görülmektedir. Bunun arkasında yatan başlıca faktör ise sanayileşme ve üretim artışı ile birlikte başta toptan ve perakende sektörleri ile ulaşım ve dağıtım hizmetleri üzere hizmet sektör faaliyetlerinin çeşitlenerek artmasıdır. Dolayısı ile Çin'in ekonomik büyümesi tarım ekonomisinden gelişmiş bir ekonomiye geçiş yönünde bir ilerlemeye işaret etmektedir.

Reformların ve yabancı sermaye girişlerinin ekonomik değişimdeki asıl etkisini Çin'in dünyanın en büyük ihracatçı ekonomilerden birisine dönüşmesini sağlayarak gösterdiğini söylemek mümkündür. Reformlarla birlikte artışa geçen Çin'in toplam mal ve ürün ihracatı 1980 yılında 18 milyar \$ seviyesinde iken 2015 yılında 2,72 trilyon seviyesine çıkmıştır. Çin'in ihracatı aradan geçen süre içerisinde toplam olarak 125 katına ulaşmıştır. Bu ihracat içerisinde 1980 yılında tarım ürünlerinin payı % 24,29 seviyesinde iken 2015 yılında % 3,19 seviyesine düşmüştür. Yakıt ve maden ürünlerinin payı % 27,45'ten % 2,40'a düşmüştür. Çin'de yatırım yapan yabancı sermayenin özellikle Çin'in ihracat yeteneği üzerindeki dönüştürücü yeteneğini ortaya koyan imalat sanayisi ürünlerinin ihracat içerisindeki payı ise % 48,26'dan % 94,41'e yükselmiştir. Dolayısı ile Çin'in ihracatında katma değeri düşük tarım ürünleri ve maden ürünleri gibi hammaddelerin oranı büyük oranda düşerken katma değeri daha yüksek işlenmiş mamullerin oranı iki katına çıkmıştır.

Günümüzde Çin'in ihracatının % 94'ten fazlasını oluşturan imalat sanayisi ürünlerinde ise katma değeri ve teknolojisi yüksek ürünlerin payının önemli ölçüde arttığı görülmektedir. Çin ihracatı içerisinde 1980 yılında 8,7 milyar \$ civarında bir tutara sahip olan imalat sanayi ürünlerinin tutarı 2015 yılında 2,14 trilyon \$'a ulaşırken demir çelik, kimyasal ürünler, tekstil ürünleri ve konfeksiyon ürünleri gibi teknolojik girdisi ve katma değeri düşük ürünlerin imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı önemli ölçüde düşmüştür. Buna karşın üretimi ileri teknoloji ve yüksek sermayeli ölçek ekonomisi gerektiren makine ve taşıma ekipmanları ürünlerinin imalat sanayi ihracatı içerisindeki payı büyük bir artış göstermiştir. Makine ve taşıma ekipmanları ürünlerinin 1980 yılında % 9,68 olan payı 2015 yılında % 49,56'ya ulaşmıştır. Bu da Çin'in ihracatı içerisindeki imalat sanayisi ürünlerinin yarısının yüksek teknoloji ve yüksek katma değerli ürünler olduğunu göstermektedir.

Çin'in ihracat ürünlerinin detaylarına ilişkin verilerden hareketle, 1990'larda dünya pazarlarına ucuz oyuncak ve konfeksiyon ürünleri ile giren Çin'in günümüzdeki ihracatının emek yoğun bir nitelikten ziyade yüksek katma değerli (ve teknoloji girdisi yüksek) ürünlerden oluştuğunu söylemek mümkündür. Sonuç olarak Çin'de başlatılan reformların ve reformlardan sonra ülkeye yönelen yabancı sermayenin en önemli

etkilerinden birisinin Çin'in emek yoğun üretimden sermaye/teknoloji yoğun ekonomiye dönüşmesini sağlamak olduğunu söylemek mümkündür.

Çin'in ekonomisindeki yapısal dönüşümün ekonomik boyutunu ortaya koyan yukarıdaki rakam ve bilgilerden de görüldüğü üzere bir ekonomideki yapısal dönüşümü bazı sayısal değerlere bakarak yorumlamak mümkündür. Ancak aynı ülkedeki siyasi yapının bileşenlerindeki değişimi/dönüşümü açıklamanın ve yorumlamanın çeşitli güçlükleri vardır. Bunlardan en önemlisi siyasi yapı değişkenlerinin ekonomik değişkenler kadar kolay bir şekilde sayısal verilere dönüştürülememesidir. Bunun yanında siyasi yapıya ilişkin bazı değişkenlerin ideolojik boyut içermesi, yorumlamada objektiflik sorununa da yol açabilmektedir. Bu çerçevede Çin'in siyasi sistemindeki dönüşümü kesin yargılardan kaçınmak koşulu ile aşağıdaki şekilde değerlendirmek mümkündür;

Her şeyden önce Çin, ekonomideki birçok gelişmeye karşın otokratik yapısını koruyan, yönetimin ÇKP'nin mutlak otoritesine tabi olduğu bir ülkedir. Her ne kadar piyasaların serbestleştirilmesi yönünde birçok adım atılmışsa da bu serbestleşme siyasal sistem açısından söz konusu olmamıştır. Bunun yanında hala ekonomideki makro kararlar demokratik bir sistem içerisinde değil planlamacı karakterini koruyan, sosyalizmin siyasi ilkelerine sadakati yönünde henüz bir tartışmanın bile söz konusu olmadığı devlet tarafından alınmaktadır. Ülkede anayasal olarak ulusal ve yerel düzeyde çok sayıda halk meclisi olsa bile nihai söz sahibi olan otoritenin devlet başkanının da üyesi olduğu ÇKP olduğu görülmektedir. Hatta ÇKP, devletin kendisidir ve Genel Sekreteri de olan Devlet Başkanı'nın üzerindedir, gerek gördüğü taktirde Devlet Başkanı'nı görevden alma ve yenisini atama yetkisine sahiptir.

Çin'in devlet yapısının bu katı yapısı nedeniyle Çin, demokratik devletler kategorisinde kabul edilmemektedir. Ekonomik ve sosyal dönüşümle birlikte demokratik nitelikli adımlar atan bir ülkedir ve bu yöndeki sınıflamalara göre de oldukça gerilerde bir ülkedir. Ekonomik ve siyasi dönüşümü sayısal anlamda değerlendirmeye yönelik olarak geliştirilen bir endekse göre Çin, oldukça gerilerdeki bir ülkedir ve ekonomideki dönüşümü siyasal sistemi ve demokrasi açısından görmek mümkün değildir. Bertelsmann Stiftung Enstitüsü'nün 129 ülkeyi kapsayan dönüşüm

indekslerine göre Çin, demokrasi ve yönetim endekslerinin toplam puanı bakımından 84. Sıradadır. Çin'in 1990'lı yıllarda demokrasi konusunda kısmi gelişmeler gösterdiği ancak günümüzde incelemeye tabi 129 gelişmekte olan ülke içerisinde henüz 111. Sıra ile sonlarda yer aldığı görülmektedir. Demokratik ilerlemeyi gösteren endeks bakımından sonlarda yer alan Çin'in ekonomik dönüşüm açısından ise aynı ülkeler içerisinde 32. Sırada olduğu görülmektedir. Yönetim endeksi bakımından da 74 sıra ile ortalarda yer alan Çin'in ekonomik yapıdaki dönüşüm başarısını demokrasi konusunda gösteremediği görülmektedir.

Demokrasinin yeterince gelişmemiş olması kaçınılmaz olarak sosyo-demografik yapının temelini oluşturan insani gelişmişlik, eşitlik, bölüşüm, yoksulluk gibi konuları da olumsuz etkilemektedir. UNDP'nin geliştirdiği insani gelişmişlik indeksi verilerine bakıldığı zaman Çin'de 1990'lı yıllardan itibaren önemli bir gelişmenin olduğu ancak günümüzde (2015) bile Çin'in endekse dahil 188 ülke içerisinde hala 90. Sırada olduğu görülmektedir. İnsani gelişmişlik bakımındaki bu yetersizliğin yanında kadın erkek eşitliği, kadınların siyasette temsili gibi konularda da Çin'in yeterince gelişme göstermediğini söylemek mümkündür. Bunun yanında BM'nin oluşturduğu eğitim endeksi açısından da Çin'in –kısmi gelişmelere karşın- zayıf bir karneye sahip olduğu görülmektedir.

Reformların başarısına bağlı olarak yeniden dünya ekonomisinin en önemli aktörlerinden birisi haline gelen Çin'in büyüme ve gelişmesinin iç ve dış nedenlere bağlı kırılmalara sahip olduğu görülmektedir. Dış pazarlarla ilgili sorunların yanında hem toplumun refah düzeyi ve refah dağılımındaki değişim hem kentlere yönelen nüfus, Çin'in gelişim sürecini zorlamaktadır. Üretim ve sanayileşme ile birlikte hem kırsal kesimde hem kentsel nüfusta gelir artışı yaşanırken kırdan kente doğru büyük bir işgücü göçü de yaşanmıştır. Gerek refah artışı gerekse nüfus hareketliliği dolayısıyla ekonomik olarak büyüyen Çin'in demografik yapısı da önemli bir değişim göstermiştir. Sonuç olarak Çin, benzeri az görülebilecek bir ekonomik büyümeyi gerçekleştirirken krizsiz bir sosyoekonomik dönüşüme de imza atmıştır. Fakat dünya ekonomisine eklemlenmenin yarattığı dışa bağımlılık ve ekonominin bazı çözümlenememiş yapısal sorunları; Çin'in Pazar sorunu nedeniyle büyümesinin sürdürülebilirliğini tehdit etmektedir. Çin yönetiminin Pazar sorununun üstesinden gelmek ve başka uzun vadeli

amaçları gerçekleştirmek için tarihi nitelikli İpek Yolu'nu modernize ederek yeniden hayata geçirmeye çalıştığı görülmektedir.

Çin, tarih boyunca dünyanın en büyük ülkelerinden ve dünya zenginliğinin en önemli kaynak ülkelerinden birisi olmuştur. Bu zenginliğin dünyanın diğer bölgelerine taşınmasını sağlayan İpek Yolu tek başına bu zenginlik ve büyüklüğü ortaya koymaya yetmektedir. Coğrafi Keşifler nedeniyle İpek Yolu'nun önemini kaybettiği 19. yüzyılın başlarında bile Çin'in dünya toplam hasılasının yaklaşık % 33 olduğu ifade edilmektedir. Afyon Savaşları sonrasında bir içe kapanma ve çöküş yaşanmış ve 1978'e gelene kadar da bu çöküş artarak devam etmiştir.

Deng ve ekibinin reformları başlatırken Çin'i içine düştüğü bu ataletten kurtarmak istediği aşikârdır ancak 1820'lerdeki gibi dünyanın en büyük ekonomisini yaratmayı hedefleyip hedeflemediklerini kestirmek mümkün değildir. Ama reformlar, Çin'i dünyanın en fazla üretim yapan ülkesi haline getirmiştir. Dünya ekonomisindeki sorunların Çin'i kırılğan bir ülke yapması, bu büyüme ve gelişmenin sürdürülebilirliğini tehlikeye atmaktadır. Birinci kuşak reformcuların attığı temeller üzerinde yükselen Çin'i günümüz yöneticilerinin korumaya ve daha ileriye taşımaya çalıştığı aşikârdır. Modern taşıma araçlarının kervan ticaretiyle işleyen İpek Yolu'nu tarihsel bir imgeye dönüştürdüğü günümüzde Çinli yöneticilerin Modern İpek Yolu'nu inşa etme çabaları bunu göstermektedir. Çinli yöneticilerin 2013 yılında deklare ettiği Yeni İpek Yolu Projesi, tarihi İpek Yolu'nun çok kapsamlı bir şekilde yeniden canlandırılmasını ve Çin mallarının Asya, Afrika ve Avrupa'ya hava, kara, deniz ve demiryolu ağları ile taşınmasını öngörmektedir.

Yüz milyarlarca dolarlık yatırımların dile getirildiği bu proje ile Çin mallarının kara ve deniz yolları ile çok sayıda ülkeye taşınması hedeflenirken ekonomik ilişkiler temelinde Çin'in hedef ülkelerle ilişkilerini çeşitli açılardan geliştirmesi de amaçlanmaktadır. Kara güzergâhında yer alan kentlerin hem kara yolu hem demir yolu ile birbirine bağlanması ve ticaret merkezleri arasında hava yolu ağı kurulması da planlanmaktadır. Çin'in bu projesi, karadan ve havadan Asya içleri ile Avrupa'yı Çin'e doğrudan bağlarken deniz yolu ise mevcut güzergâhın yanında Afrika'nın da birçok ülkesini Çin liman şehirleri ile birbirine bağlamaktadır.

Çin'in bu girişimi reformlarla ulaşılan mevcut alt yapının geliştirilen dış pazarlar ağı ile korunmasını hedeflerken reformların ayağa kaldırdığı Çin'i daha parlak günlere de taşımayı amaçlamaktadır. Projenin güzergâhları ve muhtemel işlevleri göz önüne alındığında Çinli liderlerin ekonomide yakalanan bu ivmeyi ideolojik tartışmalarla yıpratmadan korumak için elinden geleni yapmaya çalıştığını söylemek mümkündür. Nihayetinde Çin artık 40 sene önceki yoksul ülkenin çok ötesindedir. Hem mevcut üretimi ile hem inşa etmeye çalıştığı yeni pazarların potansiyel kazançları ile sadece dünyanın en kalabalık ülkesi değil aynı zamanda dünyanın en büyük ülkesi olmaya aday büyük ve zenginleşen bir ülkedir.

KAYNAKLAR

- Ağayev, S. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisi: Geçiş Ekonomileri Örneğinde Panel Eş bütünleşme Ve Panel Nedensellik Analizleri, Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 12/1 (2010). 159-184.
- Akyüz, Y. (2011). Küresel Kriz ve Yükselen Ekonomilerde Büyüme Ve İstikrar: Çift Şeritli Yol Mu, Yoksa Yolun Sonu Mu? İktisat Ve Toplum, Yıl: 2, Sayı: 13, ss: 20-25.
- Alfaro, L.; Chanda, A.; Kalemli-Özcan, Ş.; Sayek, S. (2006). How Does Foreign Direct Investment Promote Economic Growth? Exploring the Effects of Financial Markets on Linkages, Journal of Development Economics, 91(2), March, pp: 242-256.
- Alperen, Ü. Günay, A. (2014). Ticari Beklentiler Teorisi Ve Çin'in Yükselişi: Barışçıl Bir Gelecek?, International Conference On Eurasian Economies 2014, Bildiriler Kitabı, ss: 1-10.
- Ardant, P. (1969). Çin Halk Cumhuriyetinde Yönetim, Amme İdaresi Dergisi, Çeviren: Visalettin Pekiner, 2(4), ss: 130-168.
- Armutçuoğlu, T. H.; Şanlısoy, S. (2016). Yabancı Patentlerin Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Üzerindeki Etkisi: 1974-2012 Türkiye Örneği, Kafkas Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 7(12), ss: 65-88.
- Ayaydın, H. (2010). Doğrudan Yabancı Yatırımlar İle Ekonomik Büyüme Arasındaki İlişkinin İncelenmesi: Türkiye Örneği, Dumlupınar Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, Sayı: 26, Nisan, ss: 133-145.
- Aydın, M. K., (2003). Kapitalizm ve Kriz, Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 6(2), ss: 1-10.

- Borenzstein, E.; Gregorio, J. D.; Lee, J-W. (1998). How Does Foreign Direct Investment Affect Economic Growth?, *Journal of International Economics*, Number: 45, pp: 115–135.
- Brunner, N. (Tarihsiz). Çin Ekonomisi, Çev: As. Dr. Ahmet Y. Gökdere, <http://dergiler.ankara.edu.tr/tammetin.php?id=3213>, Erişim: 15.05.2017
- Bülbül, O. G.; Emirmahmutoğlu, F. (2010). Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımlarının İstihdam Etkisi: Türk Bankacılık Sektörü Örneği, *Gazi Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi*, 12(1), ss: 205-238.
- Carkovic, M. V.; Levine, R. (2002). Does Foreign Direct Investment Accelerate Economic Growth?, U of Minnesota Department of Finance Working Paper, 23 June 2002, Available at SSRN: <https://ssrn.com/abstract=314924> or <http://dx.doi.org/10.2139/ssrn.314924>, Erişim: 07.01.2017.
- Çakmak, Ö. A. (2008). Çin'in Dünya Ekonomisi İle Bütünleşme Süreci Ve Türk Sanayisi Açısından Bir Değerlendirme, *Süleyman Demirel Üniversitesi İktisadi Ve İdari Bilimler Fakültesi*, 13(1), ss.253-268.
- Çalık, Ü. Çin Ekonomisi (Mao ve Mao Sonrası Dönem), *Liberal Düşünce*, Yıl 16, Sayı 64, Güz, ss: 185-206.
- Deniz, Y. (2014). Çin'in Ekonomik Dönüşümü Ve Üçüncü Dünya, Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi, 2(2), ss: 64-80.
- Deniz, T. (2016). Yeni Umutların Işığında Tarihi İpek Yolu Coğrafyası, *Marmara Coğrafya Dergisi*, Sayı: 34, Temmuz, ss: 195-202.
- Doğan, E. (2013). Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Time Series Analysis of Turkey, 1979-2011, *Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences*, 3(2), pp: 239-252.
- Bayramoğlu, S., (2002). Küreselleşmenin Yeni Siyasal İktidar Modeli: Yönetişim, *Praksis Dergisi*, Sayı: 7, Yaz, ss: 85-116.

- Bekcan, U. (2017). Gönülsüz Muhabbetten Dostluğa: 1949 Çin Devrimiyle Birlikte Sovyetler Birliği-Çin Komünist Partisi/Çin Halk Cumhuriyeti İlişkilerinin Değişen Yüzü, Pamukkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Sayı: 26, Ocak, ss: 371-387.
- Bertelsmann Stiftung's Transformation Index (BTI). (2016). China Country Report, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_China.pdf, Erişim: 10.05.2017.
- Doğan, E. (2013). Foreign Direct Investment and Economic Growth: A Time Series Analysis of Turkey, 1979-2011, Journal of the Faculty of Economics and Administrative Sciences, 3(2), pp: 239-252.
- Eberhard, W. (1943). Eski Çin Kültürü ve Türkler, Ankara Üniversitesi Dil Tarih ve Coğrafya Fakültesi Dergisi, 1(4), Çeviren: İlhan Berk, ss: 19-29.
- Esso, L. J. (2010). Long-Run Relationship and Causality between Foreign Direct Investment and Growth: Evidence from Ten African Countries, International Journal of Economics and Finance, 2(2), May, pp: 168-177.
- Fidan, G. (2012). Tarihten Günümüze Asya'da Çin Merkezli Kültür Alanı, http://www.tasam.org/Files/Icerik/File/Giray_Fidan.pdf_5c4fb832-85e5-4166-8e70-07568a504493.pdf, Erişim: 02.05.2017.
- Fontagné, L. (1999). Foreign Direct Investment and International Trade: Complements or Substitutes?, OECD Science, Technology and Industry Working Papers, 1999/03, OECD Publishing, Paris, <http://dx.doi.org/10.1787/788565713012>.
- Ford, J. L.; Sen, S.; Wei, H. (2010). FDI and Economic Development in China 1970-2006: A Cointegration Study, July, <ftp://ftp.bham.ac.uk/pub/RePEc/pdf/10-24.pdf>, Erişim: 01.05.2017.

- Fortainer, F. (2007). Foreign Direct Investment and Host Country Economic Growth: Does the Investor's Country of Origin Play a Role?, *Transnational Corporations*, 16(2), August, pp: 41-76.
- Fukuyama, F. (2012). *Tarihin Sonu ve Son İnsan*, Profil Yayınları, 3. Baskı, Çev: (Dicleli,Z.), İstanbul.
- Graham, E. M.; Wada, E. (2001). FOREIGN DIRECT INVESTMENT IN CHINA: Effects on Growth and Economic Performance, <https://piie.com/sites/default/files/publications/wp/01-3.pdf>, Erişim: 02.07.2017.
- Gündal, B. (2015). Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü, *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 3(2), Aralık, ss: 55-72.
- Heyd, W. (1975). *Yakın Doğu Ticaret Tarihi*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Çev: Enver Ziya Karal, Ankara.
- Ho, O.C.H. (2004). Determinants of Foreign Direct Investment in China: A Sectoral Analysis, School of Economics & Commerce University of Western Australia, Australia, https://ecompapers.biz.uwa.edu.au/paper/PDF%20of%20Discussion%20Papers/2004/04_18_Ho.pdf, Erişim: 10.05.2017.
- Hussain, M. E.; Haque, M. (2016). Foreign Direct Investment, Trade, and Economic Growth: An Empirical Analysis of Bangladesh, *Economies*, doi:10.3390/economies4020007, 4(7), pp: 1-14.
- İstanbul Tekstil ve Konfeksiyon İhracatçı Birlikleri Genel Sekreterliği (İTKİB). (2015). *Çin Halk Cumhuriyeti Deri ve Deri Ürünleri Pazarı – Temel Ekonomik Göstergeler*, İTKİB Genel Sekreterliği, Mart, İstanbul.
- Jansen, W. J.; Stokman, C. J. (2004). Foreign Direct Investment and International Business Cycle Comovement, European Central Bank, Working Paper Series, No. 401 / October 2004, Frankfurt am Main, Germany.

- Karagöl, E. T. (2017). Modern İpek Yolu Projesi, Seta Perspektif, Sayı: 174, Mayıs 2017, Ankara.
- Kennedy, P. (2010). Büyük Güçlerin Yükseliş ve Çöküşleri, İş Bankası Kültür Yayınları, 12. Baskı, Çev: Birtane Karanakçı, İstanbul.
- Kıbrıs, A. İ. (2003). Çin Halk Cumhuriyeti–1978’den Günümüze, TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, 18.07.2003, http://ref.sabanciuniv.edu/sites/ref.sabanciuniv.edu/files/kibris_makale_0.pdf, Erişim: 01.05.2017.
- Lan, N. L. (2006). Foreign Direct Investment and Its Linkage To Economic Growth In Vietnam: A Provincial Level Analysis, Centre for Regulation and Market Analysis University of South Australia, Adelaide, SA 5001, Australia, November 2006, https://editorialexpress.com/cgi-bin/conference/download.cgi?db_name=ESAM07&paper_id=24, Erişim: 02.11.2016.
- Lo, D. (2004). Assessing The Role Of Foreign Direct Investment in China’s Economic Development: Macro Indicators and Insights From Sectoral-Regional Analyses, School Of Oriental And African Studies University Of London, Department Of Economics Working Papers, No: 135, January 2004, <Http://Www.Soas.Ac.Uk/Departments/Departmentinfo.Cfm?Navid=11>, Erişim: 01.05.2017.
- Miyamoto, K. (2003). Human Capital Formation and Foreign Direct Investment in Developing Countries, OECD Development Centre Working Paper No. 211(Formerly Technical Paper No. 211), Paris, France.
- Nacaroğlu, Derya, “Gündelik Yaşamda Çin Malları”, İLETİŞİM Kuram ve Araştırma Dergisi, Sayı: 27, Güz, 2008, ss: 157-181.

- Müslüme, N. (2007). Çin Ekonomisindeki Büyümenin Dünya ve Türkiye Üzerine Etkileri, ICANAS 38, Uluslararası Asya ve Kuzey Afrika Çalışmaları Kongresi, 10-15 Eylül 2007, Ankara/Türkiye Ankara/Türkiye, ss: 223-248.
- Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). (2000). Main Determinants and Impacts of Foreign Direct Investment on China's Economy, OECD Working Papers on International Investment, 2000/04, OECD Publishing. <http://dx.doi.org/10.1787/321677880185>, Erişim: 01.05.2017.
- Organisation for Economic Co-Operation and Development (OECD). (2008). OECD Benchmark Definition of Foreign Direct Investment, Fourth Edition 2008, Paris, France.
- Oskay, Ü. (1967). Çin Halk Cumhuriyetinin Kuruluşu, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi, 22(2), ss: 294-371.
- Öz, S. (2006). Küresel Rekabette Yükselen Bir Güç: Çin, TÜSİAD-Sabancı Üniversitesi Rekabet Forumu, Aralık, İstanbul.
- Öztürk, S. (2011). Küresel Ekonomik Krizin Çin Ekonomisine Etkileri: Çin'in Büyüme Stratejisinin Sürdürülebilirliği, Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Yıl: 2011/2, Sayı:14, ss: 123-139.
- Qian, Y. (1999). The Process of China's Market Transition (1978-98): The Evolutionary, Historical, and Comparative Perspectives, <http://citeseerx.ist.psu.edu/viewdoc/download?doi=10.1.1.198.5013&rep=rep1&type=pdf>, Erişim: 11.06.2017.
- Saray, M. O. (2011). Doğrudan Yabancı Yatırımlar İstihdam İlişkisi: Türkiye Örneği, Maliye Dergisi, Sayı: 161, Temmuz-Aralık, ss: 381-403.
- Saray, M. O.; Gökdemir, L. (2007). Çin Ekonomisinin Büyüme Aşamaları (1978-2005), Journal Of Yasar University,2(7), ss: 681-686.

- Sezen, S. (2007). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Sosyalist Piyasa Ekonomisine Dönüşüm, Amme İdaresi Dergisi, 40(1), Mart, ss: 27-56.
- Stohldreier, M-T. (2009). The Impact of Foreign Direct Investments on Economic Growth in China during the Era 1979-2009, Institute for Empirical Research in Economics (IEW) at the University of Zurich, Bachelor Thesis, August 28, Switzerland.
- Simionescu, M. (2016). The Relation Between Economic Growth and Foreign Direct Investment During the Economic Crisis in the European Union, Zb. rad. Ekon. Fak. Rij., 34(1), pp: 187-213.
- Simoes, A. J.; Ventura, J.; Coelho, L. A. (2014). Foreign Direct Investment and Fiscal Policy – A Literature Survey, Centro de Estudos e Formação Avançada em e Economia (CEFAGE), CEFAGE-UE Working Paper 2014/11, pp: 1-22.
- Smits, Y. (2014). China Country Report, Culture in The EU's External Relations, 19 May 2014, http://ec.europa.eu/assets/eac/culture/policy/international-cooperation/documents/country-reports/china_en.pdf, Erişim: 01.05.2017.
- Sridharan, P.; Vijayakumar, N.; Chandra Sekhara Rao, K. (2009). Causal Relationship between Foreign Direct Investment and Growth: Evidence from BRICS Countries, International Business Research, 2(4), October, pp: 198-203.
- Sun, P.; Heshmati, A. (2010). International Trade and its Effects on Economic Growth in China, IZA Discussion Paper No. 5151, August, Germany.
- Şahbaz, A.; Buluş, A.; Kaleci, F. (2016). Dışa Açıklık, Doğrudan Yabancı Yatırımlar ve Yoksulluk İlişkisi: Türkiye Örneği, Gaziantep Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 15(4), ss: 1106-1117.
- Şahin, D. (2015). Çin'de Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları Ve Ekonomik Büyüme İlişkisinin Analizi, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi, 8(41), Aralık, ss: 1296-1302.

- Teles Jr., R. (2016). Foreign Direct Investment in the United States: Update to 2013 Report, U.S. Department of Commerce and Statistics Administration Office of the Chief Economist, June 20, USA.
- Tuoheti, G. (2014). Çin Halk Cumhuriyeti'nde Yerel Yönetimler, Yerel Politikalar Dergisi, Temmuz-Aralık 2014, ss: 65-76.
- Türkiye İhracatçılar Meclisi (TİM). Ekonomi ve Dış Ticaret Raporu 2015, Küçük Mucizeler Yayıncılık Ve İletişim Hizmetleri, İstanbul, 2015.
- Umran, M.; Bolbol, A. (2003). Foreign Direct Investment, Financial Development, and Economic Growth: Evidence from the Arab Countries, Review Middle East Economics and Finance, 1(3), December, pp: 231–249.
- United Nations Conference on Trade and Development (UNCTAD). (2011). Foreign Direct Investment in LCD's: Lessons Learned from The Decade 2001–2010 and The Way Forward, April, Paris, France.
- Vu, T. B.; Gangnes, B.; Noy, I. (2007). Is Foreign Direct Investment Good for Growth? Evidence from Sectoral Analysis of China and Vietnam, September 2007, http://www.economics.hawaii.edu/research/workingpapers/WP_08-1.pdf, Erişim: 20.05.2017.
- Whalley, J.; Xin, X. (2006). China's FDI and Non-FDI Economies and The Sustainability Of Future High Chinese Growth, National Bureau of Economic Research, Nber Working Paper Series, Working Paper 12249, <http://www.nber.org/papers/w12249>, Erişim: 01.05.2017.
- Weifu, Z.; Zhigang, Z. (2007). Empirical Analysis On The Effect Of Economic Opening On China's Economic Growth, Frontiers Of Economics In China, 2(4), October, pp: 623–643.

Yao, S. (2006). On economic growth, FDI and exports in China, *Journal Applied Economics* , 38(3), pp: 339-351.

Yang, L. (2013). *China's Growth Miracle: Past, Present and Future*, [http://www.unrisd.org/80256B3C005BD6AB/%28httpAuxPages%29/2893F14F41998392C1257BC600385B21/\\$file/China%27s%20growth%20miracle%2008.pdf](http://www.unrisd.org/80256B3C005BD6AB/%28httpAuxPages%29/2893F14F41998392C1257BC600385B21/$file/China%27s%20growth%20miracle%2008.pdf), Erişim: 20.04.2017.

Xing, Y.; Pradhananga, M. (2013). *How Important is Exports and FDI for China's Economic Growth?*, National Graduate Institute for Policy Studies (GRIPS) Discussion Paper: 13-04, Tokyo, Japan.

Zilibotti, F. (2009). *The Impact of Foreign Direct Investments on Economic Growth in China during the Era 1979-2009*, Institute for Empirical Research in Economics (IEW)at The University of Zurich, Bachelor Thesis, August, Switzerland.

Diğer Kaynaklar

Bertelsmann Stiftung Foundation, Index/Methodology, <http://www.bti-project.org/en/index/methodology/>, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Conutry Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2003/pdf/BTI_2003_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Conutry Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2006/pdf/BTI_2006_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Conutry Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2008/pdf/BTI_2008_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Country Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2010/pdf/BTI_2010_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Country Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2012/pdf/BTI_2012_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Country Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2014/pdf/BTI_2014_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, China Country Report, http://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Reports/2016/pdf/BTI_2016_China.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation, Technical Note, https://www.bti-project.org/fileadmin/files/BTI/Downloads/Zusaetzliche_Downloads/Technical_Note.pdf, Erişim: 02.07.2017.

Bertelsmann Stiftung Foundation , Methodology, <https://www.bti-project.org/en/index/methodology/> , Erişim: 02.07.2017.

CIA. World Leaders-China, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/world-leaders-1/CH.html>, Erişim: 11.05.2017.

CIA. The World Factbook, China, <https://www.cia.gov/library/publications/resources/the-world-factbook/geos/ch.html>, Erişim: 11.05.2017.

Çin Kùltür Merkezi. Çin Nùfus Yoğunluğu Haritası, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Haritasi_link/, Erişim: 10.05.2017.

Çin Kültür Merkezi. Çince, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Dili_cince/, Erişim: 10.05.2017.

Çin Kültür Merkezi. Modern Çağ Öncesi Dönem (En eski çağlardan M.S. 1840'a kadar), 31-12-2010, http://www.cinkultur.com/CIN_HAKKINDA/Cin_Tarihi/, Erişim: 10.5.2017.

CRI Online, Çin'deki demokratik partiler, <http://turkish.cri.cn/1781/2017/03/22/1s181917.htm>, Erişim: 03.05.2017.

National Bureau of Statistic of China, <http://www.stats.gov.cn/tjsj/ndsj/2016/indexeh.htm>, Erişim: 01.06.2017.

Office of The Historian. Milestones: 1899–1913: The Chinese Revolution Of 1911, <https://history.state.gov/milestones/1899-1913/chinese-rev>, Erişim: 20.05.2017.

Office of The Historian. Milestones: 1945–1952: The Chinese Revolution Of 1949, <https://history.state.gov/milestones/1945-1952/chinese-rev>, Erişim: 20.05.2017.

One World Nations Online. Country Profile: China, <http://www.nationsonline.org/oneworld/china.htm>, erişim: 20.05.2017.

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Gross domestic product (GDP) Total, Million US dollars, 1971 – 2016, <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm#indicator-chart>

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Gross domestic product (GDP), Total, US dollars/capita, 1971 – 2016 , <https://data.oecd.org/gdp/gross-domestic-product-gdp.htm#indicator-chart>

Organisation for Economic Co-operation and Development (OECD). Economic Surveys China March 2017 OVERVIEW, Paris, 2017, <http://www.oecd.org/eco/surveys/china-2017-OECD-economic-survey-overview.pdf>,

People's Republic Of China vs. Republic Of China,
http://www.diffen.com/difference/People%27s_Republic_Of_China_vs_Republic_Of_China, Erişim: 20.05.2017.

Türk Asya Stratejik Araştırmalar Merkezi (TASAM). (2011). Çin Ekonomisinin Yapısal Dönüşümü ve Gelişmekte Olan Ülkeler Açısından Sonuçları, 21.06.2011,
http://www.tasam.org/tr-TR/Icerik/3170/cin_ekonomisinin_yapisal_donusumu_ve_gelismekte_olan_ulkeler_acisindan_sonuc_lari, Erişim: 11.06.2017.

Türkiye Cumhuriyeti Dış İçleri Bakanlığı. Çin Halk Cumhuriyeti'nin Siyasi Görünümü,
<http://www.mfa.gov.tr/cin-halk-cumhuriyeti-siyasi-gorunumu.tr.mfa>, Erişim: 11.05.2017.

United Nations Development Programme (UNDP), Human Development Reports, Table 2: Trends in the Human Development Index, 1990-2015,
<http://hdr.undp.org/en/composite/trends>, Erişim: 03.07.2017.

United Nations Conference On Trade and Development (UNCTAD). (2011). Foreign Direct Investment in LCD's: Lessons Learned from the Decade 2001–2010 and the Way Forward, April, Paris, France.

United Nations Conference On Trade and Development (UNCTAD). Annex table 03. FDI inward stock, by region and economy, 1990-2015,
<http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>, Erişim: 15.05.2017.

United Nations Conference On Trade and Development (UNCTAD). Annex table 8. FDI outward stock as a percentage of gross domestic product, 1990-2015,
<http://unctad.org/en/Pages/DIAE/World%20Investment%20Report/Annex-Tables.aspx>, Erişim: 15.05.2017.

UNCTAD, Total and Urban Population, Annual, 1950-2050
<http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>, Erişim:
15.05.2017.

UNCTAD, Foreign Direct Investment: Inward and Outward Flows and Stock, Annual,
1970-2015, <http://unctadstat.unctad.org/wds/TableViewer/tableView.aspx>,
Erişim: 15.05.2017.

Ülke Raporu, Çin Halk Cumhuriyeti, Etüd-Araştırma Merkezi,
http://www.turkishpaper.org/Eklenti/49,cinraporpdf.pdf?0&_tag1=E7890219A76F2C67EFDCBAD8119B567B2DD24315&crefer=248A149A934C4021D6BA66A716193FBE01FC3C9F8ED528329FE7EB0A3603FFE2, Erişim:
01.07.2017.

World Bank (WB). Where We Work – China, Overview, Mar 28,
2017,<http://www.worldbank.org/en/country/china/overview>, Erişim: 01.05.2017.

World Bank, Foreign Direct Investment, Net Inflows (% of GDP),
<http://data.worldbank.org/indicator/BX.KLT.DINV.WD.GD.ZS>, Erişim:
01.05.2017.

World Bank, World Development Indicators, China,
<http://databank.worldbank.org/data/reports.aspx?source=2&series=NY.GDP.MKTP.CD,NV.AGR.TOTL.ZS,NV.IND.TOTL.ZS,NV.IND.MANF.ZS,NV.SRV.TETC.ZS#>, Erişim: 01.05.2017.

World Trade Organizations (WTO),
<http://stat.wto.org/CountryProfile/WSDBCountryPFView.aspx?Language=E&country=CN>, Erişim: 01.07.2017.

World Trade Organizations WTO,
<http://stat.wto.org/StatisticalProgram/WSDBViewData.aspx?Language=E>,
Erişim: 01.07.2017.

ULUDAĞ ÜNİVERSİTESİ
TEZ ÇOĞALTMA VE ELEKTRONİK YAYIMLAMA İZİN FORMU

Yazar Adı Soyadı	Selin YILMAZ
Tez Adı	Çin Ekonomisinde Doğrudan Yabancı Sermaye Yatırımları ve Yapısal Dönüşüm
Enstitü	Sosyal Bilimler Enstitüsü
Anabilim Dalı	İktisat
Tez Türü	Yüksek Lisans
Tez Danışman(lar)ı	Prof. Dr. Nalân ÖLMEZOĞULLARI
Çoğaltma (Fotokopi Çekim) izni	☐ Tezimden fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☐ Tezimin sadece içindekiler, özet, kaynakça ve içeriğinin % 10 bölümünün fotokopi çekilmesine izin veriyorum ☒ Tezimden fotokopi çekilmesine izin vermiyorum
Yayımlama izni	☐ Tezimin elektronik ortamda yayımlanmasına izin Veriyorum

Hazırlamış olduğum tezimin belirttiğim hususlar dikkate alınarak, fikri mülkiyet haklarım saklı kalmak üzere Uludağ Üniversitesi Kütüphane ve Dokümantasyon Daire Başkanlığı tarafından hizmete sunulmasına izin verdiğimi beyan ederim.

Tarih : 22.08.2017

İmza :

